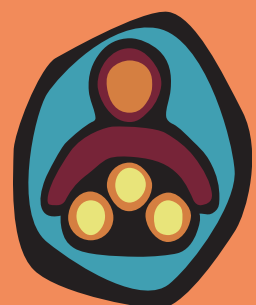

“Ilaqutariinnut naartusortalinnut Siusinaartumik Iliuseqarneq” pillugu nalilersuineq 2021

Suliniutip atuutilersinneqarnerata suli ingerlasup
aamma ingerlanneqarnerata sumiiffimmit
aallaaveqarnera, aamma Kalaallit Nunaanni
kulturikkut naleqqussusia sammivigalugit itisiliilluni
misissuineq

Ingelise Olesen
Nanna Lund Hansen
Christina Viskum Lytken Larsen

"Ilaqutariinnut naartusortalinnut Siusinaartumik Iliuseqarnek" pillugu nalilersuineq 2021
Suliniutip atuutilersinneqarnerata suli ingerlasup aamma ingerlanneqarnerata sumiiffimmit
aallaaveqarnera, aamma Kalaallit Nunaanni kulturikkut naleqqussusia sammivigalugit itisiliilluni
misissuineq

Ingelise Olesen, Nanna Lund Hansen aamma Christina Viskum Lytken Larsen

Suliamik nalilersuisoq: Ditte Herring Holt
Kalaallisuunngortitsisoq Else Jensen

Copyright © 2022
Statens Institut for Folkesundhed, SDU

Issuaaneq, tassunga ilanngullugit takussutissianik aamma tabelinik, pisinnaavoq
issuaaffigineqartup erseqqissumik nalunaarneratigut.

Elektroniskimik saqqummersitaq: ISBN 978-87-7899-579-7

Statens Institut for Folkesundhed
Studiestræde 6
1455 København K
www.sdu.dk/sif

Nalunaarusiaq uani aaneqarsinnaavoq www.sdu/sif

Siulequt

"Ilaqtariinnut naartusortalimmut Siusinaartumik Iliuuseqarnek" 2007-imili ilaqtariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut siunnerfilimmik pitsaaliuineramik suliaqarnermi aalajangersimasumik ilaavoq. Taamaattumik Siusinaartumik Iliuuseqarnek Kalaallit Nunaanni meeqqanik isumassuinnikkut sumiginnaanissamik pitsaaliuinermi pingaarutilimmik inissisimavoq.

Taamaalilluta "Ilaqtariinnut naartusortalinnut Siusinaartumik Iliuuseqarnek pillugu nalilersuineq 2021" saqqummiussinnaagatsigu tulluusimaarutigivarput. Misissuinermi ilaqtariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut Siusinaartumik Iliuuseqarnek Kalaallit Nunaanni kommunini tallimani qanoq atuutilersinneqarsimanersoq qulaajarneqarpoq. Suliniut sumiiffinni qanoq aqqissuunneqarlunilu atuutilersinneqarsimanersoq, aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermi suut siuarsaataasutut aamma taamatut suut unammillernartutut misigisimaneqarnersut immikkut misissorparput.

Nalunaarusiaq ilaatigut suliniutip aqqissuunneqarneranut aamma ilaatigut suliniutip kulturikkut naleqqussusianut tunngasutigut inassuteqaatinik arlalinnik saqqummiussiffiuvoq. Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliniutip aqqissuuteqqinneqarnissaanik oqallinnissaq anguniarneqarpoq, taamaalilluni aqqissuussineq nunap immikkoortuini illoqarfinni, illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni isumalluutit tunngavigalugit siunissami ineriartorteqqinneqarniassammat. Taamaalilluta Siusinaartumik Iliuuseqarnek sumiiffinni periarfissat apeqqutaatillugit aqqissuunneqassasoq inassutigivarput, taamaaliornikkut sumiiffinni nakooqputit, unammilligassat aamma sulisutigut isumalluutit pigineqartut aallaavigineqassammata.

Misissuinermut tapertaasunut tamanut immikkut qujanaq.

Morten Grønbaek, direktør

Christina Viskum Lytken Larsen, centerleder

Imarisai

Siulequt	3
Imarisai.....	4
Eqikkaaneq	6
1. Tunuliaqutaq.....	9
1.1 <i>Ilaqtariinnut naartusortalinnut Siusinaartumik Iliuseqarneq pillugu</i>	9
1.2 <i>Siusinnerusukkut nalilersuinernik eqikkaaneq.....</i>	13
1.3 <i>Nunat tamalaat akornanni ilisimatusarnernit misilittakkat.....</i>	17
2. Misissuineq pillugu.....	20
2.1 <i>Nalilersuinermi apeqqutit.....</i>	20
2.2 <i>Iluseq aamma periuseq</i>	21
2.3 <i>Misissuinermik misissueqqissaarneq aamma paasinninnermut tunngavik</i>	24
2.4 <i>Misissuinermi inerniliussat</i>	28
3. Siusinaartumik Iliuseqarnerup aaqqissuussaana – aqutsineq, suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni ataatsimeeqatigiittarneq aamma suleqatigiinneq	29
3.1 <i>Aqutsineq ataatsimut isigalugu</i>	29
3.2 <i>Suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinneq</i>	30
3.3 <i>Oqaloqatigiinneq aamma paasissutissiineq.....</i>	32
3.4 <i>Oqartussanut tatiginnineq</i>	33
3.5 <i>Siusinaartumik Iliuseqarnermik suliaqarnermi suleriaatsit aamma suliassanut nassuiaatit</i>	34
3.6 <i>Inunnik paasissutissanik suliarinnittarneq pillugu inatsisip qanoq paasineqartarnera</i>	35
4. Nunap immikkoortuini illoqarfinni, illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni ilaqtariinnut naartusortalinnut neqeroorutit aamma suliniutit.....	38
4.1 <i>Nunap immikkoortuini illoqarfinni Siusinaartumik Iliuseqarneq.....</i>	38
4.2 <i>Illoqarfinni mikinerusuni Siusinaartumik Iliuseqarneq</i>	40
4.3 <i>Nunaqarfinni Siusinaartumik Iliuseqarneq.....</i>	43
5. Siusinaartumik Iliuseqarnermik suliaqarnermi nakooqqutit aamma unammilligassat	46
5.1 <i>Nakooqqutit.....</i>	46
5.2 <i>Unammilligassat.....</i>	47

5.3 Innersuussinissamut piumasaqaatit.....	49
6. Siusinaartumik Iliuuseqarnek sulinermi kulturikkut naleqartitat	52
6.1 Suliniutip kulturikkut naleqqussusia	52
6.2 Oqaatsit, suliassaqaarfiit assigiinngitsut aamma kulturi pillugit isiginnineq.....	53
7. Ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut	55
7.1 Ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut innersuunneqartut amerleriaateqarnerat.....	55
8. Misissuinermi inerniliussanik ataqatigiissitsineq	58
8.1 Siusinaartumik Iliuuseqarnerup aaqqissuussaana aamma sulisoqarnikkut inissisimaffia	59
8.2 Kulturi aamma oqaatsit	60
8.3 Ilaquttat aamma atassuteqaarfiit allat.....	62
8.4 Sumiiffinni naleqartitat aamma nakooqutit	63
8.5 Pinngortitaq	65
9 Inassuteqaatit	67
9.1 Siusinaartumik Iliuuseqarnerup aaqqissuussaana pillugu inassuteqaatit	68
9.2 Suleriaatsit aamma piginnaasanik ineriartortitsineq pillugit inassuteqaatit.....	69
9.3 Siusinaartumik Iliuuseqarnerup eqqarsaatigeqqinneqarnissaanik inassuteqaatit	70
9.4 Ilaqutariinnut naartusortalinnut Siusinaartumik Iliuuseqarnerup kulturikkut naleqqussusianut tunngatillugu inassuteqaatit.....	73
10. Najoqqutat.....	76
Ilanngussaq 1 – Allaaserisanik misissuineq.....	79

Eqikkaaneq

Ilaqutariinnut naartusortalinnut Siusinaartumik Iliuuseqarnermik (tamatuma kingorna Siusinaartumik Iliuuseqarneqarnermik taagorneqartussamik) suliniutip Kalaallit Nunaanni kommunini tallimaasuni qanoq atuutilersinneqarsimanera pillugu suliassaqarfimmi suliallit isiginninnerannik misissuinerimi matumani Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfik qulaajaavoq. Suliniutip sumiiffinni atuutilersinneqarnerani assigiinngissutit, aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnermik sulinerimi suut siuarsaataasutut unammillernartutullu misigisimaneqarnerisut misissuinerimi qitiutinneqarput. Tamatuma saniatigut ilaqutariinnik naartusortalinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik Siusinaartumik Iliuuseqarnermik sullissinerimi illoqarfinni nunaqarfinnilu ataasiakkaani pissutsit qanoq apeqqutaatiginersut pillugit suliassaqarfimmi suliallit isiginninnerat, tassunga ilanngullugu suliniutip kulturikkut naleqqussusia misissuinerimi aamma qitiutinneqarsimapput. Misissuineq nuna tamakkerlugu illoqarfinni nunaqarfinnilu Siusinaartumik Iliuuseqarnerup atuutilersinneqarneranik suleqqinnissamat tapertaassaaq. Misissuineq 2020-mi Naalakkersuisut Angajoqqaat meeqqanik sumiginnaasarnerat akiorniarlugu nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummik, Inuuneritta III-mik aamma ilaqutariit pillugit politikkimik saqqummiussinerannut atatillugu Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup ataani pitsaaliuinermik qitiusumik sullissivimmit Paarisamit, Pitsaaliuinermit Isumaginninnermullu Aqutsisoqarfik, suliakkiutigineqarpoq.

Kapitali 1-imi misissuinerup tunuliaqutaa siunertaalu nassuiarneqarput. Tassunga ilanngullugit piffissap ingerlanerani suliniutip aallaavia aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissamat tunngaviit. Tamatuma saniatigut siusinnerusukkat nalilersuinerit aamma nalunaarusiat toqqarneqartut, Siusinaartumik Iliuuseqarnermut tunngasut, nassuiarneqassapput. Nalunaarusiat toqqarneqartut inerniliussaata pingaarnert suliassaqarfimmi suliallit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnermut, sulisoqarnikkut unammilligassanut, piginnaasanik pitsanngorsaannissamik pisariaqartitsinermit kiisalu nunaqarfinni ilaqutariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut katsorsaannissamik periarfissat amigaataanerannut tunngasunik sammisaqarfiupput. Sammisag pillugu nunat tamalaat akornanni ilisimatusarnernit misilittakkat naatsumik nassuiarlugit kapitali naggaserneqarpoq.

Kapitali 2-mi itisiliilluni misissuinerimi periuseq nassuiarneqarpoq, aamma misissuinerup sannaa ilusaalu naatsumik nassuiarneqarlutik. Tassunga ilanngullugu paasissutissanik pissarsiffiit pissarsiarinariarnert aamma nassuiarneqarpoq. Paasissutissat misilittakkanit tunngavillit pissarsiarineqartut peqqinnissaqarfimmi aamma kommunini paasissutissanik pissarsiffinnik 15-inik itisiliilluni apersuinnikkut pissarsiarineqarput. Paasissutissanik pissarsiffiit kommuninit tallimaasunit aamma nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfinnit tamaneersuupput. Kapitali 2-mi aammattaaq peqqinneq pillugu paasinninnermut tunngatillugu kulturikkut inooqataanikkullu ataqatigiinneq nassuiarneqassaaq.

Kapitali 3-mi paasissutissanik pissarsiffiit tamarmik immikkut namminneq ingerlatsivimminni Siusinaartumik Iliuuseqarnerup qanoq aaqqissuussaananerani isiginninnerat

saqqummiunneqassaaq. Paasissutissanik pissarsiffiit ilaatigut suliniummut atatillugu aqutsinikkut pingaarnertut akisussaaffimmik tigusisinnaasunik ujartuinerat kapitalimi nassuiarneqarpoq. Aammattaaq paasissutissanik pissarsiffiit Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnerminnut atatillugu suleqatigiinnermut, sulisoqarnikkut pissutsinut, inunnik paasissutissat suliarineqartarnerat pillugu inatsimmut, ilitsersuutitut aamma suleriaatsinut isiginninnerat kapitalimi sammineqarput. Tamatuma saniatigut paasissutissanik pissarsiffiit Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnerminnut aamma ilaqutariinnut ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisunut tunngatillugu oqaloqatigiinneq aamma paasissutissiineq pillugit isiginninnerat nassuiarneqarpoq.

Kapitali 4-mi nunap immikkoortuini illoqarfinni, illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni suliassaqarfimmi suliallit Siusinaartumik Iliuuseqarnerup atuutilersinneqarnera pillugu misigisaat nassuiarneqarput. Kapitali immikkoortulersorlugu agguataarneqarpoq, nunap immikkoortuini illoqarfinni, illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni Siusinaartumik Iliuuseqarnermik atuutilersitsinermi periarfissanik aamma unammilligassanik tamarmik immikkut nassuiaateqarfiusunik. Misissuinerup takutippaa, ilaqutariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut nunaqarfinni najugalinnut Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissamik aamma katsorsaaneramik neqeroorutinik ataatsimut isigalugu soqanngitsoq, aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnerup atuutilersinneqarnerani illoqarfinni mikinerusuni inuit ataasiakkaat apeqqutaasinnaasartut, taamalu suliassaqarfimmi sulialik eqqortoq atorlugu ingerlalluarsinnaalluni. Nunap immikkoortuini (aamma illoqarfinni mikinerusuni) ilaqutariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut katsorsaannissamik neqeroorutit assigiinngissitaarsinnaapput. Tamatumani apeqqutaavoq suliassaqarfimmik ilisimasallit naleqquttut sumiiffimmi pigineqarnerut.

Kapitali 5-imi suliassaqarfimmi suliallit Siusinaartumik Iliuuseqarnerup atuutilersinneqarneranik suliaqarnerminni nakooqutit aamma unammilligassat pillugit isiginninnerat saqqummiunneqarpoq. Kapitali immikkoortulersorlugu agguataarneqarpoq, sammisat paasissutissanik pissarsiffiit namminneq nassuiaanerat malillugu nakooqutaasa ilaat nassuiarneqarlutik. Ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut Siusinaartumik Iliuuseqarnermut innersuunneqarnissaannut piumasaqaatit ataatsimut isigalugit paasissutissanik pissarsiffiit paasinninnerat kapitalimi naggasiutigalugu nassuiarneqarpoq, ilaqutariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut naammattut aamma matussusiisutut ilaannit isigineqarluni, pisut ilaanni eqarpallaartut aamma pisuni ataasiakkaani ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut Siusinaartumik Iliuuseqarnermut innersuunneqarsinnaanerannut akimmisaarnartutut allanit isigineqarluni.

Kapitali 6-imi suliassaqarfimmi sullissisut Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnerminni kulturikkut naleqartitat pillugit paasinninnerat nassuiarneqarpoq. Tassunga ilanngullugu ilaatigut kulturimut atatillugu Siusinaartumik Iliuuseqarneq aamma peqqinnissakkut sullissineq pillugit paasissutissanik pissarsiffiit eqqarsaatersuutaat nassuiarneqarlutik. Tamatuma saniatigut ilaqutariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut aamma suliaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnermut tunngatillugu oqaatsitigut akimmisaarutit misigineqartartut nassuiarneqarput. Kiisalu suliassaqarfimmi suliallit naapertorlugit kulturimut atassuserneqarsinnaasumik ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut unammilligassaat suliassaqarfimmi sulialinnit assigiinngitsumik paasineqartarnerat nassuiarneqarpoq.

Kapitali 7-imi ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut unammilligassaat iserfigineqalaassapput, suliassaqarfimmi suliallit naapertorlugit assigiinngitsorpassuutigut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsinermut tamakku tunngallutik. Suliassaqarfimmi suliallit misigisimapput ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissaminnik pisariaqartitsisut amerleriaateqarsimasut. Misissuinermi aamma takuneqarpoq, Siusinaartumik Iliuuseqarnerup amerlasuutigut ilaqutariit ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsinerpaat qitiutillugit sullittarai, sulisunik suliassaqarfimmik ilisimasalinnik amigaateqarneq pissutigalugu, aamma taamaalillutik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsinnginnerusut amerlasuutigut eqqortumik ikiorneqarnatillu tapersorsorneqartaralik.

Kapitali 8-mi misissuinermi inerniliussanik ataqatigiissitsineq saqqummiunneqarpoq. Sammisat misissuinermi inerniliussanut aamma inassuteqaatinut pingaarutillit aallaavigalugit kapitali immikkoortulersorlugu agguataarneqarpoq. Immikkoortumi siullermi suliassaqarfimmi suliallit sulisoqarnikkut pissutsit pillugit misigisaat nassuiarneqarput, tamanna kommunini sullissisunik amigaateqarneq pissutigalugu immikkut unammillernartoqarluni. Kapitalip immikkoortuata tulliani sammisat ilaatigut apersuinermut najoqqutaq, takussutissiaq "Peqqissuserput" aallaavigalugu agguataarneqarsimasoq, ataqatigiissarneqarpoq. Sammisat toqqarneqartut oqaatsinik, sumiiffimmi naleqartitanik aamma nakooqqutinik kiisalu pinngortitamik samminniffiusut nunani issittoqarfinni allaaserisat aamma inuit/kalaallit peqqissusiat atugarissaarnerallu pillugit ilisimasat aallaavigalugit ataqatigiissarneqarlutillu eqqarsaatersuutigineqarput.

Kapitali 9-mi inassuteqaatit tigussaasut arlalissuit saqqummiunneqarput, paasissutissanik pissarsiffiit misigisaat aamma isummersuutaat kiisalu misilittagaat attuumassutillit tunngavigalugit ineriartortinneqarsimasut. Ataatsimut isigalugu misissuinerup takutippaa, Siusinaartumik Iliuuseqarneq pitsaaliuinerut suliniutigalugu amerlasuunik nakooqquteqartoq, aamma meeqqanik isumassuinnikkut sumiginnaasarneq pitsaaliorneqassappat suliniut pisariaqarluinnartuusooq. Ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut ataqatigiissumik ikiorneqarnissaq, tapersorsorneqarnissaq aamma siunnersorneqarnissaq pisariaqartippaat, suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni ilaqutariinnik sullissisut tunniulluarsinnaasaat. Nalunaarusiaq tikkuussivoq, suliniutip sumiiffimmit aallaaveqarnissaanik, kiisalu nunap immikkoortuini, illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni pissutsinut naleqqussarlugu pitsanngorsarlugulu aaqqissuuteqqinneqarnissaata eqqarsaatigeqqinnissaanut ataatsimut isigalugu sumiiffimmi aqutsinikkut akisussaasunik pisariaqartitsisoqartoq. Misissuinerup aammattaaq takutippaa, sumiiffimmi nukissaqassutsip, oqaatsit, atassuteqarfiit aamma pinngortitap annertunerusumik sammineqarnissaat pisariaqartinneqartoq.

1. Tunuliaqutaq

1.1 Ilaqtariinnut naartusortalinnut Siusinaartumik Iliuuseqarnek pillugu

Kalaallit Nunaanni ilaqtariinnut naartusortalinnut Siusinaartumik Iliuuseqarnek 2007-imi aallartinneqarpoq, Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfiup, Isumaginninnermut Naalackersuisoqarfiup aamma taamani Paarisap suleqatigiinnerisigut (Montgomery-Andersen, 2006).

Ilaqtariinnut naartusortalinnut Siusinaartumik Iliuuseqarnermi (*tamatuma kingorna Siusinaartumik Iliuuseqarnermik taagorneqartussami*) pingaarnertut siunertarineqartoq tassaavoq meeqqat naartuunermiit meeqqat marlunnik ukioqalernissaat tikillugu isumassorneqarnermikkut sumiginnarneqarnissaannik pitsaaliuinissaq. Sullinneqartussatut siunnerfigineqartut tassaapput ilaqtariit, tunngaviit arlallit matuma ataani itinerusumik nassuiarneqartut tunngavigalugit, ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut. Suliniut peqqinnissaqarfimmi aamma inunnik isumaginninnikkut oqartussat akornanni suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnermik tunngaveqarpoq, taakku ataatsimoorlutik ilaqtariinnut iliuusissatut pilersaarummik aamma neqeroorutitik suliaqassallutik. Tamanna peqqinnissaqarfimmi aamma kommunini inuit pingaarutilimmik inissisimasut inuttaralugit sumiiffinni pilersinneqartut suliniuteqaqatigiit atorlugit pissaaq (PAARISA, 2010). Suliniut pillugu aallaqqaataaniit nassuiaammi aamma pingaartinneqarpoq, ilaqtariinnut meerartaassaminut/naalungiarsuutiminnut isumassuinissaminut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut kulturikkut naleqquttumik neqerooruteqartoqassasoq (Montgomery-Andersen, 2006).

Siusinaartumik Iliuuseqarnek piffissami 2007-imiit 2010-mut nuna tamakkerlugu kommunini tamani atuutilersinneqarpoq. Tamatuma kingorna Siusinaartumik Iliuuseqarnek nuna tamakkerlugu aallarniutaasumik suliniutitut ingerlareerluni ilaqtariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut siunnerfilimmik aalajangersimasumik suliniutitut ingerlalerpoq, suleqatigeeriaaseq peqqinnissaqarfimmik aamma kommuninik peqataatitsiffiusoq qitalalugu (PAARISA, 2010).

Siusinaartumik Iliuuseqarnek 2007-imi aallartinnerminiit 2016-ip tungaanut Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfiup, Isumaginninnermut Naalackersuisoqarfiup aamma Paarisap ataani inissisimavoq. Siusinaartumik Iliuuseqarnek 2016-imi Allorfiup (Pinngitsuuisinnaajunnaarnermik Paasisimasaqarfiup), Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfiup ataani immikkoortortaasup, ataanut inissinneqarpoq. Suliniutip pingaarnertut inissisimaffianik allannguinnermut tunngavineqarpoq, ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut, Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataasut, amerlanerpaartaat aamma aanngajaarniutitik atuinnermik ajornartorsiuteqarmata, imaluunniit namminnek peroriartornerminni ilaqtariinni aanngajaarniutitik atuinnermik

ajornartorsiuteqarfiusunit annertuumik sunnersimaneqarsimasuullutik (Allorfik, 2019). Taamaalilluni naalackersuisoqarfinni akisussaaffiit allangortinneqarnissaannik Naalackersuisut aalajangerannut atatillugu Siusinaartumik Iliuuseqarneq Isumaginninnermut Inatsisillu Atuutsinneqarnerannut Naalackersuisoqarfimmut 2019-imi ilaalerpoq. Tamanna pitsaaliuinikkut suliat Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfimmi, Peqqissutsimut Pitsaaliuinerimullu Aqutsisoqarfimmi, Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmi kiisalu Allorfimmi siusinnerusukkat suliarineqartut ataatsimoortinnerisigut sulinerup pitsaanerulersinneqarnissaannik Naalackersuisut kissaateqarnerannik tunngaveqartinneqarpoq. Immikkoortortaqaq ataatsimoorussaqaq Paarisamik taaguuteqarluni sulivoq, taannalu Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup ilaaniippoq.

Naalackersuisut aamma Danmarkimi naalackersuisut 2019-imi oktobarimi isumaqatigiipput Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut suliaqarfigineqarnerat pillugu suleqatigiinneq pitsaanerulersinneqassasaq (Social og Indenrigsministeriet et al., 2020). Suleqatigiissitamik pilersitsisoqarpoq, kingorna suleqatigiissitaq sinerissamut angalavoq, kommuninit tallimanit tamanit suliassaqarfinni sulisunik, suliffeqarfinnik aamma suliniaqatigiiffinnik kiisalu innuttaasut akornanni suliniutilinnik attuumassutilinnik ataatsimeeqateqarnikkut misilittakkanik isummersuutinillu pissarsiniartoqarluni. Suleqatigiissitaq aaqqiissutissatut siunnerfilinnik 16-inik inassuteqaateqarpoq, taakku ataatsimoortillugit meeqqat inuusuttullu ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut atugarissaarnerulernissaannut aamma peqqinnarnerusumik ineriartornissaannut tapertaassallutik, tassunga ilanngullugit siusinaartumik iliuuseqarneq aamma pitsaaliuineq pingaarutilimmik inissinneqassallutik, taamaaliornikkut atugarliornermik, isumassuinikkut sumiginnarneqarnermik ersiutit aamma innarliinerit pitsaaliorneqarlutillu sapinngisamik piaarnerpaamik paasineqassallutik. Aaqqiissutissatut inassuteqaatigineqartut, toqqaannartumik Siusinaartumik Iliuuseqarnermut pingaarutillit, tassaapput:

1. Ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut angajoqqaatut piginnaasaminnik ineriartortitsinissaminnut ikiorneqassapput, pikkorissartitsinerit naleqqussakkat aamma mikisunik meerartalinnut siunnersortit atorlugit annertusisamik tapersersuinikkut.
2. Suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni sullissisut aamma meeralerisut/ernisussiortut suleqatigiinnerat pitsanngorsarneqassaaq, taamaaliornikkut atugarliornermik aamma isumassuinikkut sumiginnarneqarnermik ersiutit paasineqarlutillu sulit siusinnerusukkat iliuuseqarfigineqarsinnaanngorlugit.
3. Ulluunerani paaqqinnittarfinni sulisut pikkorissartinneqarlutillu piginnaasamikkut ineriartortinneqassapput, atugarliornermik aamma isumassuinikkut sumiginnarneqarnermik ersiutinik siusissukkat paasinnissinnaanerulersillugit.
4. Meeqqanut tunngasutigut isumaginninnikkut kajumissutsiminnik suliniartunut tunngavissat pitsanngorsarneqassapput, taamaaliornikkut inooqataanikkut unammilligassat sapinngisamik siusinnerpaamik aaqqinniarnissaannut inuiaqataasut periarfissagissaarnerussammata.

Ilaqutariinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik Siusinaartumik Iliuuseqarnermut innersuussisarneq

Ilaqutariinnik Siusinaartumik Iliuuseqarnermut innersuussisartut pingaarnertut tassaapput ernisussiortut imaluunniit ernissussiornermik suliassaqarfimmi suliallit. Ilaqutariinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik Siusinaartumik Iliuuseqarnermut innersuussisarneq pillugu Dronning Ingridip Napparsimmavissuani ilitersuut marsi 2019-imeersoq naapertorlugu ernisussiortut qulakkiissavaat naartusut Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataasariaqartut tamarmik Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataaneq pillugu assigiimmik paasissutissinneqassasut. Ilaqutariit naartusortallit Siusinaartumik Iliuuseqarnermut innersuunneqarnissaannut piumasaqaatit ataani takuneqarsinnaapput.

Naartusut/ilaqutariit:

- ukiukitsunnguit (13-it 19-illu akornanni ukiullit)
- namminneq meeraanermi isumassuinikkut sumiginnarneqarlutik misigisaqarsimasut
- angerlarsimaffiup avataanut inissinneqarsimasunik allanik meerallit
- ilaqutariinni atornerluiffiusuni aamma/imaluunniit persuttaaffiusartuni peroriartorsimasut
- namminneq kinguaassiuutimikkut atornerlunneqarsimasut
- aannngajaarniutinik aamma/imaluunniit imigassamik aalakoornartortalimmik atornerluisuusut aamma/imaluunniit aningaasanoorajuttuunermik ajornartorsiutillit (naartusooq nammineq, inooqataa imaluunniit najugaqatigisai allat)
- siusinnerusukkut naartunermini Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataareersimasooq.

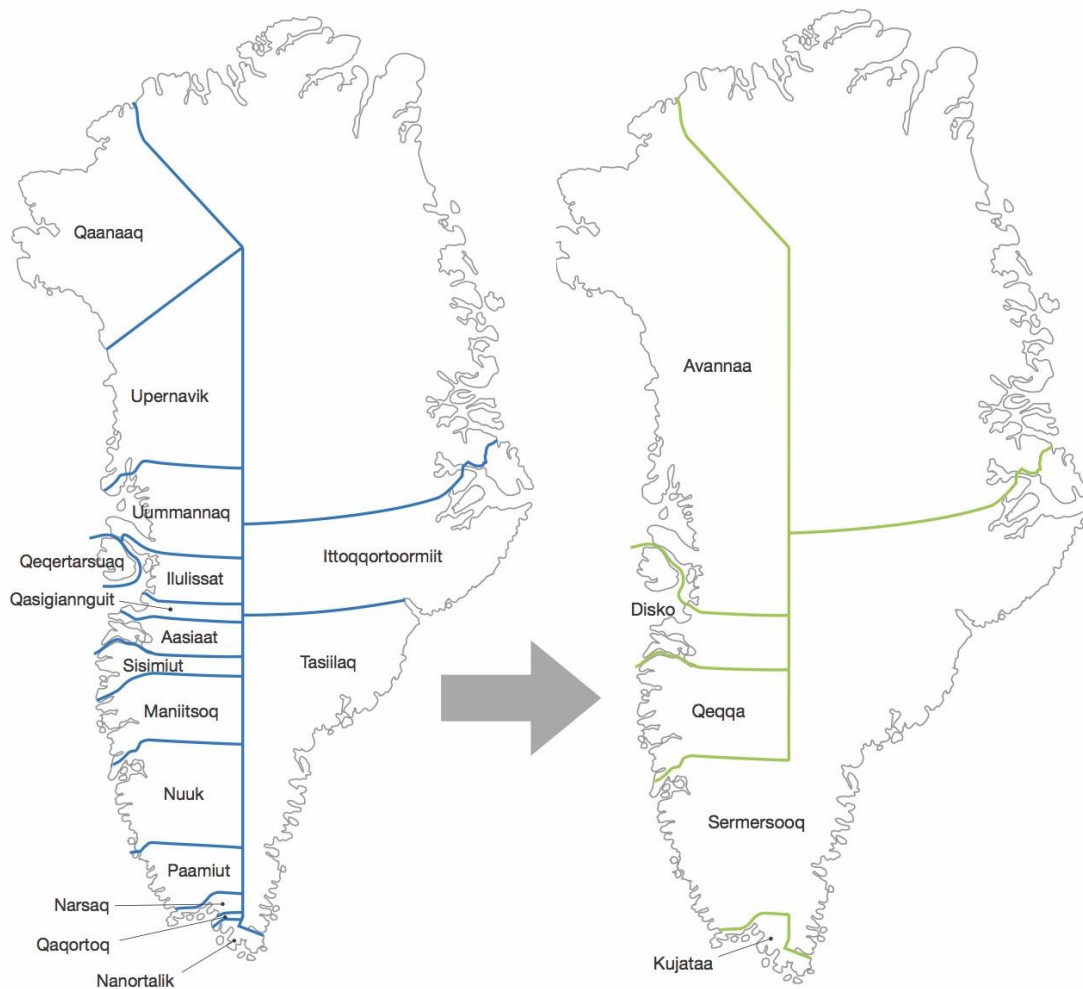
Naartusut, tarnimikkut nappaatilittut paasineqarsimasut, ilitersuut qulaani taaneqartoq malillugu Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataasinnaangillat, sullissisunulli allanut innersuunneqassallutik.

Kalaallit Nunaanni 2020-mi katillugit 835-t meeqqat uumallutik inunngorput (Kisitsisaataasivik, 2020). Naartusunit 835-nit taakkunannga qassit Siusinaartumik Iliuuseqarnermut innersuunneqarsimanersut pillugit qitiusumik nalunaarsuiffeqanngilaq. Sullissivinni attuumassutilinni, nunap immikkoortuini aamma nuna tamakkerlugu, apersuinermi ilaqutariit innersuunneqarsimasut ataatsimut isigalugit qassiunersut paasineqarsinnaasimangillat. Tamatuma kingorna nunap immikkoortuini erniffiusartut tamarmik e-mailikkut apeqquteqarfigineqarput. Nunap immikkoortuini napparsimmavimmi ataatsimi namminneq immikkoortortaminni/kommuniminni ilaqutariit qassit innersuunneqarsimanersut ilisimavaat. Nunap immikkoortuini napparsimmaviit sinnerisa nunap immikkoortuani peqqissaavinnut saaffiginninnissatsinnik innersuuppaatigut. Tamatuma uppersarsippaa, ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut immaqa nuna tamakkerlugu qitiusumik nalunaarsorneqarneq ajortut, ilaatigut aamma nunap immikkoortuini taamaaliortoqarneq ajorluni. Nalunaarsuineq nammineq illoqarfigisami kisimi pisarpoq.

Kalaallit Nunaat 2009-mi kommuninit mikinerusunit 18-iniit kommuninut anginerusunut sisamanut aqqissuuteqqinneqarpoq. Kommunit sisamat taakku kommuninut kujataa-, qeqqa-, avannaa-,

aamma tunu/kitaa agguataarneqarput, 2018-imilu avannaani kommuni angisooq marlunnut avinneqarpoq, tamaalilluni nuna kommuninut tallimanut agguataarneqarluni.

Peqqinnissaqarfik sumiiffinni peqqinnissaqarfinit 16-init, namminneq nakorsaqaarlutillu napparsimmavilinnit, nunap immikkoortuinut katillugit tallimanut, nunap immikkoortuini tamani napparsimmavilerlugit 2011-mi aaqqissuunneqarpoq (takuum takussutissiaq 1). Nunap immikkoortui tallimat taakku sinerissami siammarsimasunik anginerusunik mikinerusunillu ilaqarput, nunap immikkoortuani napparsimmaviup saniatigut peqqissaaveqarnersoq,

Takussutissiaq 1. Peqqinnissaqarfiup immikkoortortaqaarfiinit 16-init nunap immikkoortuinut tallimanut (Ingemann og Larsen, 2018).

napparsimmaveeraqarnersoq imaluunniit nunap immikkoortuani nunaqarfimmi nakorsartitsisarfeqarnersoq innuttaasut amerlassusiat apequtaalluni.

Ilaqutariit qassit Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanersut, qassit peqataarusunnginnersut aamma neqeroorutit sorliit ilaqutariinnit atorneqarsimanersut pillugit nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfiit tamarmik ukiut tamaasa killiffissiuillutik immersuisartussaapput. Ilaqutariit naartusortalit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut illoqarfinit mikinerusuneersut aamma

nunaqarfinneersut tassunga aamma ilaapput. Killiffissiuilluni immersugassaq Allorfimmit ineriartortinneqarsimavoq, piffissami tassani (2016-imiit 2019-imut) Siusinaartumik Iliuuseqarneq taassuma ataaniikkallarmat. Piffissami tassani immersukkat Allorfimmut nassiunneqartarput, ullumikkulli Paarisamut nassiunneqartartussaallutik. Suliniutip atuutilersinneqarnerata nakkutigineqarneranut immersukkat qanoq atorineqartarsimanersut qulaajarneqarsinnaasimangilaq.

Aammattaaq paasissutissat nunamit tamarmeersut tamakkerlugit pissarsiarineqarsinnaasimangillat, ilaqutariit naartusortalit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut sumiiffinni qassit 2020-mi innersuunneqarsimanersut pillugu nuna tamakkerlugu apersuineq peqqissaaviit ilaannit akineqarsimangimmat.

1.2 Siusinnerusukkat nalilersuinernik eqikkaaneq

Siusinaartumik Iliuuseqarneq ukiut qulikkuutaat sinnerlugit atuutereerpoq, aamma siusinnerusukkat nalilersuinerit aamma killiffik pillugu nalunaarusiat nalilersuinermut matumunnga pingaarutilimmik tunngavigineqarput.

Atuutilersitsinerup 2010-mi killiffissiorneqarnera

Siusinaartumik Iliuuseqarneq pillugu nalilersuineq siulleg, Siusinaartumik Iliuuseqarnerup atuutilersinneqarnera naammassineqareersoq, Paarisami 2010-mi suliarineqarpoq. Nalilersuinermi siunertarineqartoq tassaasimavoq, suliniummi suliat uppersaasorsorneqarnissaat, aamma suliniutip ingerlanera, ineriartornera aamma angusat killiffissiorneqarnissaat (PAARISA, 2010). Suliniuteqartunit tamanit suliniutinut nalunaarsuiffiit, iliuusissatut pilersaarutit aamma malitseqartitsinermut immersugassat kiisalu sulianut nassuiaatit aamma neqeroorutit ilaqutariit innersuunneqarsimasut ineriartornerannik killiffissiuinissamut tunngavimusimapput. Tamatuma saniatigut ilaqutariinnik pineqartunik itisiliilluni apersuinerit aamma immersugassat atorlugit apersuinerit arlallit ingerlanneqarput.

Nalilersuilluni suliassap nassuiarneqarnerani ilaatigut suliniutip immikkoortui tamakkerlugit pilersaarutigineqartutut qanoq naammassineqarsimatiginersut ilaatinneqarpoq, tassunga ilanngullugu suliniummi suliarineqartussap pitsaassusiata nassuiarneqarnissaa: suliassaqarfimmi sulialinnik pikkorissartitsineq kiisalu naartusunut innersuunneqarsimasunut tamanut suliniutit/neqeroorutit naleqquttut atuutilersinneqarnissaat (Hansen og Skafte, 2009).

Nalilersuinermi qulaani pineqartumi aammattaaq kissaatigineqarpoq sullinneqartussatut siunnerfigineqartut itisiliilluni apersuinikkut suliniummi pingaarnertut anguniarneqartunik naliliinerannik, aamma kisitsisinut tunngatillugu suliassaqarfimmi sulialinnut apeqqutit akisassat atorlugit kisitsisitigut misissuinissaq. Ilanngulluguttaaq meeqqap atugarissaarneranik naliliisoqarnissaa kissaatigineqarluni.

Nalilersuinerup takutippaa, suliniummi immikkoortut amerlanerpaartaat pilersaarutigineqartut atuutilersinneqarsimasut, kisiannili inunnik isumaginnittoqarfimmit peqataaneq piffissani sivikinnerusuni sivilunerusunilu amigarsimasoq, aamma suleqatigiittussanik (suliassa qarfinni assigiinngitsuni suliallit peqqinnissaqarfimmit aamma kommunimit peqataatitaqartut, tak. SI pillugu nassuiaat qulaaniittoq) pilersitsiniarneq ajornakusoorsimasoq. Aammattaaq illoqarfiit ilaanni peqqinnissaqarfimmi aamma inunnik isumaginnittoqarfimmi suliaassa qarfinni suliallit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnikkut annertuumik ajornartorsiuteqartoqartarsimavoq, Siusinaartumik Iliuuseqarnermut tunngatillugu akisussaaffigineqartussat paaseqatigiissutiginnissaat aamma isumalluutit amigaatigineqarnerat pissutigalugit.

Ingerlatsiviilli assigiinngitsut akornanni suleqatigiissitat ataatsimut isigalugu ilaqutariinnut pitsaaliuinikkut naammassisaqarnermikkut pitsaasuinnarmik misilittagaqarput, aamma ataatsimut isigalugu suliamik ingerlatsisut- aamma nakkutillisoqatigiit¹ suleqatigiinnerat pitsaasumik nalilerneqarluni. Oqaatigineqarporli sumiiffinni arlalinni nakkutillisoqatigiinnik pilersitsiniarneq ajornartorsiutaasimasoq, sulisussaaleqineq aamma/imaluunniit peqataanissamut piffissaqannginneq pissutigalugit (Hansen og Skafte, 2009).

"Siusinaartumik Iliuuseqarnermi aqutsisoqatigiit suliaassaattut nassuiaammut siunnersuut"-mi takuneqarsinnaavoq, nakkutillisoqatigiit atuuffissaat ataatsimut isigalugu nalornissutaasimasoq, tamanna tassaasussaalluni Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermut atatillugu iliuusissatut periarfissanik nalilersuillunilu killiffissiuinernik suliaqarnissaq. Taamaattumik 2012-imi inaarutaasumik aalajangerneqarpoq, nakkutillisoqatigiit kommuninut- aamma nunap immikkoortuinut nuunneqassasut, sumiiffimmit aallaaveqarnissap pitsaanerulersinnissaa aamma suliaassamik salliutitsinissaq anguniarlugit. Taamaalilluni tamanna nakkutillisoqatigiit 13-it atorunnaarsikkiartaarneqarnerannut aallarniutaavoq, taakku aqutsisoqatigiinnit sisamanit, ingerlatsivinnit arlariinnit taakkunganga inuttaqartumik, taarserneqassallutik (Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnissamut allakkiaq: Siusinaartumik Iliuuseqarnermi aqutsisoqatigiit suliaassaattut siunnersuut).

Ilaqutariit apersoneqartut tamarmik oqaatigivaat, suliniummut peqataanertik inissisimaffiminnik pitsaasumik allannguinerminnut annertuumik iluaqutaasimasoq. Paarisali malillugu suliniutip ilaqutariinnut sunniuteqarsimanera kisitsisitigut aamma uuttorneqarsinnaasumik nalilerneqarsinnaasimanngilaq, ilaqutariit inissisimaffiat pillugu nalunaarsuinerit amigaateqarmata. Uuttuutit taakku apersuilluni immersugassat malillugit, aamma sullinneqartussat siunnerfigineqartunut sunniutaat pillugit suliaassa qarfinni suliallit namminneq naliilinerat malillugu uuttorneqarput (PAARISA, 2010).

2010-mi nalilersuineri inassutigineqarpoq, ilaqutariit iliuuseqarnissaminut periarfissaat pitsanngorsarniarlugit aqqissuussaannikkut unammilligassanut siunnerfilimmik suliaqartoqassasoq, assersuutigalugu ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut ineqarniarnikkut inissisimaffiannut,

¹ Nakkutillisoqatigiit inunnik isumaginninnermut- aamma peqqinnissamut tunngasutigut suliaassa qarfinni sulialinnit aalajangiisinnatitaassuseqartunit piffissami tassani inuttaqarput, taamaalillutillu aqutsinikkut qaffasinnerusumik inissisimanertik suliniutinik suliaqartunit immikkoortugalugu. Illoqarfimmi nakkutillisoqatigiit assersuutigalugu nunap immikkoortuani nakorsaaneramik, inunnik isumaginninnermi pisortamik, tarnip pissusianik ilisimasallit aqutsisuannik, meeralerisut aqutsisuannik, ernisussiorlut aqutsisuannik imaluunniit suliaassa qarfinni sulialinnik aalajangiisinnatitaaffeqartunik allanik inuttaqarsinnaavoq.

ulluunerani paaqqinnittarfinni inissanut, pinngitsuuisinnaajunnaarnermut katsorsarneqarnissamik aamma angajoqqaanut siunnersuineranut tunngasutigut, kiisalu sulisut suliniummik kivitsisinnaanissaannut piginnaasaannik ineriartortitsinikkut.

Ilaqutariit naartusortallit pillugit 2012-imi suleqatigiinneq

Peqqinnissaqarfimmi aamma kommunini suliassaqarfimmi suliallit attuumassutillit akornanni apersuilluni misissuineq 2012-imi ingerlanneqarpoq, ilaqutariinnut naartusortalinnut suliniuteqarneq aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarneq pillugu suliassaqarfimmi suliallit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinneq pillugu apersorneqartut isiginninnerat ersersinneqarluni. Nalunaarusiaq Paarisa suleqatigalugu siunnersortimit avataaneersumit, ernisussiortuullunilu tusagassiortumit Connie Dyrlovimit (Dyrlov, 2012) ingerlanneqarpoq. Misissuinerup takutippaa, suliassaqarfimmi suliallit akornanni ataatsimut isigalugu suleqatigiissitani suleqatigiinneq ingerlalluartutut isigineqartoq. Suleqatigiissitanili sulineq unammilligassaqaqarfiuvoq, illoqarfiit amerlasuut ilaqutariinnik naartusortalinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik innersuussisinnaasunik aalajangersimasunik sullissisunik sulisoqanngimmat. Aammattaaq Siusinaartumik Iliuuseqarneq nunap immikkoortuani peqqinnissakkut aqutsisunit imaluunniit kommunini aqutsisunit salliutinneqannginnera pissutigalugu unammillagassaqaarluni. Suliassaqarfimmi suliallit apersorneqartut aamma oqaatigivaat, illoqarfinni katsorsaanissamik neqeroorutit assigiinngissitaartorujussuusut, aammalu suliassaqarfimmi sullissisut piginnaasaat apeqqutaallutik, aamma tamatuma saniatigut sulisut taarseraannerujussuannit sunnersimaneqarluni, soorluttaaq ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut nunaqarfinni sunik neqeroorfigineqarsinnaanerit killeqartorujussuusooq.

Nalilersuineq 2010-meersoq assigalugu 2012-imi misissuinermit paasineqarpoq, ilaqutariit aalajangersimalluinnartunik unammilligassallit annertunerusumik ikiorneqarnissaat pisariaqartoq, soorlu ineqarnermut tunngasutigut, ilaqutariit pinngitsuuisinnaajunnaarnermik katsorsarneqarneranni meeqqat paarineqarnissaannut periarfissanut tunngasut, aamma ilaqutariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut nunaqarfinni najugalinnut neqeroorutit pitsaanerunissaannut tunngasut. Suliassaqarfimmi sulialinnut nutaanut siunnerfilimmik suliniut pillugu ilitsersuinissamut atortussat paasiuminartut, kiisalu kommunimi sullissisut piginnaasamikkut qaffassarneqarnissaannut periarfissaqarnissaq suliassaqarfimmi sulialinnit ugartorneqarput. Illoqarfinni mikinerusuni eqqaaneqartoq tassaavoq, Siusinaartumik Iliuuseqarnermik akisussaasumik peqarnissaq pisariaqartoq, suliniutip ingerlaavartuunissaa aamma ataqatigiissarneqarnissaa qulakkeerniarlugit. Kiisalu suliniut pillugu ilaqutariinnut atortussat atorineqarsinnaasut aamma suliassaqarfimmi sulialinnit ugartorneqarput (Dyrlov, 2012).

Suliniutit, piginnaasanik ineriartortitsineq aamma suliassaqarfimmi suliallit pillugit killiffik

Siusinaartumik Iliuuseqarnerup ataani 2017-imi Allorfimmi suliniutit ingerlanneqartut, kiisalu suliassaqarfimmi suliallit soorliit suleqatigiissitani 17-imi sinniisuutitaqarnersut 2017-2018-imi qulaajarneqarput (Allorfik, 2018). Qulaajaaneq suleqatigiissitat "Siusinaartumik Iliuuseqarnermut killiffik pillugu immersugassaq"-mik, 2018-imi januaarimi elektroniskimik nassiussuunneqartumi,

akissutaannit tunngaveqarpoq. Killiffissiuinermi immersugassaq aaqqissuussaannermut, naapeqatigiittarnerit akuttussusiannut, ilaqutariit innersuunneqartut amerlassusiannik aamma ilaqutariit Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissamik neqeroorummik itigartitsisimasut amerlassusiannik ilaqarpoq. Sumiiffinni suleqatigiissitanit 17-iusunit arfinillit taassuminnga akissuteqangillat. Qulaani nassuiaatigineqartutut massakkut killiffik pillugu paasissutissanik pissarsisoqarsinnaasimanngilaq.

Killiffissiuilluni nalunaarusiami Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermi unammilligassanut pissutaasutut pingaarnertut paasineqartoq tassaavoq, inunnik isumagiinnittoqarfiup aamma peqqinnissaqarfiup akornanni suleqatigiinneq. Tamatumunnga pissutaanerarneqartut tassaapput sulisut taarseraannerat, atorfiit inuttalernerneqangitsut, isumalluutininik amigaateqarneq, ataatsimiinnertut peqataaneq ajorneq, aamma sulisunik piukkunnaatilinnik amigaateqarneq. Suliniummik suliaqarnermi unammilligassat allat tassaapput ilaqutariinnut iliuusissatut periarfissanik amigaateqarneq, kiisalu suleqatigiissitani oqaatsitigut akimmisaarutit.

Killiffissiuilluni nalunaarusiami inerniliusaaq pingaarutilik tassaavoq, suliassaqarfimmi suliallit piginnaasatik, Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnerup ilaatut ineriartortitsinermik pikkorissartitsinermi pissarsiarisimasatik, arlaqangitsut kisimik sulinermi atoraraat. Assersuutigalugu mikisunik meerartalinnut siunnersortitut ilinniartitaaneq (massakkut ilaqutariinnut siunnersortitut ilinniartitaaneq) suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni ilaqutariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut pitsaaliuinermik aamma katsorsaaneramik ataqatigiissumik tunngavissamik ineriartortitsinissamik siunertaqarsimavoq. Inuit 66-it, piffissami tassani ilinniartitaaneramik taassuminnga naammassinnissimasut, akornanni apeqqutinit immersugassat atorlugit malitseqartitsilluni misissuineq tunngavigalugu 14-iinnaat oqaatigivaat, piginnaasat ilinniartitsinermi pissarsiarisimasatik assigiinngissitaartumik annertussusilimmik atortaritsik. Inuit arfinillit akissuteqarput, ilinniagartik massakkut suliffimmini atorneq ajorlugu. Inuit sinneri allat 46-t misissuinermi akissuteqangillat (Allorfik, 2018).

Misissuinermi peqataasut amerlassutsimikkut tunngavigissallugit naammangikkaluartut taamaattoq takutitsivoq, piginnaasanik pitsanngoriartitsineq aamma pikkorissartitsisarnerit sulinermi atorneqangitsooratarsinnaasut, taamalu Siusinaartumik Iliuuseqarnermik sulinermi iluaqutaangitsoorsinnaallutik.

Ataatsimut isigalugu inerniliineq tassaavoq, suliniut massakkutut iluseqartillugu meeqqanik isumassuinnikkut sumiginnaanermut pitsaaliuissutaasinnaanera naatsorsuutigineqarsinnaanngitsaq, taamaattumillu nalilersoqqinneqartariaqaraluartoq (Allorfik 2018).

Siusinnerusukut nalilersuinerneq eqikkaaneq

Nuna tamakkerlugu 2007-imiit 2010-mut atuutilersitsinerup malitsigisaanik Paarisa nalilivoq, suliniutip immikkoortui amerlanerpaat pilersaarutigineqartutut kommunini tamani atuutilersinneqarsimasut, ilaqutariit Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataasimasut naammagisimaarinninnerusimasut, aamma suliniut namminerminnut pitsaasuusimasoq (PAARISA, 2010).

Siusinnerusukkut nalilersuinerit eqikkaanermi qulaani takuneqarsinnaasutut Siusinaartumik Iliuuseqarnermik 2007-imiit 2010-p aamma 2010-miit 2012-ip akornanni atuutilersitsinermi allangortoqarsimagunarpog, Paarisap 2010-mi inerniliummagu, suliniutip immikkoortui amerlanerpaat pilersaarutigineqartutut atuutilersinneqarsimasut, aamma suliniut sullinneqartussatut siunnerfigineqartunut pitsaasumik allangueqataasimasog, suliassaqarfimmi sulialinnit aamma sullinneqartussatut siunnerfigineqartunit namminernit nalilerneqartumik. Dyrlov nalunaarusiamini 2012-imeersumi inernilivoq, Siusinaartumik Iliuuseqarnek aqutsinikkut salliutinneqarnissaa amigaataasog, soorluttaaq katsorsarneqarnissamik neqerooruteqarnissamut isumalluutit aamma sumiiffinni sulisussat apeqqutaasut. Tamatuma kingunerisaanik ilaqutariinnut neqeroorutigineqartartut sumiiffimmiit sumiiffimmut allangorarput, aamma nunaqarfinni ilaqutariinnut neqeroorutigineqarsinnaasut killeqartorujussuullutik. 2012-imi misissuinermit sullinneqartussatut siunnerfigineqartut isiginninnerat ilaatinneqanngilaq.

Inunnik isumaginnittoqarfiup aamma peqqinnissaqarfiup akornanni suleqatigiinniarnikkut unammilligassaqartoq misissuinerit pingasut tamarmik tikkuussippot (Allorfik, 2018, PAARISA, 2010, Dyrlov, 2012).

2010-mi aamma 2012-imi misissuinerit kingorna suliassaqarfimmi suliallit piginnaangorsarneqarnissaat aallunneqalerpoq, tamannalu misissuinerit marlunni eqqumaffigisassatut inissinneqarsimavoq. Mikisunik meerartalinnut siunnersortit katillugit 89-it 2017-ip naanerani ilinniartinneqareersimapput, aammalu psykoterapeutit ilinniartitaaneq pilersinneqarsimavoq, inunnik isumaginninnermut, perorsaanerit aamma peqqinnissakkut pisortani atorfilinnut sammititamik (Peqqissaanermik Ilinniartit, 2021). Suliassaqarfimmi suliallit amerlasuut aamma ilaatigut mikisunik meerartalinnut siunnersortit ilinniagaqarnissamik neqeroorfigineqarlutillu naammassinnissimapput (kingorna ilaqutariinnut siunnersortit ilinniartitaaneq) (Allorfik, 2018). Piginnaasanilli ineriartortitsineq kissaatigineqartut sunnuteqarsimanersoq nalilersinnaajumallugu pikkorissartitsinernik neqeroorutit aamma piginnaangorsaaqqinnerit, kingornalu piginnaasat Siusinaartumik Iliuuseqarnermik sulinermit atornerarnerisa ataqatigiinnerat pillugu itinerusumik misissuinnissaq pisariaqartinneqarpoq.

Suliassaqarfimmi suliallit 2010-mi aamma 2012-imi naliliippot, isumassuinnikkut sumiginnaanermik pitsaaliuinissamut Siusinaartumik Iliuuseqarnek naleqquttuullunilu pisariaqartoq (PAARISA, 2010, Dyrlov, 2012), 2018-imi nalilerneqarluni, suliniut massakkutut iluseqartilluni meeqqanik sumiginnaanissamik pitsaaliuissutaasinnaanera naatsorsuutigineqarsinnaanngitsoq (Allorfik, 2018).

Siusinnerusukkut nalilersuinerit pingaarnertut sammineqartut misissuinermit matumani nalilersuinermit apeqqutinut tunngaviupput, aamma kapitalimi tullermi takuneqarsinnaasutut apersuinermit najoqqutarineqartumi sammisatut ilaatinneqarlutik.

1.3 Nunat tamalaat akornanni ilisimatusarnernit misilittakkat

Siusinaartumik Iliuuseqarnermik sulineq pillugu ilisimatusarnikkut tunngavilinnik ilisimasaqalernissaq anguniarlugu allaaserisanik misissuineq aallarniutitut ingerlanneqarpoq. Allaaserisanik misissuinerimi allaaserisat 14-it, Siusinaartumik Iliuuseqarnermut naleqquttut aamma sanilliunneqarsinnaasut nalilikkat, ilaatinneqarput, taakkununga ilaallutik allaaserisat Canadameersut, USA-meersut, Tuluit Nunaanneersut, Tysklandimeersut, Australiameersut aamma Danmarkimeersut. Misissuineri taakkunani akuliuffiginninnerit ilaqtariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsilersinnaasunut imaluunniit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut, ilaqtariinnut tarnimikkut inooqataanikkullu imaluunniit peqqissutsikkut unammilligassalittut nalilerneqartunut, imaluunniit anaananut inuusuttunut siunnerfilimmik suliniutaallutillunniit iliuusissaapput. Iliuusissat assigiinngitsut akornanni suliniutit ilaqtariinnik ilinniartitsinermik, naartunermut erninermullu atatillugu paaqqutarinninnermut, angerlarsimaffimmut pulaartarnermut, ilinniartitaanikkut siunnersuinermut, ilitsersuinermut aamma tapersersoqatigiiffinnut tunngasut ilaatinneqarput, aamma inooqataanikkut tunngavileeqataasut nassaarineqarnerisigut ikiorsiinissamat periarfissat pissarsiariuminernerulersinneqarnissaat sammineqarluni. Tamatuma saniatigut allaaserisanik misissuinerup aamma takutippai, suliassa qarfiit imaluunniit ingerlatsiviit assigiinngitsut akornanni iliuusissanik suleqatigiissuteqarnermi angusat assigiinngissitaartuusut. Peqqinnissa qarfiup- aamma inunnik isumaginnitto qarfiup akornanni suleqatigiinneq pingaarnertut nassuiarneqarpoq, iliuusissalli ilaanni aamma ilinniartitaanermut ingerlatsivik imaluunniit inatsisilerinermut tunngasut ilanngunneqarput, sullinneqartussat siunnerfigineqartut sorliuversut apeqqutaatillugit. Ataatsimut isigalugu angerlarsimaffimmut pulaarnernut, atuartitsinernut, angajoqqaanik siunnersuineranut aamma tapersersuineranut aamma ingerlatsiviit assigiinngitsut akornanni suliniutit sunniutaasa pitsaasuunerat misissuineri nassuiarneqarput.

Misissuineri ataatsimi assersuutigalugu takuneqarpoq, ilaqtariit sivikinnerpaamik qaammatini arfinilinni angerlarsimaffimminnut pulaarneqartartut nalileraat, suliniut angajoqqaat meeqqallu akunnerminni atassuteqarnerannut aamma naalungiarsummik isumassuineranut pitsaasumik kinguneqartoq. Anaanat suliniummut peqataasut aammattaaq suliassa qarfirmik ilisimasalinnit ikiorneqarnertik aamma tapersersorneqarnertik nuannaarutigivaat, aammalu immikkoortortaqarfiit assigiinngitsut akornanni tunniussineq pisariitsumik ingerlanneqartoq oqaluttuaralugu. Suliniutini angajoqqaanik ilinniartitsinermik aamma tapersersuinermik ilalinni angajoqqaanut taamatut peqataanngitsunut sanilliullugu angajoqqaat peqataasut angusaa pitsaasuusut paasineqarput. Aammattaaq akuliuffiginninnerit anaanat inuusuttut ilinniarnerminnik naammassinninnissaannik samminniffiusut pitsaasumik sunniuteqarput. Ingerlatsiviit assigiinngitsut akornanni suliniutit sammineqarnerat allaaserisat ilaanni aammattaaq nassuiarneqarpoq. Misissuinerit ilaanni ataatsimi suleqatigiinneq oqaloqatigiinnerlu unammillernartutut nassuiarneqarpoq, misissuineri allami sunniutit pitsaasut takuneqarlutik, ingerlatsiviit assigiinngitsut akornanni sulinerup suliniutit eqaallisillugillu atorsinnaasunnngortimmagit, aamma ilaqtariit pisariaqartitaminnik samminninnertik annertunerulersutut misigisimagaat nassuiarneqarluni, tamannalu neqeroortigineqartunik tatiginninnerulernerannik kinguneqarluni. Tamakku saniatigut allaaserisani paasineqarpoq, suliniutit toqqarneqarsinnaasut pinngitsoorani peqataaffigisassanut sanilliullugu ilaqtariinnut ikiorneqarneqarnissamik pisariaqartitsisunut anngunnissaat periarfissagissaarnerusoq. Nassuiaatigineqarpoq periutsimi tassani nakooqutaasooq tassaasooq atuutilersitsineq eqaatsumik pimmat, aamma suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinneq kommunini ataasiakkaani naleqqussarneqarsinnaamat.

Misissuinerit taakku unammilligassanik assigiinngitsunik, aamma ilaqutariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut suliniutit nalilersorlugillu pitsanngorsarnissaannut iliuusissanik assigiinngitsunik sannalinnik takutitsiffiupput. Allaaserisat amerlanerpaartaat akuliuffiginnilluni suliniutinik killilikkanik aamma aalajangersimasunik sammisaqarfiupput, nunani pineqartuni inuiaqatigiit katitigaanerat aamma neqerooruteqarsinnaanerit sullissinerallu aallaavigalugit suliarineqarsimallutik. Taamaattumik taakku nuna tamakkerlugu iliuusissanut, soorlu Siusinaartumik Iliuuseqarnertut ittunut, arlalissuarnik neqerooruteqarfiusunut aamma sumiiffimmiit sumiiffimmut assigiinngitsorujussuarmik tunniunneqartartumut, toqqaannartumik assersunneqarsinnaanngillat,

Taamaattumik allaaserisanik misissuineq nalilersuinerit immikkut ilanngussatut suliarineqarpoq (ilanngussaq 1). Allaaserisalli suliniutit ilusilersornissaannut isumassarsisitsipput, kiisalu ingerlatsiviit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnermik aamma misissuinerit periutsinik misilittagaqalersitsillutik. Taamaalilluni allaaserisanik misissuineq ataatsimut isigalugu Kalaallit Nunaanni ilaqutariinnut siunnerfilimmik suliniutinik pioreersunik nutarterinissamut aamma ineriartortitsinissamut isumassarsiorfigineqarsinnaanera tunngavissaqarpoq.

2. Misissuineq pillugu

Nalilersuineq una Syddansk Universitetimi Statens Institut for Folkesundhedip ataani Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit, Pitsaaliuinermit Isumaginninnermullu Aqutsisoqarfimmi Paarisamit suliakkiutigineqarluni, suliarineqarpoq. Misissuinermit nalilersuinermit apeqqutit, iluseq aamma periuseq tulliuuttumi nassuiaatigineqassapput. Misissuineq 2021-mi ingerlanneqarpoq.

2.1 Nalilersuinermit apeqqutit

Ataatsimut isigalugu nalilersuineq suliassaqarfimmik qulaajaaneruvoq, suliniummi pioreersumi nukittoqqutinut, aamma naleqqussaanissamut imaluunniit pitsanngorsaanissamut tunngasutigut siunissami aalajangiinissanut tunngavigineqarsinnaasussaassalluni. Atuisunik nalilersuisitsinissaq pingaaruteqarpoq, tamannali nalilersuinerup matuma avataaniippoq, aammalu ilassutitut immikkut ineriartortinneqartariaqaraluarluni, sullinneqartussatut siunnerfigineqartut eqqarsaatigalugit ileqqorissaarnermut tunngasut immikkut isigalugit.

Misissuinermit nalilersuinermit apeqqutit tallimat aallaavigineqarput, Siusinaartumik Iliuseqarnerup atuutilersinneqarneranik sulinermit nukittoqqutitut aamma unammilligassatut ilisimasat tunngavigalugit Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfiup aamma Paarisap suleqatigiinnerisigut suliarineqarlutik. Nalilersuinermit apeqqutit uku akissutissarsineqarnissaat sammineqarpoq:

Tabeli 1. Nalilersuinerimi apeqqudit

1. Siusinaartumik Iliuuseqarneq peqqinnissaqarfiup immikkoortuini/kommunini tallimaasuni taakkunani qanorpiaq atuutilersinneqarpa – sumiiffinni atuutilersitsinerimi assigiinngissutaasinnaasut immikkut sammillugit.
2. Siusinaartumik Iliuuseqarnermik ulluinnarni suliaqarnermi suut siursaataallutillu unamilligassaqartitsippat?
3. Illoqarfinni nunaqarfinnilu ataasiakkaani pissutsit ilaqutariinnik naartusortalinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik sullissinerimi qanoq sunniuteqartarpat?
4. Suliniutip pingaarutaa suliassaqarfimmi suliallit namminneq isiginninnertik misilittakkatillu malillugit qanoq misigisimavaat? Tassunga ilanngullugu suliniutip kulturikkut naleqqussusia.
5. Suliniutini assingusuni sunniutit sorliit ilisimatusarnikkut allaaserisani uppersarneqarpat, aamma sunniutaasinnaasut siunissami nakkutigineqarnissaat siunertaralugu sunniutinut uuttuutit sorliit Siusinaartumik Iliuuseqarnermut aaqquissuusaanerusumik ilanngunneqarsinnaappat?

Nalilersuinerimi apeqqudit siullit sisamat nuna tamakkerlugu apersuilluni misissuinikkut qulaajarneqarput, nalilersuinerimi apeqqudit tallimaat allaaserisanik misissuinikkut misissorneqarluni, taannalu nalilersuinermit ilanngussatut ilanngunneqarluni (ilanngussaq 1). Apersuilluni misissuinerimi iluseq peruserlu pillugit sukumiinerusumik nassuiaat immikkoortumi tullermi tullinnguuppoq.

2.2 Iluseq aamma periuseq

Nalilersuinerimi atuutilersitsinerup annertussusiata aamma kommunini tallimaasuni suliniutip sullinneqartussatut siunnerfigineqartunut pingaarutaa pillugu suliassaqarfimmi suliallit misilittagaasa qulaajarneqarnissaat sammineqarput. Tamatumani sumiiffinni pissutsit tunngavigineqarput, aamma siursaataasut akimmisaarutaasullu sammineqarlutik (tak. Nalilersuinerimi apeqqudit 1-4). Apeqqudit taakku suliassaqarfimmi sulialinnik, Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqartunik, itisiliilluni apersuinikkut misissorneqarput.

Ilisimatusaatigalugu itisiliilluni apersuineq paasissutissanik pissarsiffiit namminneq inuunermik isiginninnerannik paasinninnissamik siunertaqarpoq. Apersuinerit apersuinermit najoqqutaq, sammisanik aalajangersimasunik, misissuinerimi suleqatigiinnit paaseqatigiissutigineqartunik, imaqartoq atorlugu ingerlanneqarput. Ilisimatusaatigalugu itisiliilluni apersuineq inuit inuunerminnik ulluinnarni qanoq isiginninnerminnik misigisimanerisa iserfiginissaannut nassuiarnissaannullu periarfissaqalersitsivoq (Kvale og Brinkmann, 2009).

Paasissutissat misilittakkanit tunngavillit pissarsiarineqartut tassaapput peqqinnissaqarfimmi aamma kommunini suliassaqarfimmi sulialinnik, kommunini sullissisunik aamma suliassaqarfimmi sulialinnik allanik Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliqaartunik 15-inik itisiliilluni apersuinerit pissarsiarineqatut. Peqataasut tatiginninnerat misissuinerup pitsaassusianut pingaaruteqarpoq. Taamaattumik paasissutissanik pissarsiffiit suliassaqarfimmi sulialittut imaluunniit paasissutissanik pissarsiffittut taamaallaat taaneqartassapput, taamaaliornikkut ataasiakkaat ilisarineqarsinnaanissaasa pinngitsoortinnissaat qulakkeerniarlugu. Tamanna ima isumaqarpoq, paasissutissanik pissarsiffik nunap immikkoortuani sumi sulinersoq nalunaarneqassanngitsoq. Suliassaqarfimmi suliallit aalajangersimasut taaneqartarput, paasinninnissamut tamanna pingaaruteqartoq naatsorsuutigineqaraangat. Misissueqqissaarneq issuaanernik ilaqarpoq, paasissutissanik pissarsiffiup ingerlatsivik sorleq suliffigineeraa immaq takuneqarsinnaassalluni, suliassaqarfinnili tamani suliassaqarfimmi suliallit arlallit paasissutissanik pissarsiffigineqarmata nunap immikkoortuanit, kommunimit sorleermeenera imaluunniit kinaanera takuneqarsinnaasussaangilaq.

Paasissutissanik pissarsiffiit kommuninit/nunap immikkoortuinit tallimaasunit tamaneersuupput. Kommuninili Siusinaartumik Iliuuseqarnermik toqqaannartumik sullissisunik pissarsiniarneq ajornakusoorsimavoq, taamaattumillu kommuninit tallimaasunit sisamani sullissisut isiginninnerat kisimi saqqummiunneqarsinnaasimalluni.

Atuisut – ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut – isiginninnerat siusinnerusukkut nassuiarneqartut nalilersuinermit matumani ilanngunneqanngillat. Qularnanngilaq ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut oqaluttuaat aamma misilittagaat misissuinermit iluaqutaallutillu allanik aamma takutitsiffiusinnaasimassagaluartut. Ilaqutariinnik naartusortalinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik peqataatitsineq ilassutitut immikkut ineriartortinneqartariaqaraluarpoq, sullinneqartussatut siunnerfigineqartut eqqarsaatigalugit ileqqorissaarnermut tunngasut immikkut isigalugit.

Apersuilluni misissuinermit sammisat aamma oqaatsit

Misissuinermit nalilersuinermit apeqqutit 1-miit 4-mut aallaavigalugit apersuinermit najoqqutassaq ineriartortinneqarpoq. Apersuinermit najoqqutarineqartoq aammattaaq Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmi Paarisami Siusinaartumik Iliuuseqarneq pillugu suliniummik aqutsisoq oqaloqatigalugu ineriartortinneqarpoq.

Tabeli 2. Apersuinermit najoqqutami sammineqartut

Sammisat
1. Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermi paasissutissanik pissarsiffiup atuuffia
2. Siusinaartumik Iliuuseqarnerup aaqqissuunneqarnera, kiisalu suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni ataatsimiinnissat aaqqissuunneqarnerat aamma suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinneq
3. Illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni ilaqutariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut Siusinaartumik Iliuuseqarneq
4. Ilaqutariinnut naartusortalinnut neqeroorutit aamma suliniutit
5. Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermi nakooqutit aamma unammilligassat
6. Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermi kulturikkut naleqartitat

Illisimatusaatigalugu itisiliilluni apersuinerit paasissutissanik pissarsiffiit misilittagaannik isumaannillu paasinninnissamik periarfissaqalersitsipput. Taamaattumik apersuinerit paasissutissanik pissarsiffiup oqaatsit sorliit atorusunerlugit nammineq kissaatigisai atorlugit ingerlanneqarput, inuit misilittakkamikkut paasinninnerat oqaatsinut kulturimullu aamma atassuteqarmata (Kvale og Brinkmann, 2009). Paasissutissanik pissarsiffiit tamarmik kalaallisut danskisulluunniit apersorneqarnissaminnik periarfissinneqarput.

Apersuineq toqqaannartumik sunniivigeqatigiinneruvoq, kiinnap ileqqulersornera, ussersorneq, oqaasertaqanngitsut oqaasertaliinerillu sunneeqatigiittarlutik (Kvale og Brinkmann, 2009). Misissuinerimi matumani oqaluttuurtutut oqalunneq allaganngortitsilluni oqaasinngortitsinermut nunneqarpoq, tamannalu itinerusumik ataani nassuiarneqarpoq.

Immiussineq aamma immiussat allanneqarnerat

Apersuinerit tamarmik Olympus Digital Voice Recorderi atorlugu immiunneqarput. Immiussat qarasaasiamut nuukkiarlugit Wordimut allanneqarlutik. Apersuinerit tamarmik itisiliilluni apersuinerimik suliaqarlunilu misissueqqissaartumit namminermit allaganngortinneqarlutillu nutserneqarput. Tamanna apersuinerimik ataasiakkaanik itinerusumik paasinissamut periarfissaqalersitsivoq, taamaaliornikkullu atortussat katersorneqartut sukumiisumik isumaliutiginnissaannut periarfissaqalersitsilluni. Apersuinerit ingerlanneqarneranni itisiliissutinik aamma uppersaasiissutinik apereqqittoqartarpoq, paasissutissanik pissarsiffiup nassuiaatai apersuisup paasinerai, aamma paasinninnini naapertorlugu nassuiaatit paasinerlugit misilinniarlugu. Apersuinerup kinguinngua oqaatigineqartut pingaarutillit nalunaarsorneqartarput, kingusinnerusukku misissueqqissaarnermut aamma apersuinerimik pissarsiarineqartut nassuiarnissaannut ikiutissatut. Apersuinerit amerlanerpaartaat nutserneqarlutillu immiussat aaqqissuussamik allaganngortinneqartarput, kalaallit danskillu oqaasii sannamikkut assigiinngitsorujussuunerat pissutigalugu. Taamaattumik nutserinermi aamma immiussat allaganngortinneqarneranni nassuiaasersuinerit aaqqissuussinerillu nalinginnaasupput. Sapinngisamilli toqqaannartumik nutseriniartoqarpoq.

2.3 Misissuinermit misissueqqissaarneq aamma paasinninnermut tunngavik

Apersuinerit tamarmik sukumiisumik atuaqqaarneqarput, kingornalu itisiliilluni misissuinermit misissueqqissaarnermut atortoq software NVivo (v. 12) atorlugu misissoqqissaarneqarlutik. Immiussanik allaganngortitsineq aamma apersuinermit oqaloqatigiinnermik paasinninneq apersorneqartup oqaluttuaanik ilaannakortumik paasinninnerusinnaasumik oqaaseqaataavoq (Kvale og Brinkmann, 2009). Softwaren NVivo (v. 12) ikiorsiullugu koderilluni suliaqarnermut aallaaviusumik immikkoortiterinerit aaqjissuunneqarput. Apersuinerit pissarsiarineqartut ingerlaavartumik misissorneqartarput, koderinermilu atorineqartunik taaguutinik ineriartortitsisoqarluni (Brinkmann og Tanggaard, 2010).

Misissueqqissaarneq apersuinermit najoqqutami sammisassatut aalajangersarneqareersunik tunngaveqarpoq, suliallu ingerlanerani sammisanik, apersuinerup ingerlanneqarnerani saqummersunik, aamma sammisassatut aalajangiunneqareersut avataaniittunik ilaartorneqarpoq. Paasissutissani pissarsiarineqartuni oqaaseqatigiit "nodes"-inut koderneqarput, tassunga atatillugu oqaaseqatigiinnut apersuinermit pissarsiarineqartunut oqaaseqatigiinnut sammisap assinganut katersuuffilerneqarlutik, taamaaliornikkut ataqatigiinnik nutaanik pilersitsisoqarluni.

Kulturimut inooqataanermullu ataqatigiissitsineq

Ullutsinni Kalaallit Nunaanni ilaqutariinnik sullissinerup paasinissaanut inuiaqatigiit kalaallit ineriartornerat pillugu oqaluttuarisaanerup ilisimasaqarfiginissaa pingaaruteqarpoq. Tamanna minnerunngitsumik ullutsinni Kalaallit Nunaanni sooq angajoqqaat ilaat ilaqutariittut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisutut inissinneqaratarsinnaanerisa paasinissaannut atatillugu.

Kalaallit Nunaanni kalaallit (inuit) Canadap avannarpasinnerusortaani aamma Alaskami inuit kulturiisa assinganik kultureqarlutillu oqaaseqarput, kisianni danskit, canadamiut aamma amerikamiut kulturiannit sunnersimaneqarnek inuiaqatigiit inuit taakku pingasut qangaaniilli inooriaaserisimasaannik arlalippassuartigut allannngortitsisimavoq. Kalaallit aamma inuit peqqinnissakkut unammilligassaat Kalaallit Nunaanni aamma Amerika Avannarlermi imminnut assersuunneqarsinnaapput, aamma innuuttaasut peqqissutsimikkut killiffiat Danmarkimit, Canadap kujasinnerusortaani aamma amerikami naalagaaffinnit qiterpasinnerusuniittunit 48-nit ajorneruvoq (Bjerregaard, 2019).

Kalaallit Nunaanni innuuttaasut pingaartumik 1950-ikkunniilli inuiaqatigiinni sukkasuumik allannngoriartorfiusuni inuusimapput, piniarnermik aalisarnermillu aningaasarsiornermik tunngaveqartumiit ullumikkut nunat tamalaat assigalugit sulisartutut aningaasarsiorfeqarnermut (Larsen et al., 2019). Innuuttaasut Peqqissusiannik misissuinermit 2018-imeersumi ilaatigut paasineqarpoq, kinguaariit 1970-ikkut aamma 1980-ikkut ingerlaneranni inuusimasut akornanni 70%-ii tikillugit peroriartornerminni amerlasuutigut imaluunniit ilaatigut artukkerneqarnermik ataatsimik arlalinnilluunniit misigisaqartarsimasut, tassunga ilanngullugit angerlarsimaffimmi imigassamik aalakoornartortalimmik aamma persuttaanermik ajornartorsiuteqarnerit (Larsen et al., 2019). Imigassamik aalakoornartortalimmik aamma hashimik atornerluineq annertoq

inuaqatigiinnut peqqinnissakkut annertuumik unammilligassaqartitsivoq. Imigassaq aalakoornartortalik pinngitsuuisinnaajunnaarsimasunut kisimi ajoqutaanngilaq, aammali ilaqtutanut ajoqutaalluni, aammalu meeraanermi sakkortuumik misigisaqartarnerit amerlassusiannut attuumassuteqarluinnarluni, soorlu persuttaaneq, kinguaassiuutitigut innarliinerit aamma imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnerit. Inooqataanikkut aamma eqqarsartaatsikkut peqqissutsimik unammilligassat anigoruminaatsut amerlasuutigut ilaqtuariinni imigassamik aalakoornartortalimmik ajornartorsiuteqarnermut aamma meeqqanik isumassuinikkut sumiginnaanermut atassuserneqarsinnaapput (Bjerregaard, 2019, Larsen et al., 2019). Ilaqtuariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut, Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataasut, inuaqatigiinni kisitsisitigut takussutissanut ilaapput, aammalu meeraanermi sakkortuunik misigisaqartitaasimanissaat ilimanaateqartorujussuulluni. Misissuineri inerniliussat, misissueqqissaarnermi isiginninnerit aamma minnerunngitsumik inassuteqaatit paasinissaannut tunngatillugu tamanna ilisimassallugu pingaaruteqarpoq.

Misissuineri peqqinnermik paasinninnerit

Pitsaaliuilluni suliniummik peqqinnissakkut aamma taamatut inooqataanikkut tunngasunik imalimmik, kiisalu kulturikkut naleqqussuseqarnera isigalugu misissuineri kalaallinut tunngatillugu peqqinnissamut aamma atugarissaarnissamut tunngavileeqataasut suunerinik ilisimasaqarnissaq ilanngutissallugu pingaaruteqarpoq.

Kulturi naleqartitanut, ileqqunut aamma ilitsoqqussanut tunngavoq. Pissutsit kikkuunitsinnik pilersitsisut. Kulturi aamma oqaatsiniippoq, naleqartitavut kinaassuserpullu oqaatsitsinnut atanerat pissutigalugu (Wistoft, 2009). Oqaatsit aqutitigalugit ilitsoqqussavut, ilisimasavut aamma inuunermik paasinninnerput ingerlateqqittarpavut. Kalaallit Nunaanni kalaallisut danskisullu oqaatsit atornerqarput, kisianni kalaallisut oqaatsit pingaarnertut oqaasiupput. Inuit inuunermik isiginnittaasiannut, aamma silarsuarmik paasinninnerannut oqaatsit kulturilu, taamatullu aamma naleqartitat atassuteqarluinnarput (Kvale og Brinkmann, 2009).

Peqqinneq pillugu kalaallisut oqaaseq *peqqinneq* suup inissimaniinneranut tunngavoq. Suut pingaaruteqartuunerannik aamma kissaatiginartuunerannik aamma suut pingaaruteqartuunnginnerannik aamma kissaatiginartuunnginnerannik naleqartitat kulturikkut aalajangeriikkamik isummernerupput. Naleqartitat amerlasuutigut kulturimik aamma kinaassutsimik paasinninnermut atatinneqartarput. *Peqqinneq* pillugu paasinninneq ataatsimut isiginnilluni peqqinnermik paasinninneruvoq, naleqartitat soorlu tunuarsimaarneq, ataqqinaat, nakuussuseq, ataqqinninneq aamma sumut angisuumut inuup soriarsinnaannginneranik akuersaarneq, soorlu *Sila* aamma *Pinngortitaq*, ullumikkut suli kalaallit kulturianni naleqartitanut qitiupput (Wistoft, 2012, Wistoft, 2009).

Takussutissiaq 2-mi takutinneqarput kalaallit *peqqinneq* pillugu paasinninnerat tunngavigalugu Kalaallit Nunaanni peqqissutsimut aamma atugarissaarnermut kulturikkut aamma inooqataanikkut tunngavileeqataasut. Takussutissiaq ukiut 30-t sinnerlugit kisitsisitigut aamma taamatut itisiliilluni ilisimatusartarnerni innuttaasunik, aalajangiisartunik, suliassaqarfanni sulialinnik aamma suliaqartunik allanik oqaloqateqartarneq tunuliaqataralugu Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit ineriartortinneqarpoq.

Takussutissiaq 2. Kalaallit Nunaanni peqqissutsimut aamma atugarissaarnermut tunngavileeqataasut. Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit ineriartortinneqartoq.

Sananeqaatitigut kingornuttakkat, pinnguutit, inuunermi atukkat, ilinniagaqarnek aamma aningaasarsiat tamarmik inuup peqqissusianut pingaarutilerujussuarmik apeqqutaaqataapput. Peqqinnerulli atitunerusumik isiginissaa aamma taama pingaaruteqartigivoq. Kalaallisut taaguut peqqinneq aamma naleqartitanut soorlu ataatsimoornermut, ilaqtutanut, ilisimasanik ingerlatitseqqinnermut, pinngortitamut aamma misilittakkanut tunngavoq. Oqaaseq peqqinneq taamaalilluni nunanit killernit allaaneruvoq, tassani annerusumik oqaluuserineqartarluni "napparsimanagerup akerlia peqqinneq". Taamaattumik peqqinneq kulturimut tunngatillugu isigineqarnissaa pingaaruteqarpoq. Peqqinneq taamaalilluni innuttaasut naleqartitaannit aamma nakooqutaannit, kiisalu sumiiffinni nakooqutinit aamma unammilligassanit aallaveqassaaq.

Takussutissiaq peqqissutsimik aamma atugarissaarnermik, kulturikkut naleqqussutsimik aamma immikkut sumiiffinni nakooqutinit aamma naleqartitanik paasinninissatsinnut tunngavittut ilaavoq, taamaalillunilu nalilersuinerimik misissueqqissaarnermut najoqqutarineqarluni.

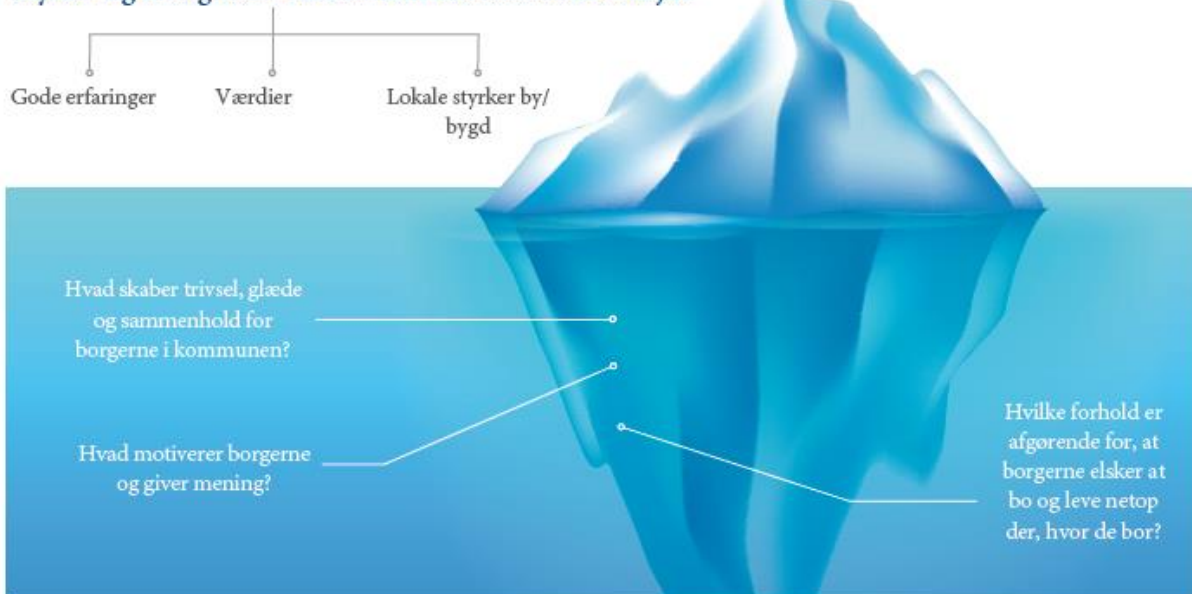
Nakooqutit aamma peqqissutsimik siursaatit sammeneqarnerat

Ukiopassuarni Kalaallit Nunaanni, aamma nunat issittoqarfiit ataatsimut isigalugit, peqqissutsimik ilisimatusarfigineqartarneranni unammilligassat annertuut, nunat inoqqaavisa amerlasuut

nalaattagaat, sammineqartarput. Tamanna peqqissutsimik siuarsaataasussanik aamma pitsaaliuilluni suliniutinik aallartitsiniartoqaleraangat nikallorsaataallunilu iliuusissaaruttutut misigisimanermik pilersitsisarpoq. Ukiunili kingullerni sumiiffinni tunniussinnaasat, ilisimasat aamma naleqartitat aallaavigalugit pissutsit peqqinnermik atugarissaarnermillu siuarsaataasinnaasut qulaajarniarneqartarnissaat eqqumaffigineqarneruleriartorpoq, aarlerianaatinut pissutaasut aamma peqqissutsimut sunniutit pitsaanngitsut kisiisa qulaajarlugillu sammineqarnissaannut sanilliullugu (Cueva et al., 2021).

Iluliaq assersuutigalugu periuseq (Isbjergsmetoden) ataani takussutissiami 3-mi takutinneqarpoq. Takussutissiami takuneqarsinnaavoq, periutsimi takutinniarneqartut pissutaasut qaavata ataaniittut, aamma ilisimaneqartunut pissutaasut kisiisa, soorlu toqussutaasup imaluunniit nappaatip qanoq atugaatiginera uuttortarlugulu misissoraangatsigu takunngitsoortakkavut, soqutiginniffigissagivut. Nakooqutit aamma tunngaviulluinnartumik naleqartitat, inuiaqatigiinni issittoqarfanni najugalinni atugarissaarnermik aamma ataatsimoorfinnik pingaarutilinnik pilersitsiffiusut, qaavata ataani nassarissagatsigit, aamma Kalaallit Nunaanni, nunani issittoqarfanni inuppassuit allat peqatigalugit, ataatsimoorfiusumik. Taakkununnga ilaatigut pinngortitaq, qanittumik atassuteqarfiit/ilaquttat, manigunneq, inussiarnersuuneq, anersaarsiorneq, oqaatsit allallu ilaapput (Healey Akearok et al., 2019).

Styrker og muligheder i det sundhedsfremmende arbejde

Takussutissiaq 3. Peqqissutsimik siuarsaalluni sulinermi nakooqutit aamma periarfissat. Cueva et al., 2021 malillugu naleqqussarneqarlunilu nutserneqartoq.

Iluliaq assersuutigalugu periuseq (Isbjergsmetoden) paasinninnerup allanngorneranik erseqqissaaniarneruvoq, nunani issittoqarfanni nunat inoqqaavisa akornanni peqqissutsimik aamma atugarissaarnermik siuarsaataasussamik nappaatit pillugit ilisimatusartartut uuttuutinik aamma tunngavileeqataasunik ineriartortitsillutillu misissuinissaannik kajumissaarniarlugit. Uuttuutit taakku soorlu tassaapput tunngavileeqataasut taakku, qulaani nassuiarneqartumi takussutissiami "peqqissuserput"-mi ilaasut, nappaatit pillugit ilisimatusartarnerni piusuni killilimmik misissorneqartarlutillu ilaatinneqartartut.

Tamatuma pingaaruteqassusia ilaatigut Mulvad og Aagaardimit tikkuarneqarpoq, taakkunanga tunngavilersuutigineqarluni, suliniutit meeqqanut aamma ilaqtariinnut siunnerfillit sumiiffinnik aamma katsorsaaneremut taarsiullugu ilaqtariinnik ataatsimut isiginnilluni tapersersuiffiunerullutillu nakussassaannerusumik ingerlanneqartassasut, aamma sumiiffinni isumalluutit atorniarneqartassasut (Mulvad og Aagaard, 2020). Tamanna aamma nunat tamalaat akornanni atuagassiap The Lancetip ilisimatusarnikkut annertunerusumik suleqatigineqarneranut tunngaviuvoq, taanna ataatsimiititaliamik Issittumi peqqissutsimik aamma atugarissaarnermik aallusissussamik 2020-mi pilersitsivoq (Adams og Dorrough, 2022).

2.4 Misissuinerimi inerniliussat

Suliassa qarfirmi sulialinnik apersuilluni misissuinerit inernerit, Siusinaartumik Iliuuseqarnermik namminneq ingerlatsivimminni suliaqarneq pillugu isiginninnerannik takutitsisut, kapitalini tulliuttuni saqqummiunneqassapput. Siusinnerusukkut nassuiaatigineqartutut paasisutissanik pissarsiffiit tassaapput kommunini aamma peqqinnissa qarfirmi suliassa qarfirmi suliallit. Inerniliussat apersuineremut najoqqutaq tunngavigalugu kapitalinut aaqqissuunneqarput (tak. tabeli 1), apersuinerit aamma misissueq qissaarnerup ingerlanneqarnerini sammisanik saqqummersunik ilaneqarlutik.

3. Siusinaartumik Iliuuseqarnerup aaqqissuussaana – aqutsineq, suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni ataatsimeeqatigiittarneq aamma suleqatigiinneq

3.1 Aqutsineq ataatsimut isigalugu

Kommunini aamma peqqinnissaqarfimmi suliassa qarfimmi suliallit akornanni akerleriissutigineqanngilaq, ataatsimut isigalugu Siusinaartumik Iliuuseqarnek pingaarnertut akisussaasoqarunangitsoq. Tassa imaappoq, paasissutissanik pissarsiffiit arlaannaataluunniit oqaatigisinnaanngilaa, nunap immikkoortuani kina imaluunniit ingerlatsiviit sorliit Siusinaartumik Iliuuseqarnermik pingaarnertut akisussaasuunersut:

"Naamik, Siusinaartumik Iliuuseqarnek aqutsisoqatigeeqanngilaq. Siusinaartumik Iliuuseqarnek massakkorpiaq arlaannaanniilluunniit aallaaveqanngilaq; Allorfimmiikkunnaarmalli Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmut nuunneqarpoq, kisianni suleqatigiinnissamik isumaqatigiissuteqanngilagut, tassa naluarpuk. Arlaatigut aqutsisussanik amigaateqarpugut; aqutsinermik amigaateqarpugut."

Paasissutissanik pissarsiffiit suliniummik pingaarnertut akisussaallutik aqutsisussanik ujartuippuk. Siusinnerusukkut nalilersuinerit aamma nassuiaatit naapertorlugit aqutsisoqatigiinnik assigiinngitsunik, suliniutip atutilersinneqarneranik pingaarnertut nakkutilliusussanik, pilersitsinissaq pilersaarutaasimavoq, tassunga ilanngullugit nakkutillisoqatigiinnik aamma aqutsisoqatigiinnik. Kisianni aamma takuneqarsinnaavoq, ataatsimut isigalugu nakkutillisoqatigiit atuuffissaat,

tassaasussaq sumiiffinni Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermut atatillugu iliuusissatut periarfissat pillugit nalilersuillutillu killiffissuineramik suliaqarnissaq, nalornissutigineqarsimasoq. Taamaattumik 2012-imi aalajangerneqarpoq, nakkutilliisoqatigiit kommuninut- aamma nunap immikkoortuinut nuunneqassasut, sumiiffimmit aallaaveqarnissap, aamma suliassamik pingaarnerutitsinissaq pitsaanerulersinniarlugit. Tamanna iluatsissimagunangilaq, tassami Allorfik Kommuneqarfik Sermersuumi aqutsisoqatigiinnik pilersitsinissamik 2017-imi suliaqarmat, piffissami tassani Meeqqanut Ilaqutariinnullu Ingerlatsivimmi pisortamit, Dronning Ingridip Napparsimmavissuani pilattaasartuni peqqissaasunermik, nunap immikkoortuini peqqissaasunut aqutsisumik aamma Allorfimmi nakorsatut siunnersortit aqutsisuannik inuttaqartumik. Kommune Kujallermi aqutsisoqatigiinnik pilersitsisoqarpoq, Allorfimmi siunnersortimik, inunnik isumaginnittoqarfimmi pisortamik aamma nunap immikkoortuani peqqissaasut aqutsisuannik inuttaqartumik. Tamatuma saniatigut kommunit sinnerini aqutsisoqatigiinnik pilersitsinissaq pilersaarutaasimavoq. Aqutsisoqatigiit apersuinerup nalaani (februaari-maaji 2021) piusimappata tamanna sulisunit ilisimaneqangilaq. Tamanna Kommuneqarfik Sermersuumi, Kommuni Kujallermi aamma kommunit sinnerini paasissutissanik pissarsiffinnut tunngavoq.

3.2 Suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinneq

Nalilersuinerne suliarineqarsimasuni ingerlatsiviit assigiinngitsut akornanni, ilaqutariinnik ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisunik suliaqartussani, suleqatigiinneq ataatsimut isigalugu naammaginarlunilu unammilligassaqarfiusoq oqaatigineqarpoq. Peqqinnissaqarfik, pingaartumik ernisussiorlut, tassaapput innersuussinermik suliaqartartut pingaarnerit. Inunnik isumaginnittoqarfik ilaqutariit pisariaqartitaat aallaavigalugu iliuusissatut pilersaarummik suliaqassaaq, aamma neqeroorutinut naleqquttunut innersuussissalluni.

Paasissutissanik pissarsiffiit naliliipput, kommunit aamma sumiiffimmi peqqinnissaqarfiup akornanni suleqatigiinneq (2021-mi apersuinerup nalaani) kommunini amerlanerpaani aamma nunap immikkoortuini amerlanertigut ajunngitsumik ingerlasoq. Suliassaqarfimmili suliallit ilaat suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnermut tunngatillugu pitsanngoriaateqartoqartariaqartoq misigisimapput.

Nunap immikkoortuisa ilaat Siusinaartumik Iliuuseqarnermut ataqatigiissaarisooqassallutik toqqarsimavaat, allat ataatsimiinnerni kiisalu ataatsimut isigalugu ilaqutariinnut suliniutinut tunngatillugu ataqatigiissaarisussamik aamma ataatsimoortitsisussamik amigaateqarlutik.

Kommunimi ataatsimi suliassaqarfimmi suliallit nassuiaatigivaat, suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinneq piunngitsoq. Paasissutissanik pissarsiffiup ataatsip oqaatigivaa, ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut katsorsarneqarnissamik neqeroorfigineqarsimanersut, aamma katsorsaaneq inummumut ataasiakkaamut qanoq innersoq

aperisariaqartarsimallugit, suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni paasissutissanik paarlaasseqatigiittoqartarunangimmat:

"Ajornakusoortorujussuuvog. Soorunami nammineq ilaqutariit aperisarpavut. Taakkumi nalunngilaat kommunimut allagaqarsimasugut. Naaggaaraangata taava nalusarparput tamanna ilumoorneraq. Ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut sullitavut sunik neqeroorfigineqartarnersut naluarput, aamma paasitinneqarsinnaanngilagut."

Suliassaqarfimmi suliallit ingerlatsivimmi sorlermeernersut apeqqutaatillugu suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnikkut unammilligassat pillugit paasinninnertik assigiinngitsumik nassuiarpaat:

"Suliassaqarfimmi isumalluutit ilaat [kommunimi] naammavinngimmata."

Paasissutissanik pissarsiffiit kommunineersut amerlasuutigut peqqinnissaqarfimmi sullissisut attuumassutillit taarseraannerujussuat misigisarpaat. Suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni ataatsimeeqatigiinnerni sulisunik nutaanik akuttunngitsumik peqataasoqartarpoq, tamannalu suleqatigiinnerup aalaakaannginneranik kinguneqartarpoq paasissutissanik pissarsiffiit misigisarpaat. Tamatuma saniatigut paasissutissanik pissarsiffiit oqaatigivaat, suliassaqarfiit assigiinngitsut akunnerminni ataatsimeeqatigiinneranni peqqinnissakkut sullissisut salliuniarpallaartutut misigisimanarsinnaasartut.

Paasissutissanik pissarsiffiit, nunap immikkoortuani ataatsimeersut, oqaatigivaat, suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiit naapillutik ataatsimiinneq ajortut. Oqaatigineqarpoq, naapilluni ataatsimeeqatigiittoqarneq ajornera suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnissamat ajornakusoortitsisoq, suliassaqarfiit assigiinngitsut akunnerminni ataatsimeeqatigiittarnerat ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut pisariaqartitaat pillugit ilisimasassanut tungavissanik pitsaannerusunik pissarsiffigineqartarmata. Tamatuma saniatigut oqaatigineqarpoq, sulisut taarseraannerujussuat, pingaartumik peqqinnissaqarfiup iluani, pissutigalugu suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suliassanik ingerlatsiniarneq ajornakusoortarpoq.

Siusinnerusukkut nassuiarneqareersutut, nunap immikkoortuini suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suliat qanoq aaqqissuunneqartarnerat assigiinngilaq. Assersuutigalugu nunap immikkoortuini ataasiakkaani suliassaqarfiit assigiinngitsut akunnerminni aalajangersimasumik ataatsimeeqatigiittarnerat atorunnaarsimavoq. Tamanna matoqqanertut misigisimaneqarpoq, aammalu ilaqutariit naartusortallit pillugit suleqatigiinnermik soqanngivissoq misigisimaneqarluni. Suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni isumaqatigineqarpoq, Siusinaartumik Iliuuseqarneq aqutsisinikkut pisariaqartitsiffiusoq, aamma nunap immikkoortuini suleqatigiinnerup ingerlalluarfigisaani. Dyrlovip nalilersuinerani 2012-imeersumi nassuiarneqarpoq, Siusinaartumik Iliuuseqarnerup aqutsinikkut pingaarnertinneqannginnera suliassaqarfinni sulialinnit misigisimaneqarpoq.

Suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni isumaqatigiinngissuteqartoqaraluartoq suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinneq ataatsimut isigalugu pitsaasutut isigineqarpoq, kommuni

ataaseq eqqaassanngikkaanni, ilaqutariit naartusortallit ataatsimoorluni sullinneqartut pillugit suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni ataatsimiittoqartannginneranik oqaatigineqartumi. Amerlanerpaatigut ataatsimiittarnerit ajunngitsumik ingerlapput. Ullut ataatsimiiffissat aalajangersarneqarsimapput, aamma nunap immikkoortui amerlanerpaat suliassa qarfimmi sorlermi sulisut ataatsimiigiaqusissanersut, aamma ataatsimiinnermi imaqarniliortuussanersut il.il. erseqqissumik isumaqatigiissuteqarlutik. Nunap immikkoortuini, suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni sumiiffimmit aallaaveqarlutik aalaakkaasunik aalajangersimasunik sulisulinni suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni Siusinaartumik Iliuuseqarnerup tungaatigut suleqatigiinneq pillugu pitsaasuinnangajammik misigisaqarsimapput.

Ersarippoq, suliassa qarfimmi suliallit ilaqutariinnik naartusortalinnik ataatsimoorussamik suliallit aaqqissuussamik aalajangersimasumik naapeqatigiillutik ataatsimiittarnikkut suleqatigiissuteqanngitsut unammilligassaqartut. Tamanna pisut ilaanni ima kinguneqarsinnaavoq, suliassa qarfimmi suliallit ilaqutariit naartusortallit aperisariaqarlugit katsornarneqarneq innersuunneqarsimasoq qanoq ingerlanersoq, ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut, aamma katsortinnissamik neqeroorutigineqartoq pillugit suliassa qarfinni sulialinnik allanik aalajangersimasumik ataatsimeeqateqartannginneq pissutigalugu oqaloqateqarnissamut periarfissaqarneq ajornera pissutigalugu. Tassunga atatillugu oqaatigineqassaaq, ajoraluartumik misissuinnermi matumani illuatungeriit tamarmik isiginninnerisa ilanngunneqarnissaat periarfissaqarsimanngimmat, arlaleriarluni saaffiginnittaraluarluni apersuinissamik isumaqatigiissusiortoqarsinnaasimanngimmat.

Paasissutissanik pissarsiffiit peqqinnissaqarfimmeersut ataatsimut isigalugu suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni unammilligassat ilaatigut suliat arriitsumik ingerlanneqartarnerannut atassuteqartoq misigisimapput, taamaalilluni ilaqutariinnut katsorsarneqarnissamik neqerooruteqarnissaq sivisuumik utaqqineqartariaqartarluni, aamma pisut ilaanni kommunimi sullissisut akornanni suliassa qarfiup iluani piginnaasatigut amigaateqartoqartarluni. Tamatuma saniatigut, suleriaatsit atuuttut malillugit katsorsaanissamik toqqaannartumik neqerooruteqarnissamik periarfissamut tunngatillugu kommunip sullisseriaasia eqartutut misigisimaneqarpoq, assersuutigalugu ilaqutariinnik sullissivimmut. Paasissutissanik pissarsiffiit kommunineersut misigisimapput, akisussaaffik annertoq kisimiillutik kivittussaallugu, ilaatigullu aamma misigisimasarlutik ilaqutariit pisariaqartitaat assigiinngitsumik paasineqartoq, amerlasuutigut Siusinaartumik Iliuuseqarneq pillugu suleriaatsip danskisuuata tunngavigineqartarneranut, aamma suliaq pillugu kulturikkut paasinninnerup amigaataaneranut atassuseqarneqartarluni.

3.3 Oqaloqatigiinneq aamma paasissutissiineq

Suliassa qarfiit assigiinngitsut suleqatigiiffianni suliassa qarfinni suliallit akornanni oqaloqatigiinneq aamma paasissutissiineq ataatsimut isigalugu unammilligassa qarfiuvoq. Kapitali 1-imi nassuiarneqartutut attaveqatigiinneq nalilersuinerni siullerni eqqumaffigisassatut aamma inissinneqarpoq. Ilisimaneqartutut suleqatigiinnermi attaveqatigiinnissaq pisariaqarpoq. Oqaloqatigiinnissaq ajornakusoorpat suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinneq, aamma suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni sulianut isiginninnerit naaperiaatigineqarnissaannik

periarfissaq suli annertunerusumik unammilligassaqarfiulersinnaapput. Tamanna ilaqtariinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik suleqateqarnermut naggaterpiaatigut sunniuteqarsinnaavoq:

"Sunik neqeroorfigineqarnersut ilisimassallugu uannut ajornakusuulaarpoq. Ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut oqaloqatigineranni tamanna immaqa unammillernarnerpaavoq. Naluippara kommuni sutigut ikiuussinnaanersoq."

Oqaloqatigiinneq illugiinnit pissasoq eqqumaffigineqarpoq:

"Illoqarfik manna pillugu ilisimasassanik pissarsiniarneq ajornakusoortorujussuuvoq. Akisussaaffik aamma uanniippoq."

Oqaloqatiginninniarneq suleqatigiit ilaannut unammillernarsinnaavoq:

"Naapeqatigiilluni oqaloqatigiinneq, naamik, taamaaliorneq ajorpugut. Ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut sullitavut sunik neqeroorfigineqartarnersut naluarput, aamma paasitinneqarsinnaanngilagut."

Oqaloqatigiinneq ajornermut pissutaasut ilaat ima nassuiarneqarpoq:

"Erseqqissumik attaveqatigiissinnaaneq ataatsimut isigalugu immaqa nunatsinni ammigaatigineqarmat."

Oqaloqatigiinnerup aamma paasissutissanik tunniussisarnerup pineq ajornera ilaqtariit naartusortallit pillugit paasissutissanik soorlu peqqinnissaqarfimmu kommunip tunniusserusunneq ajorneranut kisimi attuumassuteqartillugu isigineqassanngilaq. Tamanna misissuinermi matumani, aamma siusinnerusukku nalilersuinerne uparuarneqarnikuuvoq (PAARISA, 2010, Dyrlov, 2012). Aamma assersuutigalugu ilaqtariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut katsorsaanissamik neqeroorutit pillugit peqqinnissaqarfiup kommunillu akornanni oqaloqatigiinnissaq ugartorneqarpoq. Taamaattorli siusinnerusukku nassuiarneqartutut tamatumunnga atatillugu arlalitsigut unammilligassaqarpoq. Ilaatigut inuit pillugit paasissutissat ingerlateqqinneqartarnerat pillugu inunnut paasissutissat pillugit inatsit eqqarsaatigineqassaaq, ilaatigut sumiiffinni katsorsarneqarnissamut periarfissat pillugit peqqinnissaqarfiup aamma kommunip akunnerminni paasissutisseeqatigiillutillu oqaloqatigiittarnissaannut tunngatillugu unammilligassaqarpoq. Taamaalilluni ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut, inatsit aamma suliatigut assigiinngissuseq allaavigalugit suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiit suliatik pillugit oqaloqatigiinnissaat pisariaqartinneqartorujussuusoq takuneqarsinnaasorinarpoq.

3.4 Oqartussanut tatiginnineq

Innuttaasut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut assigiinngitsunik pissuteqartumik assersuutigalugu kommunimut, peqqinnissaqarfimmut aamma pisortat ingerlatsiviinut allanut akuttunngitsumik saaffiginnittarsinnaapput, tamannalu pisut ilaanni pisortat ataatsimut isigalugit tatigiunnaarnerannik kinguneqarsinnaavoq. Ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut akornanni pisortat ingerlatsiviinik tatiginninnginneq unammilligassat ilaattut paasissutissanik pissarsiffiit nassuiarpaat:

"Aamma angajoqqaangortussat ilaat Siusinaartumik Iliuuseqarnek tusaannarlugu mianersulersarput. Ilaasa ima isigivaat, Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataagunik taava meeqqaminnik arsaarneqassallutik. Imaluunniit peqataangikkunik, taava meeqqaminnik arsaarneqassallutik. Aamma ilaqarput assersuutigalugu annernartutut aamma suliassaq kivissinnaanngitsutut misigigaangamikku tunuartartunik. Taava tunuartarput, aamma pinngitsaalisinnaanngilavut."

Ilaqtariit ilaat Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissaminnut qujaannartarput, siusinnerusukkut naartunermut atatillugu kissaatigineqartutut imaluunniit neriorsuutigineqartutut tapersersorneqannginnertik pissutigalugu:

"Siusinnerusukkut misilereernikuugamikku, aamma pissarsiffigisutut misigisimannginnamik. Tassa ilaat Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissaminnut qujaannartarput, unammilligassaqaarlutik namminneq takusinnaannginnamikku, aamma allat immaqqa Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanerminni akuersaarneqanngitsutut misigisimasaramik."

Suliassaqarfinni sillissisut akornanni, aamma minnerunngitsumik ilaqtariinnut naartusortalinnut attaveqatigiinneq aamma oqaloqatigiinneq unammilligassaqaarfiugaangat tatiginninnginneq pilersinnaavoq. Tamanna aamma Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfik pillugu atuisut isiginninnerannik misissuinermi inerniliussat ilagivaat (Olesen et al., 2020). Misissuinermi tassani takuneqarpoq, katsorsarneqarnissamik neqeroorutit pillugit imaluunniit assersuutigalugu nakorsaatinik tunniussinermi atuisut pitsaasumik paasissutinneqarnek ajorlutik misigisimasut. Paatsoonerit, aamma minnerunngitsumik oqaloqatigiinnerup amigaataanera atuisut peqqinnissaqarfimmut tatiginninninnerannut sunniuteqarpoq (Ibid.). Suliassaqarfiup iluani oqaloqatigiinnissap amigaataanera, aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliallit assigiinngitsut akornanni isumaqatigiinnginnerit ilaqtariit Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissaminnut eqqarsarnartoqartitsinerannut aamma pissutaaqataasinnaagunarpoq.

3.5 Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermi suleriaatsit aamma suliassanut nassuiaatit

Suliassaqarfimmi suliallit Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermi pingaartumik ilitsersuutit aalajangersimasut aamma suliassanut nassuiaatit ujartorpaat. Tamanna pingaartumik peqqinnissaqarfimmi sulisunut nutaanut, kommunini sullissisunut aamma ingerlatsivinnut,

ilaqutariinnut katsorsaaneermik neqerooruteqartartunu, t tunngavoq. Siusinaartumik Iliuuseqarnerup iluani suliassat taamaalillutik unammillernartutut misigisimaneqarsinnaapput, amerlasuutigut suliassanut taakkununga ilitersuutit imaluunniit suliassanut nassuiaatit pigineqarnek ajormata:

"Tassami, isumaqarpunga atortussat atorsinnaasakka paasiuminartuunngitsut."

"Suliassannut tunngatillugu suliassama suunerinik nassuiaammik erseqqissumik peqanngilanga."

Siusinaartumik Iliuuseqarnek pillugu suliamik tunniussisarnek minnerusumik annerusumilluunniit aaqqissuussaannngitsumik oqaasiinnartigit tunniussisarnermik annerusumik tunngaveqarsimavoq, aamma pisut ilaanni aqutsisut namminnek paasissutissanik eqqortunik tunniussisinnaasimanatik:

"Paasissutissanik nassaassaqarnikuunanilu suli soqanngilaq. Inummiit inummut pineruvoq. Assersuutigalugu Siusinaartumik Iliuuseqarnek pillugu ataatsimiinnermut siullermeerlunga peqataajartorama nalua suna orniguffiginerlugu."

Ataatsimut isigalugu Siusinaartumik Iliuuseqarnermut tunngatillugu sulineq pillugu naqitanngorlugit ilitersuutininik nassaarnissaq pissarsinissarlu ajornakusoortoq, aamma pisut ilaanni oqaatsitigit ilitersuunneqarnissaq amigaatigineqartartoq misigisimaneqarpoq. Sulisut nutaat, naak suliassaqrarfiup iluani inunnik isumaginninnermi siunnersortit, ernisussiortutut aamma ilaqutariinnik siunnersuisartutut piginnaasaqaraluarlutik ingerlatsivimmi suliffigisaminni Siusinaartumik Iliuuseqarnek pillugu paasissutissanik pitsaasunik nassaarniarnek ajornakusoortoq misigisarpaat. Tamanna nunap immikkoortuini illoqarfinni aamma illoqarfinni mikinerusuni ataatsimut isigalugu atuuppoq. Tamanna aamma aqutsinikkut tunngasuni atuuppoq, Siusinaartumik Iliuuseqarnek pillugu sulisut ilitersorneqarnissamik kissaateqaraangata ulluinnarni aqutsisut namminnek ilitersuinissamik aamma paasissutissinneqarnissamik kissaatigineqartunik ingerlatitseqqissinnaaneq ajormata. Sulisut naapertorlugit tamanna aqutsisut namminnek aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnek pillugu ilisimasassanik amigaateqarnerannik pissuteqarpoq.

3.6 Inunnik paasissutissanik suliarinnittarneq pillugu inatsisip qanoq paasineqartarnera

Inunnik paasissutissanik suliarinnittarneq pillugu inatsit tassaavoq paasissutissat inunnut tunngasunik imallit suliarineqartarnerat pillugu malittarisassaq. Paasissutissat inunnut tunngasut tassaapput paasissutissat suullunniit inunnut aalajangersimasunut atassuserneqarsinnaasut. Paasissutissat malillugit imaluunniit allanut ataqatigiissillugit inuup kinaassusiata paasineqarsinnaanera soorlu makkunuunatigit pisinnaappat inuup normua, nalunaarsorneqarnermut normu, asseq, inussat ipai, nipi, napparsimasunut nalunaarsuiffiit imaluunniit pinngoqqaatinut tunngasut (Datatilsynet, 2016).

Inunnik paasissutissanik suliarinnittarneq pillugu inatsisip qanoq paasineqartarnera nunap immikkoortuaniit nunap immikkoortuanut allamut assigiinngilaq. Paasissutissanik pissarsiffiit naapertorlugit nunap immikkoortuani ataatsimi inunnik paasissutissanik suliarinnittarneq pillugu inatsit ima paasineqarpoq, suliassaqarfimmi suliallit innuttaasoq peqataatinnagu marlunnit amerlanerusunik ataatsimeqqusaanngitsut:

"Meeraq pillugu ernumassuteqarutta inatsit malillugu ilaqtai peqataatinnagit marloriarluta ataatsimiissinnaavugut."

"Sullitavut taama oqaluuserineqassappata sullitavut peqataassasut oqarput."

Paasissutissat innuttaasunut namminernut tunngasut illersorneqarnissaannut inatsiseqarnissaa paasisinnaavaat, kisianni tamanna aamma unammillernartoqarsinnaasoq oqaatigineqarpoq. Periaaseq taanna [ilaqutariit naartusortalit peqatigalugit ataatsimiinnerit] ilaatigut aamma ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut pillugit suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnermut aporfittut misigisimaneqarpoq:

"Inuit arlaatigut illersorneqarnissaat soorunami ersarippoq, kisianni ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut pillugit kommunimik suleqatiginninniarnermut tamanna akornutaalluinnarpoq."

Sumiiffinni allani sullitat peqataatinnagit ataatsimiittoqartarpoq. Tamanna sullitat pineqartut akuersinerminnut uppersaateqarnerannik tunngavilersorneqarpoq:

"Isumaqarpunga eqqorteqqissaanngikkipput [inunnik paasissutissanik suliarinnittarneq pillugu inatsit], tassami, paasissutissinneqareerluni akuersinermut uppersaammik pinissarput isumagisarparput, tassanilu paasissutissanik ingerlatitseqqinnissaq pillugu paasissutissinneqareerluni uppersaatitsinermi oqaatsitigut aamma ilisimatitsineq pisarpoq, tassa suliat ataasiakkaat tamaasa oqaluuseralugit sapaatit akunneri pingasukkaarlugit ataatsimiittartugut."

Nunap immikkoortuani allami sulissaqarfiit assigiinngitsut akornani ataatsimiinnerni ilaqtariit oqaluuserineqalersinnagit ilaqtariit naartusortalit peqataatillugilluunniit akuersinermut uppersaammik atsiortinneqartarnerat suli eqqunneqarsimanngilaq:

"Taamaattoqarnera ilimaginngilara. Peqataatinnagit [ilaqtariit] suliat tamarmik oqaluuserineqartarput."

Taamaalilluni inunnik paasissutissanik suliarinnittarneq pillugu inatsit nunap immikkoortuaniit nunap immikkoortuanut allamut assigiinngitsumik suliarineqarlunilu paasineqartarpoq. Innuttaasut inatsisitigut illersorneqarnissaat suliassaqarfimmi suliallit aappaatigut paasisinnaallugu oqaatigivaat, ilutigitilluguli innuttaasut peqataatillugit ataatsimiinnerit ingerlanneqartarnerat ajornakusoorsinnaasoq misigisarpaat, pingaartumik ilaqtariit ataasiakkaat pisariaqartitaat pillugit

suliatigut isumaqatigiinngissutit pigaangata. Illoqarfinni allani akuersinermut uppersaammik pissarsisoqareersimagaangat ilaqutariit peqataatinnagit suliaqarfinni assigiinngitsuni suliallit akornanni ataatsimeeqatigiinnerit ingerlanneqartarput, aamma allani ilaqutariit oqaluuserineqalersinnagit akuersinermut uppersaammik pissarsisarnissaq eqqunniarlugu suliaqartoqarpoq. Tassa ataatsimut isigalugu inunnik paasisutissanik suliarinnittarneq pillugu inatsimmik suliarinnittarneq aamma paasinnineq assigiinngitsorujussuaq.

4. Nunap immikkoortuini illoqarfinni, illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni ilaqtariinnut naartusortalinnut neqeroorutit aamma suliniutit

4.1 Nunap immikkoortuini illoqarfinni Siusinaartumik Iliuuseqarneq

Ilaqtariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut katsorsarneqarnissamik neqeroorutit tupaallannangitsumik nunap immikkoortuani illoqarfimmiit nunap immikkoortuani illoqarfimmut allamut assigiinngillat. Tamanna sumiiffinni periarfissanik aamma sumiiffinni suliassaqarfimmi suliallit piginnaasaannik ersersitsisuugunarpoq. Assersuutigalugu nunap immikkoortuani illoqarfimmi tarnip pissusiinik ilisimasalimmik atorfeqartoqaraangat tarnip pissusiinik ilisimasalimmik oqaloqateqarnissamik neqeroortoqarsinnaanera periarfissaasaralarpoq, taannali illoqarfimmiit nuukkaangat periarfissaq taanna unittarpoq:

"Tarnip pissusiinik ilisimasalimmik pingasoriarluni massakkut oqaloqateqartoqarsinnaavoq, tamanna ungasianiit pisaralarpoq, kisianni tarnip pissusiinik ilisimasalimmik Nuummersumik, kisianni neqeroorut taanna unippoq, maanilu illoqarfimmi tarnip pissusiinik ilisimasalimmik soqanngilaq."

Nunap immikkoortuini illoqarfinni tamani ilaqtariinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik pinngitsuuisinnaajunnaarnermik ajornartorsiutilinnik katsorsaavinnut Allorfiup (Pinngitsuuisinnaajunnaarnermik Paasisimasaqarfiup) ataani inissisimasunut innersuussinissaq periarfissaavoq, tassani imigassamik aalakoornartortalimmik aamma/imaluunniit hashimik aamma aningaasanoorajuttuunermik akeqanngitsumik katsorsaaniissaq neqeroorutigineqartarluni. Allorfik

Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfiup ataani immikkoortortaavoq. Qaqortumi, Nuummi, Sisimiuni, Aasianni aamma Ilulissani Allorfik katsorsaaveqarpoq. Tamatuma saniatigut Allorfiup Katsorsaavik suleqatigivaa, tamannalu innuttaasut illoqarfimminni/nunaqarfimminni katsorsaasunit angalasartunit imaluunniit Katsorsaavimmi Nuummi katsorsarneqarsinnaanerannik periarfissaqalersitsivoq (Naalackersuisut, 2021a). Ilaqutariinnut sullissiviit, illoqarfinni amerlanerpaani aamma nunaqarfinni ataasiakkaani piusut, ilaqutariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut ikiuinissamik aamma siunnersuinissamik assigiingissitaartumik annertussulimmik neqerooruteqarsinnapput, tassunga ilanngullugit ilaqutariinnik katsorsaaneq, ataasiakkaanik oqaloqateqarneq, aappariinnik oqaloqateqarneq, ataatsimoortunik oqaloqateqarneq, siunnersuineq aamma pinasuartumik pisoqartillugu ikiuineq, ilaalu ilanngullugit (Naalackersuisut, 2014). Ingerlatsiviit neqeroorutillu allat pigineqarput, taakkuli sumiiffimmiit sumiiffimmut allanngoraput, aammalu suliasaqqarfiup iluani tunniussinnaasat apeqqutaallutik.

Katsorsaanissamik neqeroorutit piusut paasissutissanik pissarsiffinnit qanoq iluarisimaarneqartiginersut aamma allanngorapog. Tamanna pingaartumik ilaqutariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut, assersuutigalugu pinngitsuuisinnaajunnaarnermut aamma meeraanermi kinguaassiuutitigut innarlerneqarsimaneq pillugu kingunerlutitsisunut tunngatillugu suliasaqqarfimmi suliallit soriarsinnaanngitsutut misigisimasarput.

Oqaatigineqarpoq ilaqutariit Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissaannik neqeroorfigissallugit suliasaqqarfimmi sulialittut ajornakusoorsinnaasoq, katsorsarneqarnissamik neqeroorutit piusut ilaqutariit pisariaqartitaannik ilaatigut matussusiisinnaaneq ajornerat pissutigalugu:

"Isumaqqarpunga allamik neqerooruteqaaqqissinnaannginnera artornartuusoq. Isumaqqarpunga piffissap ilaani Siusinaartumik Iliuuseqarneq peqataaffigerusulersissallugu ajornakusoortoq, pissutigalugu ima aperippannga: "Sutigut taava uannut allannguutaassava?", taava tamatuma akisinnaanissaa ajornakusoortissinnaavara."

"Sullitat, qaangeruminaatsitaminnik imigassamik aalakoornartortalimmik-aamma hashimik annertuumik atornerluisuusut ... Assersuutigalugu Allorfimmut innersuukkaangatsigit, taava isumaqqartarpunga tamanna naammangitsoq."

Paasissutissanik pissarsiffiit naapertorlugit unammilligassat ilaatigut imigassamik aalakoornartortalimmik- aamma hashimik pinngitsuuisinnaajunnaarnermik katsorsaanermut attuumassuteqarput, tamanna sulisut ingerlaavartumik najuunnissaannik pisariaqartitsiffiummat, taamalu ulloq unnuarlu sulisoqartariaqarluni, ullumikkutut ullukkuinnaq pinnani:

"Ingerlaavartumik sumiiffiusinnaasoq amigaatigivara, katsorsarneqarnerisa nalaanni piffissaq tamakkerlugu ilagiinnavissinnaallugit aamma sanianiittoqaannavissinnaalluni."

Allat katsorsartinnissamat neqeroorutinik naammagisimaarinnipput, aamma suliniutip sunnuteqarnera misigisimallugu, aammali pitsanngortitsinissamat inissaqarnerarlugu:

"Nammineq neqeroorutivut eqqarsaatigissagukkit naammagisimaarnarput. Kisianni soorunami Siusinaartumik Iliuuseqarnermut tunngaviit eqqarsaatigineqarsinnaapput, aamma suli pitsanngoriaateqartinneqarnerusinnaallutik."

Suliniutip iluatsiffeqartarneranik aamma nuannersunik oqaluttuaqarpoq:

"Qujanartumik amerlasuut atornerluisuunerminnit aniguisarput."

Misissueqqissaarneq ilimanarsisitsivoq nunap immikkoortuisa namminneq Siusinaartumik Iliuuseqarneq aaqqissuuttarsimasinnaagaat. Nunap immikkoortui tamarmik immikkut assigiinngitsunik piginnaasalinnik Siusinaartumik Iliuuseqarnermik isumagininnittussamik sulisoqarsinnaapput. Assigiinngissut tamanna pingaartumik katsorsaanissamik neqeroorutigineqartunut tunngatillugu atuuppoq, sumiiffimmi piginnaasat pigineqartut aamma pissarsiarineqarsinnaasut apeqqutaallutik, soorlu sullissisut, tarnip pissusiinik ilisimasalik, psykoterapeuti, ilaqtariinnut siunnersorti, ilaalu ilanngullugit.

Taamaalilluni nunap immikkoortuini illoqarfinni katsorsaanissamut neqeroorutit pigineqartut pillugit iluarisimaarinninnermik misigisimaneq allanngorarpoq, aamma suliassaqaqarfimmi suliallit iluarisimaarinninnermik naliliinerat suliassaqaqarfimmi suliallit assigiinngitsut namminneq suliassaqaqarfimminnik assigiinngitsunik isiginninnerannut aamma attuumassuteqarunarluni. Naammaginnginneq innersuussisartuni malugineqarneruvoq, tassa peqqinnissaqaqarfimmi atorfillit akornanni, taakku misigisimallutik ilaqtariit naartusortallit innersuunneqartut isumagineqarneq ajortut, imaluuniit ilaqtariinnut naatsorsuussamik neqerooruteqannginnera pillugu naammagininnatit. Akerlianik katsorsaanissamik neqeroorutitik iluarisimaarinninneq annertunerusoq katsorsaanissamik neqerooruteqartartut akornanni, kiisalu kommunimi sullissisumi katsorsarneqarnissamik innersuussisartumi, takuneqarsinnaaneruvoq. Katsorsaanissamik neqeroorutitik iluarisimaarinninnissamut ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut unammilligassaat aamma apeqqutaapput, unammilligassaqaqarnerpaat suliniutitik, ingerlatsivinnut arlalinnut attuumassutilinnik, pisariaqartitsisinnaallutik.

4.2 Illoqarfinni mikinerusuni Siusinaartumik Iliuuseqarneq

Suliassaqaqarfimmi suliallit naliliipput, Siusinaartumik Iliuuseqarneq ataatsimut isigalugu nunap immikkoortuini illoqarfinni ajunngitsumik ingerlasoq, naak atugassarititaasut assigiinnginnerat aamma sunniutaanik aamma suliassaqaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinneq pillugu naammagisimaarinninneq assigiinngissitaartoq misigisimagaluarlugu.

Iloqarfinni mikinerusuni suliassaqarfimmi suliallit ataatsimut isigalugu pitsaaqutitut misigisimavaat, ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut innersuunneqartut illoqarfimmini innuttaasutut aamma suliassaqarfimmini sulialittut ilisarismagamikkit:

"Iluuqutaasorujussuuvoq, aamma ilisarimanerat ilaqutariit siuariaateqarnerunissaannut iluaqutaavoq, imatut inuttuunngitsaq, kisianni unammilligassaat suunersut nalunngilakka, misigisimavungalu ilaqutariinnut sullitatsinnut tamanna iluaqutaasoq."

Nunap immikkoortuini kommunini sulisut illoqarfittaminni mikinerusuni Siusinaartumik Iliuuseqarnek pillugu isiginninnerminnik aperineqaraangamik amerlasuutigut oqaatigisarpaat, illoqarfiit taakku namminneq Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqartoqartut, aamma namminerminnut imatut attuumassuteqanngitsut. Sumiiffinnili tamani taamaanngilaq:

"Naatsorsuutigivara Siusinaartumik Iliuuseqarnek namminneq ingerlattaraat. Nalunngilara [illoqarfimmi allami] taamaattoqartoq. Ilisimasaqarfiginngilara."

Peqqinnissaqarfimmi nunap immikkoortuini suliassaqarfimmi suliallit aamma naartusunik illoqarfinni mikinerusuneersunik qanoq annertutigisumik imaluunniit qanoq akulikitsigisumik naapitsisarnerat assigiinngikkunarpoq, erniffiusartut ilaanni naartusut erniartorlutik tikikkaangata aatsaat takuneqartarlutik, erniffiusartut ilaanni naartusut naartunerat tamakkerlugu akuttunngitsumik takuneqartarlutik. Tamatumani taamaalilluni sumiiffimmi ernisussiornikkut suliassaqarfimmi piginnaasat piusut apeqqaasimassagunarput:

"Naartusut maanga tikillutik erniartortinnagit takuneq ajorpavut."

Oqaatigineqarpoq, Siusinaartumik Iliuuseqarnek illoqarfimmi mikinerusumi ingerlalluarnissaminut periarfissagissaarsinnaasoq, ilaqutariinnut sullissivinni tamaasa ataatsimoortillugit inissisimasarmata, kisianni aamma takorloorneqarsinnaavoq ilaqutariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut assigiinngitsunut tamanut katsorsaanssamik neqerooruteqarnissaq ajornakusoorsinnaasoq, suliassaqarfiit ilaanni piginnaasat sumiiffinni pigineqanngimmata:

"Oqarsinnaavunga [illoqarfik mikinerusooq] naammaginartumik ingerlasoq, ilaqutariinnut sullissiveqarnera pissutigalugu, tassa sumiiffik suut tamarmik ataatsimoorlutik inissisimaffiat, tassa ilaqutariinnut sullissivik imaluunniit arlaat. Tassani naammaginartumik ingerlavoq, imaluunniit maanngaanniit pitsaanerusumik [nunap immikkoortuani illoqarfimmi], taama oqartoqarsinnaavoq."

"Taamalillunga oqaannarsinnaavunga, nammineq maani [nunap immikkoortuani illoqarfimmi] neqeroorutissanik nassaarniarneq ajornakusoortikkaanni taava takorlooruminaatsissinnaavara [kommunimi illoqarfimmi mikinerusumi] qanoq issimassanersoq."

Allat oqaluttuarivaat, Siusinaartumik Iliuuseqarneq illoqarfinni mikinerusuni katsorsaanissamik neqeroorutaanani pappialami allaqqaannartoq:

"Siusinaartumik Iliuuseqarneq iluatsissappat tamanut neqeroorutigineqartassaaq. Taamaattoqanngilluinnarpoq. Kalaallit Nuunaanni sumiiffippassuarni neqeroorutigineqarneq ajorpoq; taamaaliortoqanngilluinnarpoq. Ilanngullugu Siusinaartumik Iliuuseqarneq massakkutut itsillugu suliassa qarfimmi suliallit naammangillat. Ilaqutariit tamakku siumukartissagutsigit arlaatigut allatut eqqarsaqqittariaqavippugut."

Nunap immikkoortuani illoqarfigisap nammineq nunap immikkoortorisami/kommunerisami illoqarfinni mikinerusuni ilaqtariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut qanoq annertutigisumik tapersersuinera imaluunniit ilaqtariit qanoq amerlatigisut innersuunneqarsimanersut pillugu ilisimasaqarnerat, imaluunniit assersuutigalugu ilaqtariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut katsorsarneqarnissamik neqeroorutit pillugit ilisimasaqarneq assigiinngilaq. Tassa imaappoq, kommunit/nunap immikkoortuisa ataasiakkaat Siusinaartumik Iliuuseqarneq qanoq suliarineraat assigiinngilaq.

Takuneqarsinnaasutut ilivoq nunap immikkoortuini illoqarfinni, kisianni kommunini illoqarfinni mikinerusuni illoqarfimmiit illoqarfimmut annertunerusumik, Siusinaartumik Iliuuseqarneq qanoq assigiinngitsumik ingerlasutut ittoq. Tamanna nunap immikkoortuini illoqarfinni Siusinaartumik Iliuuseqarnerup aaqqissuussaananeranut atatillugu, annerusumik minnerusumilluunniit suliassa qarfimmi sulinissamut piginnaasassanik pisariaqartinneqartunik sulisoqartunut atatillugu isigalugu. Paasissutissanik pissarsiffiit naliliipput, Siusinaartumik Iliuuseqarneq illoqarfinni mikinerusuni ingerlanneqarneranni annerusumik inuit ataasiakkaat apeqqutaasartut. Tassa imaappoq, suliniut ingerlasarpoq sumiiffimmi aalajaatsumik tunniusimasumik aamma sumiiffimmi ilaqtariinnik ataasiakkaanik ilisimaarinnilluartumik sulisoqaraangat. Inuk taanna annertuumik allannguisuusinnaavoq. Paasissutissanik pissarsiffiit malillugit allatut oqaatigalugu suliassa qarfimmi piginnaasaqassuseq kisimi apeqqutaaneq ajorpoq, aammali aalajaassuseq, tunniusimaneq aamma atassuteqarluarneq. Tamanna katsorsarneqarnissamik neqeroorutinut tunngatillugu immikkut isigineqassaaq.

Sumiiffimmiilli aallaaveqarnerup annertuumik pingaaruteqarnera sulisunit, katsorsaaneq aallartinneqarniassamat ilaqtariinnut katsorsaallutillu iliuusissatut pilersaarusiortussanit, tamatigut eqqaaneqarneq ajorpoq. Tamatumani assigiinngitsut pissutaatinneqarput. Suliassat pitsaanerpaamik suliarineqannginnerannut pissutaanerpaasartoq tassaagunarpoq, inunnik isumaginninnerup iluani sulisut suliassa qarfallaarnarat. Suisut suliassanik meeqqanut tunngasunik tamanik suliaqartussaapput, taamaalilluni Siusinaartumik Iliuuseqarnermut tunngasut kisiisa suliarisussaananagit. Tamatuma saniatigut oqaatigineqarpoq, illoqarfinni mikinerusuni sulisut suliassamik angisuumik tamatuminna kivitinnissaminnut ilaatigut suliassa qarfiup iluani piginnaasaqarneq ajortut.

4.3 Nunaqarfinni Siusinaartumik Iliuuseqarneq

Paasissutissanik pissarsiffiit naapertorlugit Siusinaartumik Iliuuseqarneq nunaqarfinni atorneqanngingajavippoq. Ilaqtariit nunaqarfinni najugallit Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissaannik neqeroorfigineqarneq ajorput. Nunap immikkoortuisa ilaanni ilaqtariit naartusortallit nunaqarfinneersut naartunerup nalaani amerlasuutigut ataasiakkaannguariaannarlugit takusarlugit paasissutissanik pissarsiffiit ilaatigut nassuiaapput, tamannalu Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissaannik qaqutiguinnaq neqeroorfigineqartarnerannik kinguneqartarluni, kiisalu ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut, nunaqarfinni najugallit, sumiiffimmi iliuuseqarfigineqarnissaat ajornakusoortarluni:

"Nunaqarfeqarpormi maanga atasunik [nunap immikkoortuani illoqarfik]. Taakku nunaqarfimmeersumit takuneqartarput, taava sapaatit akunnerisa 16-issaanni, sapaatit akunnerisa 28-ssaanni maannartarput, taava ernisussanngoraangata takusarpavut. Tassa imaappoq, Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataasarnerat akuttuvoq."

"Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissaa kissaatigisinnaagaluarpara, kisianni eqqarsassaanga: Qanoq ilillutik kommunimit maanngaanniit [nunap immikkoortuani illoqarfimmit] nunaqarfimmiittut ilaquataalu qaquguluunniit ikiorsinnaavaat?"

Tassa imaangilaq nunaqarfinni ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisunik ilaquataareeqanngitsoq:

"Nassarisinnaavavut [ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut nunaqarfinniittut], kisianni sumilluunniit neqeroorfigisinnaanngilavut."

Ilaqtariit nunaqarfinneersut Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissaannik neqeroorfigineqarneq ajornerat ilaatigut sumiiffimmi suliassaqarfiup iluani piginnaasatigut amigaateqarnermik aamma ilaqtariinnut ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisunut katsorsaanissamik neqoorutissaqannginnermik pissuteqartinneqarpoq. Suliassaqarfimmi suliallit misigisarpaat, ilaqtariit nunaqarfinneersut iperaannarneqartartut, katsorsaanissamik neqerooruteqarsinnaannginnamik:

"Qanoq oqassaanga? Avataaneersunik tigusinissaminnut periarfissaat killeqartorujussuvoq. Taamaattumik oqaannarsinnaavunga nunaqarfinneersut iperaannarneqartartut."

Allap pissutaatippaa, ilaqtariit nunaqarfinneersut peqataajumaneq ajortut, kisianni ikiuinissaminnik neqeroorsinnaannginnertik uggorineqartartoq, ilaqtariit nunaqarfinneersut aamma katsorsarneqarnermik suliniuteqarfigineqarnissartik iluaqutigisinnaammasuk:

"Kisianni nunaqarfinni najugallit peqataajumaneq ajornerat takornartaanngilaq, aamma ilaqtaminnit ikiorneqartarnertik utoqqatsissutigalugu naammannerartarpaat."

"Soorunami aamma pitsaasuuvooq naartusut nunaqarfinneersut ilaqtaminnit taamatut tapersorsorneqartarnerat, pisortanit ikiorneqarsinnaaneq killeqarmat, kisianni pitsaassagaluarpoq atortussaannik assigiinngitsutigut ikiorsinnaasuugutsigit, aamma uggornarpoq pisinnaanngimmatigit."

Ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut nunaqarfinneersut katsortinnissamik neqeroorfigineqarsinnaannginnerannut aammattaaq pissutaatinnearpoq, ingerlatsivimmit katsorsaannermik neqerooruteqartussamit nunaqarfinnut ornigunnissamut periarfissaqannginneq:

"Taakku [ilaqutariit nunaqarfinni najugallit] ajoraluartumik taama pitsaatigisunik neqeroorfigineqarsinnaanngillat. Ilaqutariinnut sullissivimmit nunaqarfiliartarnissaq aamma periarfissaqarpallaanngilaq."

Nunaqarfinni Siusinaartumik Iliuuseqarnermut tunngatillugu Telemedicini imaluunniit Skype atussallugit periarfissaasinnaanersut apeqqummut suliassaqarfimmi suliallit oqaluttuarput, taakkununga tunngatillugu misilittagaqarpallaarnatik. Ilutigitillugu taakku naliliipput, ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut aaqqiissutit digitaliusut atorlugit naammaginartumik atassuteqarfugalugillu oqaloqatigisinnaanissaat ajornakusoorsinnaasoq:

"Eqqarsarpunga, ilaqtariinni taamaattoqqissaani tamanna atorneqarsinnaanngitsooq – angerlarsimaffiannut orninnagit – kiinaasa taamaallaat takusinnaannerata saniatigut allanik takusaqarsinnaanngilluinnarneq pissutigalugu."

Taamaalilluni paasissutissanik pissarsiffiit naapertorlugit ilaqtariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut nunaqarfinni najugalinnut Siusinaartumik Iliuuseqarnek ataatsimut isigalugu atuutinngilaq. Ilaqtariit nunaqarfinni najugallit anguneqarsinnaanerisa ajornakusoorsinnaanerannut pissutaasut arlallit taaneqarput. Pissutigineqartut ilaat tassaavoq, nunaqarfinnut ornigunnissap ajornakusoornera, kommunimit nunaqarfinnut aalajangersimasumik angalasarnissaq pilersaarutigineqanngimmat. Tamatuma kingunerivaa, assersuutigalugu sullissisut kommuniq nunaqarfiinut akuttunngitsumik tikissinnaasanninnerat. Peqqinnissaqarfimmeersut isumaqarput, ilaqtariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut nunaqarfinni najugallit Siusinaartumik Iliuuseqarnermut innersuutissallugit imminut akilersinnaanngitsooq, ilaqtariinnut neqeroorutissaqannginneq pissutigalugu. Pissutaasut aappaat aamma pingaarutilik tassaavoq, suliassaqarfimmi suliallit misigisarmassuk ilaqtariit assersuutigalugu sivisunerusumik illoqarfimmiikkusunneq ajortut, Siusinaartumik Iliuuseqarnerup ataani katsorsartinneq piffissami sivisunerusumi ingerlanneqarsinnaanera pissutigalugu. Siusinaartumik Iliuuseqarnek Telemedicini imaluunniit Skype atorlugit nunaqarfinniittunut neqeroorutigineqartarnera ataatsimut isigalugu paasissutissanik pissarsiffinnit misilittagaqarfigineqanngilaq. Ataatsip oqaloqatiginninnissamik pisariaqartitsinermini Skype imaluunniit oqarasuaat atortarsimavaa, kisianni assersuutigalugu angajoqqaanik atuartitsineranut atussallugu naleqqutinngitsooq taassuma nalilerpaa. Aamma attaveqaatit atorlugit ilaqtariinnik oqaloqatiginninniarneq aamma ataatsimoortumik isiginninniarneq ajornakusoorsinnaasoq misisigisimaneqarpoq.

Ilaqtariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut nunaqarfinni najugalinnut neqerooruteqannginnera misissuinermi 2012-imeersumi Dyrlovimit aamma uparuarneqarpoq (Dyrlov, 2012).

5. Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermi nakooqqutit aamma unammilligassat

Immikkoortumi matumani Siusinaartumik Iliuuseqarnermi nakooqqutaasinnaasut aamma unammilligassaasinnaasut sammineqarput. Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissamut innersuunneqarnissamut piumasaqaatit immikkoortumi matumani ilaatinnerannut pissutaasoq tassaavoq, paasissutissanik pissarsiffiit namminneq Siusinaartumik Iliuuseqarnermi nakooqqutinik aamma unammilligassaasinnaasunik tikkuussinermi innersuussinissamut piumasaqaatit pisortatigoortut aallavigimmatigit.

5.1 Nakooqqutit

Paasissutissanik pissarsiffiit ilaasa najukkani periallaqqissuseq suliniummi nakooqqutit misigisimavaat. Taakku misigisimangillat, ilaqtariinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik innersuussinissaminnut periarfissaminnik innersuussinissamut piumasaqaatit killiliisut. Innersuussinissamut piumasaqaatinut atuuttunut immaqa naleqqutivinngikkaluartunik ilaqtariinnik innersuussinissamut periarfissaqarpoq:

"Piumasaqaatit qanoq ittuunerat eqqarsaatigineqarpallaarneq ajortoq misigisimavunga. Misigisimavunga ikiortariallit tamaasa innersuusiinnaallugit, tamanna pitsaasuvoq."

Allat Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermini ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut eqqummaariffiginissaannut tunngatillugu suliassaqaarfinni assigiinngitsuni sulisutut ataatsimoorlutik akisussaaffeqarnertik misigisimavaat:

"Aamma uagutsinnut suliassaqaarfinni suliallinnut iluaqutaasorujussuvoq. Tassami, taakkumi suliassami oqimaatsumi attaveqarfigisartussaavakka, suliassaqaarfinni suliallit allat, Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliallit."

Nakooqqutit alla tassaavoq, suliassaqaarfinni suliallit, suliassaqaarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnertik aqqutigalugu, ataatsimoorlutik kivitseqatigiissinnaannerannik misigisimaneq. Suliassaqaarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiit suleqatigiilluaraangamik suliartik ataatsimooruttut misigisimasarput:

"Taava suna tamarmi ajunngitsumik ingerlasarpoq. Sulisoqaraangat, aamma suleqatigiit nikittut takuneqarsinnaagaangat, taava tamatta ataatsimoorluta nakooqqutigisarparput, kisianni taamaattoqartarnera akuttuvoq."

"Nakooqqutigivarput, assersuutigalugu Siusinaartumik Iliuuseqarnermut tunngatillugu suliassatta ataqatigiissarnissaat pikkoriffigigatsigu. Assersuutigalugu takkutinnikkaangata, imaluunniit meeraq akiuussutissamik kapitinnigippat, taava meeralerisoq ilagalugu angerlarsimaffiannut pulaarsinnaavugut, aamma naartusoq Allorfimmut innersuunneqarpat taava naartusoq Allorfiliartussanngorpat ilagisinnaavarput."

Issuaanerni qulaani takuneqarsinnaasutut, suliassa qarfirmi suliallit misigisimapput Siusinaartumik Iliuuseqarnek nakooqquterpassuaqartoq, sulinerpiami aamma suliassa qarfirmi suliallit suliamik ingerlatallit akornanni. Nakooqqutit amerlasuutigut ilaqtariinnik ataatsimoorluni ikiuinissamik kissaateqarnertut nassuiarneqartarput, aammali ataatsimoorluni suliassamik kivitseqatigiittutut misigisimanermut, takusinnaallugulu suliassa qarfirmi suliallit allat ataatsimooqatigalugit, kiisalu suliniut sullinneqartussatut siunnerfigineqartunut pitsaasumik sunniuteqarsimagaangat.

5.2 Unammilligassat

Siusinnerusukkut nassuiaatigineqareersutut, Siusinaartumik Iliuuseqarnek suliniutitut pitsaasutut aamma pisariaqartutut ataatsimut isigalugu misigisimaneqarpoq. Ilutigitilluguli siunertat pitsaasut taakku atuutilersinneqarnissaasa qulakkeerneqarnissaannut atatillugu unammilligassa qartoq misigisimaneqarpoq:

"Isumassarsiat pitsaasuusut isumaqarpunga; siunertaq pitsaasuuvoq, kisianni isumaqarpunga atuutilersitsineq naammaginartumik ingerlanngitsaq."

Suliassa qarfirmi suliallit ilaqtariinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik qanoq ilisarismanninnerat aamma pitsaanngitsorta qarsinnaavoq. Issuaaneq ataaniittoq naapertorlugu, innersuussinissamik imaluunniit katsorsartinnissamik neqerooruteqarnissamik suliqaqartatut akornanni tunniutiinnaqqajaasoqartarsinnaavoq, ilaqtariit siusinnerusukkut naartunermut atatillugu suliniummumut peqataanissamut akissuteqarnatilluunniit suleqataasimannikkaangata. Taamaattumik suliassa qarfirmi suliallit ilaqtariinnik ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisunik sumiiffimminni ilisimaarinninnerat suliniummumut nakoqutaallunilu unammilligassaasinnaavoq/sanngeequtaasinnaavoq:

"Sumiiffimmi ilisimanninnermut aamma tunngassuteqarpoq – nalunagit. Tamannali aamma pitsaanngitsorta qarpoq, tassa "ukiummi marluk matuma siorna atornerluisunut siunnersuinnermut peqataareeraluarpoq". Imaluunniit

*aamma immaqa uagut atonerluinermut sullissisoqarfitsinninngaanniit:
"Aap, aap, aap, imaassinnaavoq imertartog, aammami
artornartorsiornikuuvoq" – naartuneranut tunngatillugu
allannguutaanngitsumik. Tassami, pitsaaquteqarlunilu ajoqutissartaqarpoq."*

Malittarisassat, assersuutigalugu Ilaqutariinnut sullissivimmi illup iluani malittarisassat, ilaqutariit naartusortallit aggersinnaannginnerinut imaluunniit illumiissinnaannginnerinut pissutaaqataasinnaapput, akkerliissutit iluarsineqarsimanngitsut pissutigalugit. Tamanna pisut ilaanni ima kinguneqarsinnaavoq, ilaqutariit akkerliinnermit eqqugaasut ikiorneqarnissamik aamma tapersorneqarnissamik pisariaqartitartik pisinnaanagu, issuaaneq ataaniittoq naapertorlugu ilaqutariit sumiiffinnut allanut innersuunnissaannut periarfissaqanngimmat:

*"Meeqqat illersorneqarnissaat pillugu inatsit malillugu allassimavoq,
iliuusissatut pilersaarummik suliaqartoqareernerani aatsaat
ikiorsiissuteqarluni aallartittoqarsinnaasoq. Taava ilaqutariinnut
sullissivimmut innersuussigaangatta akimmisaarfissaqalersinnaavoq,
ilaqutariit pineqartut eqqissisimanngippata aamma assersuutigalugu
akkerliissuteqakulappata. Taamaattoqartillugu ilisimatinneqartarpugut,
ilaqutariit isumaqatigiinngissutit iluarsippatigit aatsaat tigusinnaagaat.
Taava naatsorsuutigineqartarpoq uagut iluarsivigissagipput, kisianni uagut
ilaqutariinnut allanik periarfissaqarnataluunniit neqeroorutissaqanngilagut."*

Suliassaqarfimmi suliallit apersorneqartut sulisoqarnikkut pissutsit, aamma suliassaqarfimmi piginnaasatigit amigaateqarneq, pingaartumik kommunip ataani, sammisorujuussuusimavaat. Tamanna suliniummi sanngueqtitut taaneqarpoq. Piginnaasatigit amigaateqarneq kisimi pineqanngilaq, aammali inuit ikippallaartut suliassamik taama annertutigisumik kivitsinissaat pillugu ernummateqarneq:

*"Ajornakusoorsinnaavoq, uangalu misigisara tassaavoq, meeqqanik
inuusuttunillu sullissisussanik, suliassaminnut piareersimasunik, aamma
amerlasuutigut sulisussaaleqiffiusumi ajornakusoortunik
oqimaatsorujussuarnik suliassaqarfiusuniilersartunik, sulisussarniarneq
ajornakusoortikkaat."*

Ilaqutariinnik naartusortalinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik suliassamik tamakkiisumik, aamma ilaqutariit meerartallit pillugit suliassat tamakkerlugit kisimiilluni kivitsiniarneq sullissisutut kiserliornartutut misigisimanarsinnaavoq:

*"Sullissisutut kisimiikkaanni, taava siunnersorneqarnissamik
periarfissaqarnissara amigaatigisarpara. Kisimiittutut misigisimavunga.
Tamatuma iliuuseqarfigineqarnissaa pisariaqarpoq. Ilaqutariit naartusortallit
unammilligassaqarput, aamma suliassat oqimaassinnaapput, uangalu
kisiimiillunga sullissinera artorsaatigivara."*

Siusinnerusukkut nassuiarneqartutut Siusinaartumik Iliuuseqarnermi periuseq nalinginnaasoq tassaavoq, ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut peqqinnissaqarfiup ataani,

ernisussiortuni, nassaarineqartarnerat. Ernisussiortup ilaqutariit pineqartut sullissisumut, iliuusissatut- aamma katsorsaanissamut pilersaarummik suliaqartussamut, innersuuttarpai. Sullissisut misigisimapput, Siusinaartumik Iliuuseqarnerup suliaassartaata oqimaannersaa kommunip ataaniittoq. Kommunimi sullissisut amerlasuutigut sulinerminni kiserliortutut misigisimasarput, aamma suliaassarpassuaqarnermikkut suliaasaqarpallaartutut misisigisimallutik, suliaassat ataasiakkaat qanoq ilungersunartiginerannik naliliineq apeqqutaatillugu pingaarnersiuisariaqartarlutik.

Ernisussiortut oqaluttuarput, ilaqutariit Siusinaartumik Iliuuseqarnermut innersuunneqassanersut naliliinertik nangaassutigineq ajorlugu, kisiannili ilaqutariit katsorsaaneq sorleq pisariaqartinneraat pillugu suliaasaqarfiit assigiinngitsut akornanni isumaqatigiinnginneq pilersinnaasartooq, ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut unammilligassaat pillugit assigiinngitsumik paasinnittarneq pissutigalugu. Tamanna taamaallaat suliaassatigut assigiinngitsumik paasinninnermik pissuteqanngilaq, aammali assersuutigalugu ilaqutariit ikiortariaqarnerisa annertussusiat pillugu, imaluunniit ilaqutariit ikiortariallit sullissinermik qanoq ittumik neqeroorfigineqarnissaanut tunngatillugu assigiinngitsunik naliliisarnerit.

5.3 Innersuussinissamut piumasaqaatit

Kapitalimut matumunnga aallarniummi takuneqarsinnaasutut, Siusinaartumik Iliuuseqarnermut innersuussinissamut piumasaqaatit pisut ilaanni peqataanissamut aporfiusutut ittartut, ilaqutariit naartusortalit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut piumasaqaatinut allatorneqarsimasunut naleqqutinngikkangata. Suleqatigiit tamarmik, kommunip aamma taamatut peqqinnissaqarfiup, piumasaqaatit pisariaqartitsinernut naleqqulluartut isumaqataaffigivaat. Oqaatigineqarporli, pisut ilaat unammilligassaqarfiusinnaasartut. Tamatumani assersuutigalugu anaanat inuusuttunnguit Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanerannut tunngatillugu, tamanna angajoqqaanit akuerineqarnissamik piumasaqaatitaqarmat, angajoqqaalli ilaatigut nuusuttut Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissartik pisariaqartingikkaat isumaqartarlutik:

"Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissamut piumasaqaatit taakku ajornartorsiutaasinnaapput, pingaartumik anaanat inuusuttuarannguugaangata. Inuusuttunnguit Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissartik pisariaqartippaat, kisianni iliuuseqarfigineqassagunik 18-inik ukioqalereersimanissaat piumasaqaataavoq; taamaanngippat angajoqqaavi peqataassapput."

Tarnimikkut napparsimasunut assingi atuupput:

"Tarnimikkut napparsimasut unammilligassaqarput. Ilaasa nappaataat suussuserneqarnikuuneq ajorput, kisianni nalunngilarput tarnimikkut arlaatigut akornuteqartut, taamaattullu ilaatigut Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataaninneqarsinnaaneq ajorput. Taakku aamma annertuumik ikiorneqarnissartik pisariaqartilluinnartarpaat."

Naartusut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut ilaat iliuseqarfigineqarnissamik neqeroorfigineqarneq ajorput, naak innersuunneqarnikuullutillu tapersorsorneqarnissamik pisariaqartitsigaluartut:

"Takusarpara isumaga malillugu ikiorneqarnissamik tapersorsorneqarnissamillu pisariaqartitsisunik Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissamut tulluortoqaraluartoq, kisianni taakku ajornartorsiutaat oqimaassutsimikkut naammangillat. Tassami soorlumi suliat oqimaatsut pineqaraangata aatsaat susoqartutut ittarpoq [Siusinaartumik Iliuuseqarnermi pingaernerutinneqartut]."

Ataani allassimasoq malillugu, ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataatinnissaasa periarfissinneqarnissaasa eqaannerusumik pisinnaanissaanik pisariaqartitsisoqarpoq:

"Imaassinnaavoq inuusunnanilu isumassorneqarnermigut sumiginnagaasimangitsaq, kisianni taanna [arnaq] allanik unammilligassaqarpoq, Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataaneratigut meerartaasaanut iluaqutaasussamik. Suli eqaannerusunngortinneqarsinnaalluaraluarpoq."

Naak Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissamik innersuussinissamut piumasaqaatit atitugaluartut, taamaattooq ilaqutariit naartusortalit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut tamarmik Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissaminnik neqeroorfigineqarneq ajortut misigisimaneqarpoq. Tamatumani, nunap immikkoortuisa ilaanni paasissutissanik pissarsiffiit naapertorlugit, malittarisassatut suliarineqarsimasut maleqqissaarneqarnerat pissutaavoq. Taamaalilluni ilaqutariit piumasaqaatinut naapertuutinngitsut, allatigulli ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisut, ilanngutitinneqarnissaat ajornakusoorpoq. Tamatuma saniatigut aamma misigisimasoqarpoq, piumasaqaatit naapertorlugit tamakkerlutik katsortinnissamik neqeroorfigineqarneq ajortut, taakku naammattumik ikiortariaqartutut inissisimanginnerat nalilernerqartarmata. Tamanna pisarpoq, naak pineqartut Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanermikkut ikiorsiiffigineqarsinnaasumik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsinerannik ernisussiortut imaluunniit meeralerisut nalililgaluartut.

Taamaalilluni apersuinerit takutippaat, Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissamut piumasaqaatit qanoq paasineqartarnerat assigiinngitsuusoq. Sumiiffiit ilaanni suliassa qarfirmi suliallit nassuiaapput, piumasaqaatinut tunngatillugu eqaatsumik inissisimasoqartoq, aamma tamanna ilaqutariinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisutut nalilernerqartunik tamanik annertunerusumik peqataatitsisinnaanermik periarfissiisoq. Peqataanissamut piumasaqaatit qulaani pineqartut taamaalillutik Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliama nakooqquditut aamma sanngheetitit nassuiarneqarsinnaapput, suliassa qarfirmi suliallit akuutinneqartut piumasaqaatinik paasinninnerat aamma suliarinninnerat apeqquataatillugu. Innersuussinissamut piumasaqaatit ilaqutariit peqataanissaminnut naleqquttut peqataatinneqarnissaannik periarfissaqalersitsipput, taakku eqaatsumik paasineqaraangata, allanulli atatillugu peqataanissamut piumasaqaatinut tunngatillugu toqqaannartorujussuarmik paasinneq pineqaraangat peqataasinnaagaluartunik tunuartitsinermut atornerqartarlutik.

Tamanna pisut ilaanni ima kinguneqarsinnaavoq, malittarisassat aamma suleriaatsit atuuttut ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut ikiorneqarnissaasa qulakkeerneqarnissaata akerlianik akornutaalersinnaallutik, ilaqutariit ilaasa suliassaqarfiit marluk akornanni annaaneqarsinnaanerat pisinnaalluni. Qulaani nassuiarneqartut, tamanna pisarunarpaq innersuussinissamut piumasaqaatit pisortatigoortut toqqaannartorujussuarmik sumiiffiit ilaanni paasineqarsinnaasarmata, imaluunniit malittarisassat allat ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartinneqartumik tunineqarnissaannut akornutaasinnaasut, pissutigalugit. Suliniutip sanngiiffia ilungersunarpaq. Tamanna ima paasineqassaaq, suliniummi pitsaaqutaasinnaasut imaluunniit nakooqutaasinnaasut aamma arlalitsigut sanngeequteqartut. Tamatumani pineqarpallaarunangilaq, innersuussinissamut piumasaqaatit qanoq killeqartiginerat, kisiannili qanoq paasineqartarnersut imaluunniit qanoq paasineqarnissaat kiap suliarineraa.

6. Siusinaartumik Iliuuseqarnermik sulinermi kulturikkut naleqartitat

6.1 Suliniutip kulturikkut naleqqussusia

Siusinaartumik Iliuuseqarneq suliniutitut ilaqutariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut atatillugu kulturikkut naleqqussusia qanoq misigisimaneqarnersoq pillugu apeqqummut akissutigineqartut matuma ataaniittut unammilligassanut aalajangersimasunut, paasissutissanik pissarsiffiit naapertorlugit Kalaallit Nunaanni takuneqartartunut, tunngatinnerullugit akissutigineqarput, ileqqunut, ilitsoqqussanut imaluunniit kulturimut tunngatinneqarpallaaratik. 2006-imi, Siusinaartumik Iliuuseqarneq siullerpaamik nassuiarneqarmat, suliniummut nassuiaammi *"Ilaqutariinnut naartusortalinnut Siusinaartumik Iliuuseqarneq – Meeqqap naartuunermiit marlunnik ukioqalernissani tikillugu "immutaa"-ni* ilaatigut ima allassimasoqarpoq: "Anguniagaq tassaavoq, ilaqutariinnut meerartaassaminnut/meerartaaminnut isumassuinissaminnik ikiorneqarnissaminnut pisariaqartitsisunut kulturikkut naleqquttumik suliniarfigineqarnissamik neqerooruteqarnissaq" (Montgomery-Andersen, 2006).

"Isumaqarpunga kalaallit kulturiannut, aamma kalaallit kulturianni pisariaqartitsinermut naleqqussarneqarnissaa iliuuseqarfigineqarsimasorujussuusoq, kinguariinnut, tassa kinguaariit siuliinut tunngatillugu isigissagaanni, aamma kinguaariinniit kinguaariinnut pisartut assigiinngitsut qanoq kipitinniarnerinik iliuuseqarnitsinnut tunngatillugu."

Paasissutissanik pissarsiffiit aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnermut tunngatillugu kuturimut tunngasortaanik arlalitsigut eqqarsaatersuuteqarsimapput:

"Danskimmi peqqinnissaqarfiannut, nunami aamma kulturimi aamma oqaatsitigut takornartami tunngavilerneqarsimasumi, aaqqissuussaavoq. Taava isumaqartoqartarpoq iliuutsitut periuuserineqartoq nunamut allamut nuuginnarneqarsinnaasoq."

"Ilaanni nalornilersinnaasarpunga periutsit taakku Danmarkimi pinngortissimasavut nassaarisimasavullu atorlugit matussusiisarnersugut, tassa kulturikkut, allatut iliorluni matussusiineq pineqarmat."

Paasissutissanik pissarsiffiup ataatsip tikkuarpaa, attuumassuteqarpallaarnermut tunngatilluygu inuiaqatigiinni amerlanngitsunik inulimmi inuuneq. Taamaalluni matuma ataani issuaanerup apeqquuserpaa, Kalaallit Nunaanni attuumassuteqarpallaarneq nunani killerni paasinnittarnertut oqaluuserineqarsinnaanersoq. Tamanna innuttaasup ikiorneqarnissamik pisariaqartitsilersinnaasup aamma innersuussisup imaluunniit sullissisup ilimanaateqarluinnartumik sullissisutut aamma sullitatut imminnut ilisarimasariissinnaanerannut, ilaqutariissinnaanerannut imaluunniit ikinngutigiiissinnaanerannut tunngatillugu isigineqassaaq:

"Inuiaqatigiinni kalaallini amerlanngitsunik inulinni attuumassuteqarpallaarnermik oqaluuserinnittoqarsinnaanngilluinnarpoq, sunaagamimi attuumassuteqarpallaarneq?"

6.2 Oqaatsit, suliassaqarfiit assigiinngitsut aamma kulturi pillugit isiginninneq

Pingaartilik alla tassaavoq, oqaatsitigut akimmisaarfeqalersinnaanerup misigineqartarnera. Tamakku ilaqutariinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnermut tunngatillugu suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinni pisinnaapput:

"Isumaqarpunga oqaatsinut tunngasortaa annertooujussuusoq. Tassami, isumaqarpunga oqaatsitigut annertuumik akimmisaarfeqartoq."

"Peqatigitillugu ilaqutariit pineqartut oqaluuserinerinut ilanngullugu nutserisussaavugut [danskisuumut]. Isumaqarpunga tamanna ajornakusoorsinnaasooq. Namminermi ilitsoqqussaralugit oqaaserinngikkaanni ulloqartarsinnaavoq pitsaavallaanngitsumik ingerlasunik."

Tamatuma saniatigut kulturikkut assigiinngissutit suliatigut isumaqatigiinngissutinut pingaaruteqarsinnaasut oqaatigineqarpoq:

"Assersuutigalugu [suliassaqarfimmi sulisoq], assinganik qaffasissusilimmik ilinniagaqarsimannngitsooq isumaqataanani oqaaseqartoq pillugu immaqa kulturimut tunngasumik ilanngussisoqarsinnaavoq, "maanimi Kalaallit Nunaanni taamaappoo, taamaattumik nalinginnaasuuvoq"."

"Takusinnaavara taanna [Siusinaartumik Iliuuseqarnek] kulturitsinnut sutigut naleqqussuseqarnerooq, ajornartorsiutit taakku qitiusorujussuuneri pissutigalugu. Assersuutigalugu taakku [ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut] ajornartorsiuteqarpata, taava ilaqutariinnik sullissivimmut imaluunniit Allorfimmut innersuutiinnarneqartarput. Kalaallit uagut amerlanerpaajusugut pinngortitaq arlaatigut iluaqutigisarparput. Immaqa aamma pinngortitaq ilaqutariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut atornerusinnaagaluarparput, nalunnginnatsigu

amerlanerpaajusugut pinngortitameereersimagaangatta tarnikkut iluaqutigisarlugu."

Suliassaqarfimmi suliallit qaqugukkut suliaq ernumassutissaanersoq pillugu assigiinngitsumik naliisarnerat pisut ilaanni taakku kulturikkut assigiinngissuteqarnerannit pissuteqarsinnaavoq:

"Suleqatima aamma eqqaanikuuaat peqqinnissaqarfimmi sulisut pisuni amerlanerpaani danskiusartut, aamma taakku ilaqtariinnik ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisunik ernumaginninnerat uagut kulturitsinni immaqa taama ajortigisutut nalilerneqarnaviannngitsaq."

Suliassaqarfimmi sulialik ataaseq eqikkaavoq, kulturikkut naleqartitat sammineqarnerunissaat naleqqutissagaluartoq:

"Imaassinnaavoq eqqumaffiginerusariaqaripput, pissutigalugu ilaqtariit Siusinaartumik Iliuuseqarnermi peqataasortavut kalaallit naleqartitaannit tunngaveqartorujussuummata."

Suliassaqarfinni assigiinngitsuni suliallit akornanni, Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqartuni, ilaqtariinnik ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisunik suliaqarnermi ataatsimut isigalugu kulturimut tunngasutigut ataqqinnittoqarpoq. Tamanna misissuinermi matumani paasissutissanik pissarsiffinnit sumiiffimmi kalaallisut oqaluttunik, aamma sulisunit suliassaqarfinnit allanit aamma allanit innuttaassuseqartunit, soorlu Danmarkimeersunit, oqaatsinik atuisuunngitsunit inuttaqarneranut tunngatillugu isigineqassaaq. Paasisutissanik pissarsiffinnit danskisut oqaaseqartunit, imminerminnut kulturikkut allaanerussutit aamma oqaatsitigut aporfiusut misigineqartartut eqqumaffigineqartorujussuupput. Aamma oqaatigineqarpoq, ilaqtariit naartusortalit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut unammilligassaasa annertussusiat assersuutigalugu Danmarkimi misilittagarineqartunit allaanerusut.

Paasissutissanik pissarsiffiit aamma malugeqqaat, ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut unammilligassaat pillugit naliliinerit suliaqartut akornanni isumaqatigiinngissutaalersinnaasartut, paasissutissanik pissarsiffiit ilaannit tamanna kulturimut tunngatinneqarluni. Tamanna ima paasineqassaaq, sulisut Danmarkimeersut suliassamik naliliinerminni Danmarkimi misilittakkatik ilannguttaraat, taamaalillutillu sumiiffimmi suliassaqarfimmi sulialinnut allanut sanilliullutik ilungersunarnerusutut isiginnittarlutik. Isumaqatigiinngissutit taamaattut sulisut kulturikkut assigiinngitsunik tunuliaqutaqarnerannit tunngaveqarsorineqarpoq.

Ilaqtariinnut assersuutigalugu katsorsartinnissamik neqeroortigineqarsinnaasut qanoq kulturikkut naleqqutsiginersut pillugu apeqqut ilaqtariit ileqquinut aamma ilitsoqqussaannut tunngatillugu ataatsimut isigalugu tulluartausutut isumaqatigiissutigineqarpoq. Ataasiakkaalli tikkuarpaat, assersuutigalugu katsorsaannermi pinngortitaq annertunerujussuarmik atorneqarsinnaasoq.

7. Ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut

7.1 Ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut innersuunneqartut amerleriaateqarnerat

Ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut apersuinermit najoqqutami immikkut sammineqanngillat, kisiannili apersuilluni misissuinerup ingerlanera tamakkerlugu malunnaatilimmik sammineqarlutik.

Qularutissaanngilaq, kommunini aamma taamatut peqqinnissaqarfimmi suliassaqarfimmi suliallit ingerlatsivinni suliffigisaminni assigiinngitsuni ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut sullitatik pillugit misigisaminnik nassuiaanerminni sullisserusussuseqarluarlutik sulisut. Paasissutissanik pissarsiffiit isiginninnerat malillugu Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliassami ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut amerlallutillu assigiinngissitaartorujussupput. Taamaalilluni aamma ilaqutariit angajoqqaaminni najugallit ilaapput, aamma "taamaallaat" nammineq inissaminnik, imaluunniit ilaqutariittut nutaatut imminnut ilinniarnissaminnut tapersersorneqalaarnissaminnik pisariaqartitsisut.

"Ilaqutariit ilaat atugarissaarnikkut qummut ingerlaffissiakkut allornernik arlalinnik nikeriartarput, takuneqarsinnaalluni attaveqateqarneq aamma ineriartornissamut periarfissaqarneq taakkununnga allanngueqataalluinnarsimasoq."

Sullitalli pingaarnert, Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermi initunerpaatut oqaatigineqartut, tassaapput ilaqutariit, angajoqqaanngortussat namminneq meeraanerminni isumassorneqarnermikkut sumiginnarneqarnermik misigisaqarsimasut, aammalu tamanna tunngavigalugu namminneq meeqqaminnik isumassuinissaminnik ajornakusoortitsisut.

Siusinaartumik Iliuuseqarnermi suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinni sulisut aamma oqaluttuarivaat ilaqutariit unammilligassaasa piffissap ingerlanerani allannguuteqarsimanerat ernumanartoqartoq. Tamanna nassuiarneqarpoq ilaatigut ilaqutariinni nakuuserneq annertoorujussuaq aamma hashimik pinngitsuuisinnaajunnaarneq, kiisalu ilaqutariinnut eqqorneqartunut katsorsaanermik pitsaasumik nassaarnissaq amerlasuutigut ajornakusoorsinnaasoq. Tamatuma saniatigut ataatsimut isigalugu Siusinaartumik Iliuuseqarnerup iluani suliniut aamma katsorsaanissamik neqeroorutaasinnaasut pillugit nalilersueqqittoqartariaqartoq misigisimasoqarpoq:

"Nakuuserneq ilaqutariinni atugaasorujussuusoq misigivara, taakku namminneq meeraanermi isumassorneqarnermikkut sumiginnagaasimanerat pissutaalluni. Tamanna iliuuseqarfigissallugu ajornakusoortorujussuuvoq. Isumaqaarpunga siusinnerusukku taamaattoqanngitsaq – tassami, kinguariit nutaat massakku takkupput."

Siusinaartumik Iliuuseqarnerup neqeroorutigineqarnissaata naleqqunera isumaqatigineqartorujussuuvoq, ilaqutariinnut naartusortalinnut aamma angajoqqaanngorlaanut sammisumik pitsaaliuilluni suliniuteqarnissaq pisariaqartinneqartorujussuusoq nalilerneqarmat:

"Siusinaartumik Iliuuseqarneq piunissaminut pissutissaqarpoq; tamanna avaqqussinnaanngilarput. Taanna meeqqanik sullissinitsinni aallaaviuvoq. Siusinaartumik Iliuuseqarnermi isumassuinissamik sumiginnaanissaq pitsaaliortarparput."

Issuaanerit qulaaniittut takutitsinerisut suliassaqaarfimmi suliallit misigisarpaat ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut assigiinngitsorujussuusut. Inuttut ataasiakkaatut unammilligassaqaarput, aamma katsorsarneqarnissamik neqeroorfigineqarnissaminnik aamma allatigut tapersorneqarnissaminnik pisariaqartitsipput, taamaattumillu assigiinngitsorujussuullutik. Pissutsit arlallit pissutigalugit, pingaarnerpaatulli sulisunik piginnaasalinnik amigaateqarneq pissutigalugu Siusinaartumik Iliuuseqarneq amerlasuutigut ilaqutariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsinerpaanut annertunerusumik sammilersartoq suliassaqaarfimmi suliallit amerlasuut misigisimapput. Piffissap ingerlanerani ilaqutariit unammilligassaat ajornerusumut allannguuteqarnerat kommunini tamani suliassaqaarfiit assigiinngitsut akornanni Siusinaartumik Iliuuseqarnermi suleqatigiinni sulisut ernumassutigalugu nassuiaatigivaat. Ilaatigut nassuiaatigineqarpoq, ilaqutariinni nakuusertoqartarnera, hashimik aamma imigassamik aalakoornartortalimmik pinngitsuuisinnaajunnaartarneq annertusiartortoq, kiisalu ilaqutariinnut eqqugaasunut katsorsaannissamik pitsaasumik aaqqiissuteqarnissaq amerlasuutigut ajornakusoorsinnaasartoq.

Aamma piffissap ingerlanerani ilaqutariinnik Siusinaartumik Iliuuseqarnermut innersuussisarnerit amerleriaateqarsimasut misigisimaneqarpoq. Tamatuma saniatigut paasissutissanik pissarsiffiit oqaatigivaat, neqeroorutit, Siusinaartumik Iliuuseqarnerup iluaniittut, nutarterneqarnissaat pisariaqartinneqartoq, taamaaliornikkut ullumikkut ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut pisariaqartitaannut naleqquttunngortillugit. Ilaatigut suliniutit hashimik pinngitsuuisinnaannginnermik katsorsaannermut aamma aningaasaqarnerup aqunnissaanut ikiorneqarnissamut sammisut pisariaqartinneqarnerunerat pineqarpoq. Ullumikkut Siusinaartumik Iliuuseqarneq 2007-imi Siusinaartumik Iliuuseqarnerup saqqummiunneqarneratut tunngaveqartoq paasissutissanik pissarsiffinit malugeqquneqarpoq (Montgomery-Andersen, 2006).

Paasissutissanik pissarfiit naapertorlugit ilaqutariinnik ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsinerpaanik annertuumik samminninneq ilaqutariit "annikinnerusumik" pisariaqartitsisut, meeraat marlunnik ukioqalertinnagit, ikiorneqartarnerat qaqutigut pisartoq oqaatigineqarpoq, taamaalilluni Siusinaartumik Iliuuseqarnermi sullinneqartussatut siunnerfigineqartut pineqarunnaartarlutik. Tamatuma aamma kingunerivaa, ilaqutariit ikiorneqarnissaminnik

pisariaqartitsinnginnerusut katsorsarneqarnissamik- imaluunniit tapersorsorneqarnissamik pitsaasumik neqeroorfigineqarneq ajornerat, assersuutigalugu ineqarnikkut, meeqqerivinni inissaqarnikkut imaluunniit ilaqutariinnut sullissivinni ilaqutariittut siunnersorneqarnikkut.

8. Misissuinermi inerniliussanik ataqatigiissitsineq

Matuma ataani misissuueqqissaarnermi sammisat, nalunaarusiami inerniliussanut aamma kapitali 9-mi inassuteqaatit ilaannut pingaarutillit, ataqatigiissinneqarput.

Suliniummot Siusinaartumik Iliuuseqarnermut atatillugu ilaqutariit ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisut unammilligassaasut pillugit paasissutissanik pissarsiffiit isiginninnerannik misissuinermi inerniliussat takutippaat, suliniutip nutaamik eqqarsaatigeqqinneqarnissaa pisariaqartinneqarsinnaasoq. Tamanna pingaartumik katsorsaanissamik neqeroorutitut tunngatillugu isigineqassaaq, piffissap ingerlanerani ilaqutariit uammilligassamikkut allanguuteqarsimanerannik misigisimaneq nassuiarneqarmat. Assersuutigalugu Siusinaartumik Iliuuseqarnerup 2007-imi pilersinneqarneranut sanilliullugu hashimik atornerluineq ullumikkut annertunerulersimasoq oqaatigineqarpoq.

Imigassamik aalakoornartortalimmik aamma hashimik atornerluineq peqqissutsikkut unammilligassanik annertuunik nassataqartarpoq, aamma meeraanerminni sakkortuunik misigisaqartarnermut attuumassuteqarlutik, soorlu persuttaaneq, kinguaassiuutitigut innarlerneqarneq aamma imminut toqunnissamik eqqarsaatigineq (Bjerregaard, 2019, Larsen et al., 2019). Meeraanerminni pisimasut artukkiisut inersimasutut inuunerminni malunniuteqartarput, aamma inuiaqatigiit ataatsimut isigalugit peqqissusiannut, aammali inuit ataasiakkaat peqqissusiannut pingarutilimmik sunniuteqartarluni (Larsen et al., 2019). Nalunaarusiaq *"Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq – Peroriartornermi atukkat, illersuutitut pissutaasut aamma aarlerinaatinut pissutaasut pingaarutaat"* Kalaallit Nunaanni 2018-imi innuttaasut peqqissusiannik misissuinermit tunngaveqarpoq, taassumalu takutippaat, inuusuttut pingajorarterutaasa meeraanerminni imigassamik aalakoornartortalimmik ajornartorsiuteqarneq, persuttaanikkut ajornartorsiuteqarneq aamma kinguaassiuutimikkut innarligaaneq misigisimagaat (Ottendahl et al., 2021b).

Ottendahl et al. (2021)-ip nalunaarusiaa inuusuttunik 15-iniit 34-nik ukiulinnik sammisaqarfiuvoq, taakku ilaat angajoqqaanngoreersimallutik, aamma angajoqqaanngortussanngorsimallutik. Nalunaarusiami inerniliussat ilaat taamaalillutik uppersaataasinnaapput, tassa Siusinaartumik Iliuuseqarnermut ilaatinneqarnissap pisinnaanerata annertuseriansimaneranut tunuliaqutaasoq, aamma ilaqutariit naartusortalit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut unammilligassaasa annertussusiat piosoq. Nalunaarusiaq taanna aamma takutitsivoq, inuusuttut annertuumik artukkerneqarsimasut (imigassamik aalakoornartortalimmik ajornartorsiutinik, persuttaanermik aamma meeraanerminni kinguaassiuutitigut innarligaanermik) assersuutigalugu hashimik imaluunniit imigassamik aalakoornartortalimmik akuttunngitsuiq atuinissaminnut aarlerinaateqarnerusut (Ottendahl et al., 2021b). Peqqissutsimut aamma atugarissaarnermut inooqataanikkut kulturikkullu sunniivigeqatigiinnikkut tunngavileeqatasut sammissallugit pingaaruteqarpoq, (Ottendahl et al.,

2021b) naapertorlugu Kalaallit Nunaata nunani killerni inooriaatsimut ikaarsaarnerani inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiat ajorsiariaateqarsimasoq misigisimaneqarmat. Alaskami inuit akornanni misissuinerit takutippaat, kinguaariit utoqqaanerusut ajornartorsiutaasa assinginik amerlasuunik inuusuttut ullumikkut ajornartorsiuteqartut, kisianni kulturimut utoqqarnullu atassuteqarneq, utoqqarni illersuutitut sunniuteqarsimasoq, amigaatigalugu (ibid.).

8.1 Siusinaartumik Iliuuseqarnerup aaqqissuussaana aamma sulisoqarnikkut inissisimaffia

Misissuinermi matumani Siusinaartumik Iliuuseqarnerup iluani sulisoqarnikkut unammiligassat nassuiarneqarput, nunap immikkoortuisa ilaanni pitsaanerpaajunngitsutut, aamma pisut ilaanni isornartoqarluinnartutut oqaatigineqarluni. Tamanna ilaqutariinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik sullissinerup ingerlaavartumik pisannginneranik kinguneqartoq peqqinnissaqarfimmit misigisimaneqarpoq, peqqinnissaqarfimmi sulisut attuumassutillik akornanni akuttunngitsumik taarseraattarneq pissutigalugu. Kommuni ataani pingaartumik ilaqutariit naartusortallit innersuunneqarsimasut pillugit suliat ingerlanneqartarnerannut tunngatillugu, pissutsit assigiinngitsut pissutigalugit, piffissap naleqquttup iluani suliarineqarneq ajorlutik. Pisuni amerlasuuni meeraq marlunnik ukioqalersarpoq (Siusinaartumik Iliuuseqarnermut innersuunneqarnissamut ukiutigut killigititaasoq), suli iliuusissatut pilersaarummik, aammalu taamaalilluni katsorsaannissamut periarfissamik suliaqartoqanngitsoq. Tamatuma saniatigut oqaatigineqarpoq, suliassat suliarineqartarnerat pingaarnertut ilaqutariinnut ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsinerusunut sammitinneqarnerusartut, taamaalillunilu ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsinnginnerusut meeqqap inunngunnginnerani Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissaannik neqeroorfigineqarneq ajorlutik, naak innersuunneqarsimagaluarlutik aamma ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisutut nalilerneqarsimagaluarlutik. Taamaattumik ilaqutariit ilaat suil ikiorneqartinnatik nalunaarutigineqarnermikkut annertuumik suliassanngornissaminnut aarlerinartorsiorsinnaapput. Tamanna tunngavigalugu suliassaqarfimmi suliallit naliliipput, ajornartorsiutit ilaqutariinnut tamanut annertuumik unammiligassanngornissaat sioqqullugu siusissukkut pitsaallorneqarnissaat Siusinaartumik Iliuuseqarnermi iluatsippallaarneq ajortoq.

Taamaalilluni misissuinerup aamma takutippaa, pingaartumik sullissisut piginnaasallit amigaataasorujussuusut. "*Nalunaarusiamut missingiut iluarsisaq – Inunnik isumaginninnerup iluani sulisutigut isumalluutit pillugit qulaajaaneq*"-mi Naalakkersuisuisunit suliarineqartumi oqaatigineqarpoq, inunnik isumaginninnermi siunnersortinik amigaateqarneq inunnik isumaginninnerup iluani tamarmi takuneqarsinnaasoq (Naalakkersuisut, 2021b). Misissuinerup taassuma takutippaa, kommunini inunnik isumaginninnerup iluani sulisut 57 %-ii ilinniagaqarsimanngitsuusut, 28 %-it isumaginninnermut imaluunniit peqqinnissamut tunngasutigut ilinniagaqarsimasuullutik. Inunnik isumaginnittoqarfinni pisortanik apersuinerit naapertorlugit inunnik isumaginninnermi siunnersortit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik, assersuutigalugu meeqqanik isumassorneqarnermikkut sumiginnarneqarsimasunik aamma inersimasunik ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsilersinnaasunik sullissinissaminnut piginnaasamikkut immikkut ilisimaqalernissaat pisariaqartinneqarpoq (Naalakkersuisut, 2021b). Taamaalilluni Siusinaartumik Iliuuseqarnermi inunnik isumaginninnikkut sulisussaqaarnikkut isumalluutit unammilligassaqaarfiupput.

Siusinnerusukkut nalilersuinerit aamma nalunaarusiat takutippaat, Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqartut akornanni suliaasaqarfimmi sulisut piginnaasaasa qaffassarneqarnissaat suliaasaqarfinni tamani pisariaqartinneqartoq (PAARISA, 2010, Dyrlov, 2012, Allorfik, 2018). Tamanna, siusinnerusukkut nassuiarneqartut, suliaasaqarfimmi sulisut attuumassutillit piginnaangorsaqqilluni pikkorissartinneqarnissaannik aamma ilinniartinneqarnissaannik arlalinnik neqerooruteqarnermik kinguneqarpoq. Tassunga ilanngullugu assersuutigalugu mikisunik meerartalinnut siunnersortitut (ullumikkut ilaqutariinnut siunnersortitut ilinniartitaanermik taagorneqartoq) ilinniartitaaneq suliaasaqarfimmi assigiinngitsuni ilaqutariinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsilersinnaasunik suliaqartunut neqeroorutigineqarnikuvoq (Allorfik, 2018). Allorfiulli apersuinerata (2018-imi) takutippaa, pikkorissartitsinernut siusinnerusukkut peqataasimasut amerlanngitsut ilisimalikkatik nutaat tamakkiisumik kingorna atortaraat. Allorfiup misissuinerata ilimanarsisissinnaavaa, ilinniaqqilluni ingerlatsereernermit ilikkakat nutaat sulineri atussallugit kisiimiilluni uterneq ajornakusoorsinnaasoq. Tamatumunnga pissutaasut arlaqarsinnaapput, kisianni inuit ataasiakkaat suliffimminut uternermini ilikkakaminnik qanoq atuisinnaanerata pikkorissartitsinernik aamma ilinniaqqinnernik neqerooruteqartartut sammisassagaat pisariaqartinneqarnerseq eqqarsaatigineqartariaqarpoq. Jens Møllerip (2002) atuakkami *"Fra kursus til kompetenceudvikling på jobbet"* (pikkorissarnermiit piginnaasanik suliffimmi ineriartortitsinermut) kapitalimi *"Hvad er kompetenceudvikling?"* (piginnaasanik ineriartortitsineq sunaava?) nassuiarparaa, sulisut piginnaasanik ineriartortitsinermut peqataanerata suut tamarmik siuariartornissaannut aamma nutaamik eqqarsaatiginissaannut aaqqiissutissatut suliffeqarfiit naatsorsuuteqartarnerat pillugu akunnattooruteqartarneq, kisianni piviusumi sulisumut aammali suliffeqarfimmut ajornakusoorsinnaasoq, piginnaasanik ineriartortitsinikkut ineriartornissaq aamma nutaanik pilersitsinissaq ilaatigut qulakkeerneqarneq ajormat (Møller, 2002).

Misissuinerup matuma aamma takutippaa, aqutsinikut akisussaaffeqarnerup erseqqinnerunissaa pisariaqartinneqartoq. Allorfiup (2018-imi) killiffik pillugu nalunaarusiamini ilaatigut nassuiarparaa, 2017-imi suliaasatut aallunneqartussat arlallit tassaasut nunap immikkoortuini aqutsisoqatigiinnik pilersitsinissaq, suliaasaqarfiit assigiinngitsut akornanni Siusinaartumik Iliuuseqarnermik sulialinnit isumalluutitut atuuffeqartussanik (Allorfik, 2018). Allorfik naapertorlugu Kommuneqarfik Sermersuumi aqutsisoqatigiinnik 2017-imi pilersitsisoqarpoq, Meeqqanut Ilaqutariinnullu Ingerlatsivimmi pisortamik, pilattaavimmi peqqissaasuunermik aamma nunap immikkoortuani peqqissaasunut aqutsisumik, marluullutik Dronning Ingridip Napparsimmavissuaneersunik, kiisalu nakorsatut siunnersortit aqutsisuannik Allorfimmeersumik inuttaqartumik. Tamatuma saniatigut kommunit sinnerini aqutsisoqatigiinnik pilersitsiniarluni sulineq aallarnisarlugu aallartinneqarpoq. Paasissutissanilli pissarsiffiit misissuinerup matuma ingerlanneqarnernerata naalaani (2021-mi) Kommuneqarfik Sermersuumi Siusinaartumik Iliuuseqarnermut aqutsisoqatigiinnik ingerlasoqarnerseq ilisimasaqarfiginngilaat. Tamanna aamma nuna tamakkerlugu nunap immikkoortuinut atuuppoq.

8.2 Kulturi aamma oqaatsit

Fletcher et al. (2021) misissuinerminni *"Definition of an Inuit cultural model and social determinants of health for Nunavik"*-mi nassuiarparaat, peqqinneq pillugu Nunavimmi innuttaasut isiginninnerat tunngavigalugu qanoq nassuiarneqarnerseq, tassani pineqarlutik oqaatsit aamma kulturi Inuit

peqqissusiannut tunngaviulluinnartut. Tamatumunnga ilaatigut pissutigineqarpoq, kulturi aamma oqaatsit kinguaariit akornanni kinaassutsimut, ilitsoqqussanut, eqqaamasanut aamma ilisimasanik naleqartitanillu ingerlatitseqqittarnermut pingaaruteqarnerat (Fletcher et al., 2021).

Misissuinermi uani takutinneqarpoq, illuatungeriit akornani, pingaarnertut danskisut aamma kalaallisut oqaaseqartuni, oqaatsitigut paatsooqatigiinnerit pisartut, ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut oqaloqatiginerini aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliassaqaarfimmi suliallit assigiinngitsut suleqatigiinnerisa iluanni. Paasissutissanik pissarsiffiit taamaalillutik oqaatigivaat, oqaatsitigut akimmisaarfiit nalaanneqartartut. Misissuinerup aamma takutippaa, suliassaqaarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinni kalaallisut danskisullu oqalussinnaasut suliassaqaarfimmi suliallit assigiinngitsut ataatsimeeqatigiinnerani nutserisussatut ilaatigooriarlutik naatsorsuutigineqartarnerat misigineqartartoq, tamannalu inunnuat ataasiakkaanut kimigiiserfigineqartutut aamma saniatigut suliassatut misigineqarsinnaasarluni. Tamatuma saniatigut suliassaqaarfimmi suliallit oqaatigivaat, nutserisumik atuisinnaaneq ilaatigooriarluni pisinnaaneq ajortoq. Oqaatsitigut unammilligassat, paasissutissanik pissarsiffinnit uparuarneqartut, aamma Frederiksenip Olsenillu nalunaarusaannut (2017-imi) atatinneqarsinnaavoq, "*Det grønlandske sprog i dag*" (ullutsinni kalaallit oqaasii), tassani inerniliunneqarluni, innuttaasut 70 %-iisa missaanniittut kalaallisut oqaaseqartutut imminnut nalunaarutigisut, 15 %-it marlunnik oqaaseqarlutik (kalaallisut aamma danskisut), aamma 15 %-it danskisut oqaaseqarlutik (Frederiksen og Olsen, 2017). Taamaattumik innuttaasut amerlasuut, suliassaqaarfimmi suliallit aamma sullitat, kalaallisut oqalunnissaminnik toqqissisimanarnerutitsisinnaapput, taakku ilitsoqqussaralugit oqaaserigamikkit.

Misissuinerup aamma takutippaa, paasissutissanik pissarsiffiit ilaatigooriarlutik misigisimasartut, suliassaqaarfiit assigiinngitsut akornanni assersuutigalugu ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut unammilligassaasa annertussusiat isumaqatigiinngissutaalersinnaasartoq, tamannalu kulturikkut assigiinngitsumik paasinnittariaaseqarnermik namminneq pissuteqarnerarlugu. Aviaq Reimer Olsenip kandidatinnngorniutigalugu immikkut allaaserisaani (2021-meersumi), "*En antropologisk undersøgelse af kultur møder mellem danske gymnasielærere og de grønlandske elever*"-imi (ilinniarnertuunngorniarnifinni ilinniartitsisut danskit aamma ilinniartut kalaallit akornanni kulturikkut naapittarnerat pillugu misissuineq), inerniliunneqarpoq, ilinniarnertuunngorniarnifinni ilinniartitsisut danskit aamma ilinniartut kalaallit akornanni kulturikkut assigiinngitsortoq. Kulturit taakku marluk akornanni attaveqatigiinnikkut, matumani danskinut kalaallinullu tunngatillugu, illuatungeriit akornanni paatsoornernik pilersitsisinnaasutut oqaatigineqarpoq. Tamatumani oqaatsit kisimik pissutaanatit, aammali kulturikkut paasinnittariaaseq aamma pissutigalugu (Olsen, 2021). Olsenip (2021-mi) aammattaq tikkuarpaa, oqaatsit kulturimut nutserneqarsinnaanngitsut, tamannalu assersuutigalugu ima kinguneqarsinnaalluni, illuatungaata assersuutigalugu oqaaseq ataaseq kulturikkut pisumut tunngasoq paasissappagu tamanna annertoorujussuarmik nassuiaateqarnissamik pisariaqartitsiffiusinnaalluni. Paasissutissanik pissarsiffiit isumaqatigiinngissutaat suliassaqaarfiup iluani assigiinngissut pissutigalugu nalinginaasumik pinersaq, ilaqutariit aamma suliassaqaarfimmi suliallit danskit akornanni oqaatsitigut paatsooqatigiinnerunersoq, suliassap ilungersunassusiata assigiinngitsumik paasineqarneranut tunnganersoq, imaluunniit kulturimut tunnganersoq immaqa paasiuminaannerusinnaavoq, taamaattorli sammineqarnissaa pisariaqarpoq.

Curtisip (2001-imi) ilisimatusartutut allaaserisamini *"Kommunikation mellem læge og patient i Grønland – en kvalitativ undersøgelse af interaktionen mellem parterne i den tolkede konsultationssamtale"*-imi (Kalaallit Nunaanni nakorsap aamma napparsimasup akornanni attaveqatigiinneq – nakorsartitsinermi oqaloqatigiinnerup nutserneqartup ingerlanneqarnerani sunniivigeqatigiinneq pillugu itisiliilluni misissuineq) napparsimasooq inummut (matumani nakorsamut) nammineq oqaaserisanik paasisinnaanngitsumut misigissutsit oqaluuserissallugit ajornakusoortitsilluni misigisimasooq nassuiaatigivaa, aamma illuatungaani nakorsap danskisut oqaasillip napparsimasooq nakorsartillugu oqaloqatiginerani ilatsiinnartutut isigalugu (Curtis, 2001). Marlunnik oqaaseqarlutillu marlunnik kulturilinnut atugassarititaasut pingaarutaat taamaallutik illugiilluni paaseqatigiinnissamut ajornaatsuinnaaneq ajorput. "Best Start by Health Nexus"-imut (2019) tunngatillugu eqqumaffigissallugu pingaaruteqarpoq, inuit kulturiat inuiaqatigiit allat kulturianit allaanerummat, tamannalu tunngavigalugu pisariaqartitat naatsorsuutigisallu allaanerusinnaallutik, assersuutigalugu angajoqqaajuneq aamma meeqqanik perorsaaneq pillugit isiginninneq nunanut killernut sanilliullugu allaanerusinnaalluni (Best Start by Health Nexus, 2019). Tamanna immaqaa paatsooqatigiinnertut misigisat ilaannut nassuiaataasinnaavoq. Taamaattumik eqqumaffigissallugu pingaaruteqarpoq, imaassinnaammat sulisut nutaat avataaneersut aamma taamatut sumiiffimmeersut sammisanik Siusinaartumik Iliuuseqarneq pillugu suleriaatsinut aamma ilitersuusititut tunngasunik, aammali sammisanik kulturimut tunngasunik taamaallaat ilitersuunneqartannginnissaat pisariaqartinneqartoq, taamaaliornikkut illugiilluni paaseqatigiinneq anguneqarsinnaaniassammat, taamaalluni siunissaq isigalugu ilaqutariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut suliniummut tamarmut iluaqutaasinnaaniassammat.

Misissuinerup taamaalluni aamma paasinarsissinnaavaa, suliassaqarfinni assigiinngitsuni suleqatigiit danskisut oqaasillit nutserisoqarnikkut ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisut, aamma ilaqutariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut attaveqarnermi aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnerup iluani suliassaqarfiit assigiinngitsut akunnerminni suleqatigiinneranni oqaloqatigiinnermi nutserisumik najuuttoqartassagaluartoq. Tamatumani suliassaqarfiit assigiinngitsut akunnerminni suleqatigiiffiini aamma minnerunngitsumik ilaqutariinnik ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisunik oqaloqatiginninnermi oqaatsitigut aamma kulturikkut paatsooqatigiinnerit sapinngisamik pitsaaliorniartugit. Misissuineq *"Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfik atuisut isaannit isigalugu"*-mi Olesen et al. (2020) takutitsivoq, peqqissutsimut tunngatillugu apeqqutitut tunngatillugu nammineq ilitsoqqussaralugu oqaatsit atorlugit sullinneqarlunilu paasissutissanik naleqquttunik tunineqartarnissaq, assersuutigalugu nakorsaatiniq tunniussinermut atatillugu, innuttaasunut pingaaruteqartoq, tassunga atatillugu kalaallisut (Olesen et al., 2020). Taamaalluni anguniarneqartariaqarpoq, oqaatsitigut akimmisaarfiit ilaqutariit eqqortumik ikiorneqarnissaraluisa tapersersorneqarnissaraluisalu pinngitsoornerannut pissutaannginnissaat, kiisalu suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinni oqaatsitigut kulturikkullu paatsooqatigiissinnaanerit minnerpaaffissaanniitillugit.

8.3 Ilaquttat aamma atassuteqarfiit allat

Misissuinerup aamma takutippaa, paasissutissanik pissarsiffiit naapertorlugit ilaqutariinnik naartusortalinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik peqqinnissaqarfik aqqutigalugu innersuussineq siulleq, kingornalu suliap kommunimi ingerlanneqarnera kiisalu katsorsaaneq, Siusinaartumik Iliuuseqarnerup iluani neqeroortugineqartoq, ilaqutariit anaanamik, ataatamik

aamma allanik meeraqarsimagaanni meerarisanik inuttallit nalinginnaasumik aallunneqarnerusartut. Ilaqutariit aamma ataatsimoornerup kalaallinut tunngatillugu pingaarutaa allaaserisami (Rink og Reimer, 2018, Berliner og Stender, 2013, Olesen et al., 2020) taaneqaqqippoq. Kalaallit ilaqutariit naleqqussallaqqissuullutillu, peqataatitsisuullutillu amerlasuujupput. Taamaalilluni ilaqqat qanigisat ajamik, angamik/akkamik, qatanngutinik, illoqqamik imaluunniit isumassuisumik ataatsimik arlalinnilluunniit inuttaqarsinnaapput. Ilaquttanut qanittumik attaveqarnek misigissutsikkut nanertisimanissamut illersuutitut isigineqarpoq, aammalu attaveqarfiulluni aliasuutinik nuannaarutinillu avitseqatiginnittarfik (Reimer Trøndheim, 2012). Wistoft (2009) atuakkiamini *"Sundhedspædagogik – viden og værdier"* (peqqinneq pillugu pædagogikki – ilisimasat naleqartitallu), immikkoortumi peqqinneq (peqqissutsimut kalaallisut taaguut) pillugu Inuit taaguutaanni, nassuiaatigivaa ataqatigiinnermut aamma ataatsimoornermut tulluartaullunilu uppersaataasoq (Wistoft, 2009). Pitsaaliulluni aamma peqqissutsimik siuarsaalluni sulinermi ilaqutariit tamakkerlugit, imaluunniit kulturimut tunngasut akuutinneqarnissaat Oqartussanit ileqqorineqanngilaq. Aamma taamaappoq innuttaasup peqqinnissaqarfimmut attaveqaataanut tunngatillugu. Peqqissutsimik- aamma pitsaaliuinerмик suliniutit amerlasuut inunnut ataasiakkaanut saaffiginnittuupput. Wistoft (2012) naapertorlugu kalaallit peqqinneq pillugu taaguutaat nutaajuneq nunani killerni nakorsaanikkut peqqinneq pillugu paasinnerup, nappaatip piuneranik aallussiffiusup aamma ataatsimut isiginnilluni pitsaasumik, ataatsimoornermit tunngavilimmik oqaatsimi *peqqinneq*-mik (Wistoft, 2012) paasinnineq avissimasutut ippoq.

Assersuutigalugu Anderson og Healey (2012) allaserisaminni *"Parenting Support Program for Nunavimmiut"*-mi (taamaattoq ilaqutarinnut aarlerinartorsiornerpaanut suliniutaanngitsaq) angajoqqaanut tapersersuinissamik suliniutiminni meeqqap/ilaqutariit isumassuisui tamakkerlugit nalinginnaasutut peqataatinneqarnissaat aamma peqatiserineqarnissaat sammisimavaat (Anderson og Healey, 2012). Pingaaruteqarpoq, Siusinaartumik Iliuuseqarnek suliniutitut innersuussisarnermi, iliuusissatut pilersaarusiortuniluni suliaqarnermi aamma ilaqutariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut katsorsaanissamik neqerooruteqarnermi ataatsimut isiginniffiulluni ataatsimoornermik annertunerusumik tunngaveqarnissaa.

Fletcher et. al (2021) misissuinerminni inerniliipput, inuit akunnerminni ilaanerannut, kulturikkut ilisimasamik aamma pitsaasumik inooqatigiinnermik ingerlatitseqqinnermut kiisalu meeqqanik perorsaanermit tunngatillugu ilaqqat pingaaruteqartorujussuusut. Tamatuma saniatigut kulturikkut ilisimasaqarnek Inuit atugarissaarnermik aamma peqqinnermik paasinninnerannut pingaaruteqartutut nassuiarneqarpoq, aamma ilisimasaq taanna angajoqqaaniit meeqqanut aamma/imaluunniit utoqqarniit inuusunnerusunut ingerlateqqinneqartarpoq (Fletcher et al., 2021). Tamanna iluaqutaasumik Siusinaartumik Iliuuseqarnermut ilanngussassatut eqqarsaatigineqarsinnaavoq.

8.4 Sumiiffinni naleqartitat aamma nakooqqutit

Misissuinermi matumani suliassaqarfimmi suliallit tupinnanngitsumik ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut meerartaannik isumassuinikkut sumiginnarneqarnissaasa pitsaaliorneqarnissaat, taamaaliornikkullu aamma ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut atugarissaarinnissaat

sammisorujussuaat. Tamatuma kingunerivaa ilaqutariinnut ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisunut sumiiffimmi katsorsaanikkut periarfissanik sunik neqerooruteqarsinnaanerlutik aamma katsorsaanikkut periarfissanik sunik neqerooruteqarsinnaannginnerlutik paasissutissanik pissarsiffiit eqqumaffiginnittorujussuunerat.

Sumiiffinili naleqartitat illoqarfimmiit illoqarfimmut, nunaqarfimmiit nunaqarfimmut aamma minnerunngitsumik illoqarfimmiit nunaqarfimmut assigiinngitsorujussuupput. Kalaallit Nunaat angisoorujussuuvoq, aamma pinngortitaq, piniagassat, ileqqut aamma ilitsoqqussat assigiinngillat. Naleqartitat nakooqutillu assersuutigalugu ilaqtat, ataatsimoorfiit aamma atassuteqarfiit saniatigut pinngortitamut avatangiiserisamut aamma immammut, imaluunniit uteqqiattumik pisartunut, innuttaasut ataatsimoorutut misigiffigisartagaannut aamma tungasuusinnaapput (Olesen og Larsen, suli saqqummersinneqanngitsoq). Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermit kommunikkaartumik nalunaarusianut inerniliussat aamma taamaalillutik takutippaat, peqqinneq aamma napparsimaneq nunap immikkoortuini assigiinngissuteqarsinnaasut (Ottendahl et al., 2021c). Pitsaaliuinermik aamma peqqissutsimik siuarsaalluni suliaqarnermi assigiinngissutaasinnaasut eqqumaffiginissaat pingaaruteqarpoq, tamannalu tungavigalugu suliniutit sumiiffinni pissutsit malillugit ineriartortillugit.

Siusinnerusukkut nassuiarneqartutut kalaallit aamma issittoqarfinni Inuit sinnerinut tungaviusumik inooqataanikkut kulturikkullu sanilliukkusunnarsinnaapput, peqqinnissakkut unammilligassat ilaat aamma kulturikkut naleqartitat assigiissuteqarmata (Bjerregaard, 2019). Fletcher et al. (2021) Nunavimmi innuttaasut najukkaminni namminneq atugarissaarnissaminnut aamma peqqinnissaminnut suut pingaaruteqarnermut pillugit isiginninnerat nassuiarparaa. Sammisaaq pingaarutilik tassaavoq ataatsimoorneq atugarissaarnissamut, tassunga ilanngullugu iluminni peqataatitsisarnermut, inooqataanikkut tapersersuinermut aamma utoqqarnut attaveqarnermut pingaarutilittut tungavigissallugu (Fletcher et al., 2021). (Rink og Reimer, 2018, Berliner og Stender, 2013, Olesen et al., 2020) malillugit naleqartitat taakku aamma kalaallinut tunngatillugu peqqinnermut aamma atugarissarnermut inooqataanikkut kulturikkullu pingaarutilimmik inissisimapput.

Nunani killerni naartunermik aamma erninermik isiginninneq malillgu Canadap avannarpasinnerusuani aamma Amerikami ernisoqartillugu sumiiffinni doulat² pillugit Ireland et al. (2019)-ip allaaserisanik misissuinerata takutippaa, ernisoqartillugu doula immikkuullarissumik atuuffeqartoq, naartusumik aamma ernisuttut ataatsimut isigalugit nakussassaataaqataasinnaasumik, aammali naalungiarsuup sunniivigeqatigineratigut. Tamatuma saniatigut doula ilitsoqqussanut, ileqqunut aamma oqaatsinut tunngatillugu ilaqutariinnut kulturikkut pingaarutilimmik tapersersuisartutut oqaatigineqarpoq (Ireland et al., 2019). Allaaserisanik misissuinermi kalaallinut tunngatillugu doula pillugu oqaatsimut nassuiaammik nassaartoqanngilaq. Cidro et al. (2021) misissuinermi allami nassuiarneqarpoq, doula tassaasoq inuk ernisunnerup ernereernerullu kingorna tarnikkut misigissutsikkullu tapersersuisoq, kiisalu pisariaqarfiatigut oqaaseqartartutut atorneqartartoq, kisianni nakorsatut-ernisussiortuut- imaluunniit peqqissaasutut ikiuutinnngitsoq (Cidro et al., 2021).

² Doula tassaavoq naartusunut aamma ernilersunut ilalersuisoq, nakorsaanikkut ilinniagaqarsimannngitsoq.

Kalaallinut tunngatillugu oqaaseq *paaliorti* atorneqartarpoq, erninermi ikiortimut imaluunniit "ernisussioortumut" taaguutaasoq, ernisussioortut ilinniarsimasuusariaqanngitsoq (Oqaasileriffik, 2022). Ruth Montgomery-Andersen (2013) naapertorlugu *paaliorti* avanaamiusut sumiorpaluuteqarluni aamma isumaqarnerarneqarpoq "naalungiarsummik inunngorlaamik attueqqaartoq", tassa ernisussioortoq imaluunniit erninermi ikiorti (Montgomery-Andersen, 2013). Oqaaseq *paaliorti* ullumikkut aamma ilaqtat ilaannut, ikinngummut qanigisamut imaluunniit ilaqtamut aamma taguutitut atorneqakkajuppoq, erninerup nalaani arnamut/ilaqtanut tapersersuisutut peqataasumut, aammalu taanna piginnaasaqarfigalugu ilinniagarisimasaminik ernisussioortuusariaqarnaniluunniit erninermi ikiortiusariaqarnani. Meeraq nalinginnaasumik *paaliortiminut* arlaatigut atassuteqalersarpoq.

Sumiiffinni nakooqutit, matumunnga atatillugu tassaasinnaasut sumiiffimmi innuttaasut nukissaqarluarlutillu tunniusimasut, iluaqutaasumik Siusinaartumik Iliuuseqarnerup ilaatut ilanngunneqarsinnaapput. Inuit nukissaqarluartut taakku Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermi annertunerusumik ilanngutitinneqarsinnaapput, pingaartumik illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni suliassaqarfimmi sullissisunik amigaateqarfiusuni, soorlu angerlarsimaffinnut orniguttartut, ilaqutariittut tapersersuisutut, ilaallu ilanngullugit. Nunap immikkoortuini illoqarfinni assinganik pisoqarsinnaavoq. Inuit isumalluutit taakku tassaasinnaapput ilaqtat, sumiiffimmi utoqqaat aamma sumiiffimmi kajumissutsiminnik suliaqarusuttut allat. Inuit isumalluutit aamma kinguariit ilisimasaminnik ingerlatitseqqittarneranniissinnaapput, aamma ilaqutariinnut ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisunut isumassuisuusinnaapput, imaluunniit *paaliortiusinnaavoq/doulasinnaavoq*. Tassunga atatillugu pingaaruteqarpoq malugeqqussallugu *paaliorti/doula* erninermi ikiortitut imaluunniit ernisussioortumut/sundhedsassistentimut paarlatsitut isigineqanngimmat, kisiannili inummut tunniusimalluni ilaqutariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut naartunerup nalaani, erninerup nalaani aamma pisariaqartitsisoqartillugu meeqqap marlunnik ukioqalernissaa tikillugu tapersersuisinnaasumut taaguutaammat.

8.5 Pinngortitaq

Nalilersuineq una suliassaqarfimmi suliallit tunniusimasorujussuunerannik takutitsisutut ippoq, ulluinnarni sulinerminni ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut atugarissaarnissaannik aamma peqqinnerannik annertuumik sammisaqarlutik. Katsorsarneqarnissamik neqeroorutitut taagorneqartut nalinginnaasut suliani ilaqutariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut tunngasuni sammineqartorujussuupput. Taakku ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut katsorsarneqarnerannut pingaaruteqarluinnarlutillu tunngavissatut pisariaqartinneqarput.

Ilutigitillugu pinngortitaq Kalaallit Nunaanni inuit amerlanersaannut pingaarutilimmik qitiuvoq (Berliner og Stender, 2013, Ottendahl et al., 2021a), Olesen aamma Larsen, saqqummersinneqanngitsoq). Pinngortitamik asanninneq, akuersarneq aamma ataqqinninneq inuup pigisinnaasaani ilisarnaatit peqqinnarnerpaat ilaattut naatsorsuutigineqarpoq (Wistoft, 2009). Fletcher et al. (2021) naapertorlugit, pinngortitaq peqqinnermut, ajorunnaarnermut aamma

iluarusunnermut Nunavimmi innuttaasunut tunngaviuvoq. Qangarsuaaniilli pinngortitaq nunani issittoqarfinni tamani inuit akornanni uumaannarnissamut tunngaviliisuvoq, isumalluutit pinngortitap tunniussinnaasai pinngitsoorneqarsinnaangimmata (Fletcher et al., 2021). Pinngortitamik aamma pinngortitamiinnermik, aamma pinngortitap tunniussinnaasaanik ilisimasaqarnek suli innuttaasunut ataasiakkaanut ullumimut pingaaruteqartorujussuupput (Olesen aamma Larsen, saqqummersinneqanngitsoq).

Ilisimatusaatigalugu suliniutit pillugit allaaserisanik, nunani issittoqarfinni inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannik siuarsaataasunik illersuutit aamma pissutaasunik misissuiffiusimasunik, aqqissuussamik misissuineq ilaatigut takutitsivoq, inuusuttut namminneq kulturiminnik aamma kulturikkut piginnaasanik ilisimasaqarnerat, assersuutigalugu piniarneq aamma aalisarneq aqutigalugit pinngortitamik ilisimasaqarnek eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut illersuutit ilaasoq (MacDonald et al., 2013).

Allaaserisanik misissuineq, Seidler et al. (saqqummersinneqanngitsoq) suliarineqartoq, Issittumi inuusuttut imminnut toqunnissaannut pitsaaliuilluni akuliuffiginninnerup ilaatut pinngortitamik akuutitsiffiusumik sammisaqarfiusunut tunngasumi takutinneqarpoq, pinngortitaq Issittumi inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannut pingaarutilimmik tunngaviusinnaasoq. Peqqissutsimik siuarsaanermit aamma pitsaaliuinnermut tunngasumik isigalugu tamanna misissuinnermut Kelley og Lowe (2018)-imit ingerlanneqartumut tulluarluinnarpoq, taakku misissuinnerminni inerniliummassuk inuusuttut Native Americansit (Amerikami nunap inoqqaavisa) akornanni assersuutigalugu inuit ataatsimoortillugit- aamma ataatsimoorneq tunngavigalugu akuliuffiginninnerit kulturikkut naleqartitanik ilaqartut inuunermik allannguissamut sivisuumik atasussamut periutsit neriulluarnarnerpaat ilagisimagaat (Kelley og Lowe, 2018).

Paasisat taakku Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliniummut atatillugu ineriartortitseqqissinnaanermut naleqqupput. Assersuutigalugu misissuinnermi matumani paasisutissanik pissarsiffik ataaseq tupigusuppoq, Siusinaartumik Iliuuseqarnerup iluani pitsaaliuinnermik suliaqarnermi aamma katsorsaanissamik neqeroorutitut pinngortitaq nalinginnaasutut ilaatinneqarnek ajormat. Pinngortitaq timikkut, tarnikkut aamma anersaakkut peqqinnermut, oqaatsimi *peqqinneq*-mi (Wistoft, 2012) ilaasunut atassuteqarpoq. Kalaallit Nunaanni inuit pinngortitamut uumasunullu qanittumik atassuteqartuaannarnikuupput (Olesen aamma Larsen 2021, suli saqqummersinneqanngitsoq).

9 Inassuteqaatit

Nalilersuineri matumani qulaajarneqarpoq, ilaqtariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut/ikiorneqarnissamik pisariaqartitsilersinnaasunut nuna tamakkerlugu iliuusissaq "Siusinaartumik Iliuuseqarnek" Kalaallit Nunaanni kommunini tallimani qanoq atuutilersinneqarsimanersoq. Aalajangersimanerumik taallugu suliniut sumiiffinni qanoq atuutilersinneqarsimanersoq misissorparput, aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermi suut siuarsaataasutut aamma suut unammilligassaasutut misigisimaneqarnersut, tassunga ilanngullugu suliniut ilaqtariinnut naartusortalinnut, sulineri ilaatinneqartunut, sutigut pingaaruteqarnersoq pillugu suliassaqarfimmi suliallit misigisaat.

Siusinaartumik Iliuuseqarnermik siunertaq tassaavoq, naartunermiit meeqqap marlunnik ukioqalernissaa tikillugu, tassa meeqqap ulluni inuuffiini siullerni 1000-ni, meeqqanik siusissukkut isumassuinikkut sumiginnaanissap pitsaaliorneqarnissaa. Suliniut Inuuneritta III-p naleraata aappaanut "Inuunermi peqqinnartumik aallartinneq"-mut naleqquppoq, anguniarneqartoq tassaalluni meeqqat tamarmik atugarissaarnerminnut aamma ineriartornerminnut siuarsaataasumik toqqissillutik aamma isumassorneqarlutik inuunermiini peqqinnartumik aallartissasut. Ullut siulliit 1000-t meeqqap siunissami inuunermiini periarfissaanut pingaaruteqarluinnarput. Suliniut suliassaqarfimmi assigiinngitsuni peqqinnissaqarfimmit aamma komunimi inunnik isumaginninerup iluanit aallaaveqarpoq. Aammattaaq anguniagaaqqaaralarpoq ilaqtariinnut naartusortalinnut kulturikkut naleqquttumik suliniuteqarnissamik neqerooruteqarnissaq.

Ataatsimut isigalugu nalilersuinerup takutippaa, Siusinaartumik Iliuuseqarnek pitsaaliuinerut suliniutigalugu nakooqquterpassuaqartoq, aamma meeqqanik isumassuinikkut sumiginnaasarneq pitsaaliorneqassappat suliniut pisariaqartinneqarluinnartuusoq misigisimaneqartoq. Ilaqtariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut ataqatigiissumik ikiorneqarnissaq, tapersorsorneqarnissaq aamma ilitsersorneqarnissaq pisariaqartippaat, suliassaqarfimmi assigiinngitsuni suliallit ilaqtariinnik sullissisut tunniussinnaasassaat. Sumiiffinnili aqutsinikkut akisussaaffimmik tiguisoqarnissaa pisariaqartinneqarpoq, suliniutip sumiiffimmit aallaaveqarnissaanik qulakkeerinnittussanik aamma suliniut pitsaanerulersillugulu aqqissuusseqqinnikkut nutaamik eqqarsaatigeqqillugulu sumiiffinnut, nunap immikkoortuini illoqarfimmi aamma illoqarfimmi mikinerusuni nunaqarfimnilu pissutsinut naleqqussarlugu.

Nalilersuineq tunngavigalugu inassuteqaatit arlallit suliarineqartut ataani saqqummiunneqarput. Inassuteqaatit ilaatigut suliniutip aqqissuussaananeranut aamma ilaatigut suliniutip kulturikkut naleqqussusianut sammitinneqarput.

9.1 Siusinaartumik Iliuuseqarnerup aaqqissuussaana pillugu inassuteqaatit

Nunap immikkoortuini aqutsisoqatigiinnik pilersitsineq

Paasissutissanik pissarsiffiit naapertorlugit tunngaviulluinnartumik pisariaqartinneqartoq tassaavoq, ingerlatsivinni tamani aqutsisut, Siusinaartumik Iliuuseqarnermut attuumassutillit, suliniutip atuutilersinneqarneranik ersarissumik akisussaaffimmik tigusinissaat. Paasissutissanik pissarsiffiit kommunip aamma peqqinnissaqarfiup ataaniittut, assigiimmik uparuarpaat suliniutip aqunneqarnissaa pisariaqartinneqartoq. Taamaattumik inassutigineqarpoq, nunap immikkoortuini aqutsisoqatigiinnik pilersitsoqassasoq (imaluunniit pilersitseqqittoqassasoq), Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliamik malinnaasinnaasunik, aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnerup tunngaviisa iluini ilaqutariit tamarmik neqeroorfigineqartarnissaannik pingaarnertut akisussaaffimmik tiguisusussanik. Aqutsisoqatigiit nunap immikkoortuani kommunimi aamma peqqinnissaqarfimmi aqutsisunit inuttaqarsinnaavoq. Taakku pilersinneqarnissaat siunertaanikuuvoq, tamannali pisimangilaq.

Siusinaartumik Iliuuseqarnermik ataqatigiissaarisoq

Siusinaartumik Iliuuseqarnermik ataqatigiissaarisoq suliassa qarfiit assigiinngitsut aamma ilaqutariit akornanni ataqatigiissitsisuussaaq. Kommunit ilaannit oqaatigineqarpoq, ilaqutariinnut Siusinaartumik Iliuuseqarnermut aamma suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni suliniutinut peqataasunut tunngatillugu sulisup ataatsip ataqatigiissaarinnermik suliagarnera pitsaasumik ingerlasoq. Kommunit allat suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut pillugit ataatsimiinnerit ataqatigiissarneqartarnissaannik pisariaqartitsineq tikkuarpaat, suliassa qarfimmi suliallit assigiinngitsut arlallit ingerlatsivinnit assigiinngitsuneersut akuttunngitsumik ataatsimeeqatigiittartut pineqarmata. Ataqatigiissaarisoq suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatiit aamma ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut akornanni ataqatigiissitsisutut atuuffeqassaaq, aamma suliat ingerlanneqarnerat aamma katsorsaanissamik neqeroorutit piffissap akuerineqarsinnaasup iluani suliarineqarlutillu neqeroorutigineqarnissaat akisussaaffigalugu. Sumiiffinni illoqarfinni tamani aamma taamatut pingaarnertut kommunini ataqatigiissaarinissaq pisariaqartinneqarsinnaavoq. Assersuutigalugu nunap immikkoortuani Sermersuumi peqqinnissaqarfik napparsimasunut siunnersorteqarnikkut pitsaasunik misilittagaqarpoq, napparsimasut aamma peqqinnissaqarfiup akornanni ataqatigiissitsisutut atorneqartumik.

Sumiiffinni attaveqarfiit ataatsimeeqatigiittarnissaannik pilersitsineq

Pingaartumik illoqarfinni mikinerusuni suliatigut kiserliortutut misigisimasarneq oqaatigineqarpoq, aammali nunap immikkoortuini illoqarfinni paasissutissanik pissarsiffiit suliassa qarfiit assigiinngitsut akunnerminni ilisimasanik paarlaasseqatigiittarnissaat kissaatigivaat. Taamaattumik inassutigineqarpoq, sumiiffinni suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni attaveqarfiit

ataatsimeeqatigiittarnissaannik pilersitsinissaq, Siusinaartumik Iliuuseqarnerup nammineq kommunerisami illoqarfinni nunaqarfinnilu atuutilersinneqarneranut atatillugu sumiiffinni nakooqqutinik, naleqartitanik aamma unammilligassanik suliassaqarfimmi sulialinnut assigiinngitsunut paasissutissanik tunniussiffiusinnaasumik. Siunissaq isigalugu attaveqarfiit nunamut tamarmut aamma atuuttussatut annertusineqarsinnaapput, taamaaliornikkullu nunami tamarmi siunersioqatigiinnissamik aamma ilisimasanik paarlaasseqatigiinnissamik periarfissiilluni. Tamanna attaveqarfiit aalajangersimasumik ataatsimeeqatigiittarnerisigut pisinnaavoq, sammisat Siusinaartumik Iliuuseqarnermut tunngasut nuna tamakkerlugu suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni sullissisunit oqaluuserineqarsinnaassallutik. Tamatumani aamma nunap immikkoortuini illoqarfinni, illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni suleqatigiinnik immikkut pilersitsinissaq periarfissaassaaq. Amerlasuut peqataanissaat qulakkeerniarlugu ataatsimiinnerit attaveqaatit atorlugit ingerlanneqarsinnaapput.

9.2 Suleriaatsit aamma piginnaasanik ineriartortitsineq pillugit inassuteqaatit

Ilitsersuutinik aamma ingerlatseriaatsinik nutarterineq Paarisamit, aamma taamatut kommunini peqqinnissaqarfinnilu aqutsisunit aallaaveqassaaq

Siusinaartumik Iliuuseqarnermut tunngatillugu ingerlatseriaaseq aamma ilitsersuutit nutarterneqarsimagunangillat, imaluunniit piungillat. Sulisut nutaat takkuttut, Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqartussat, amerlasuutigut namminneq paasissutissanik ujaasisarput, imaluunniit atortussanik aamma inunnik Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermik ilisimasalinnik ujaasisarlutik. Peqqinnissaqarfinni aamma kommunini sulisunut Siusinaartumik Iliuuseqarnek pillugu sumiiffimmut naleqqussakkamik naqitamik ilitsersuummik peqassaaq. Paarisap pingaarnertut suleriaatsit pillugit nassuiaatit naqitat aamma ilitsersuutit nutarneqarnissaannik akisussaaffik tigussavaa, kiisalu allannguutaasimasinnaasut pillugit nunap immikkoortuini aamma kommunini aqutsisut ilisimatittarlugit. Sulisut nutaat tamarmik sumiiffimmi Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliaqarnermut tunngasunik ilitsersuunneqarlutillu suleriaatsinik ilitsersuunneqartarnissaat ingerlatsivinni aqutsisut akisussaaffittut tigussavaat.

Piginnaasanik ineriartortitsineq aamma inunnik paasissutissanik suliarinnittarneq pillugu inatsisip iluani suliaqarnermi tunngavissat erseqqissut

Inunnik paasissutissanik suliarinnittarneq pillugu inatsit sulinermi qanoq paasineqarlunilu malinneqarnerisooq nunap immikkoortuaniit nunap immikkoortuanut allamut assigiinngitsorujussuavoq. Taamaattumik suliassaqarfimmi suliallit, Siusinaartumik Iliuuseqarnerup iluani ilaqutariinnik sullissisut, inunnik paasissutissanik suliarinnittarneq pillugu inatsisip tunngavissaasa iluanni ilaqutariit pillugit suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni sullissinerit qanoq

ingerlanneqarsinnaanerisa paasinarsisinnissaanut toqqaannartumik ikiorneqarlutillu tapersorneqarnissaat pingaaruteqarpoq. Inunnik isumaginnittoqarfimmit- aamma peqqinnissaqarfimmit ilaqutariit pitaanerpaamik ikiorsinnaajumallugit paasissutissat suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni paarlaasseqatigiissutigisinnaanissaat suliniummut pingaaruteqarluinnarpoq. Suliassa qarfiup iluani piginnaasanik ineriartortitsinissaq ingerlaavartumik neqeroorutigineqartariaqarpoq, assersuutigalugu internetti iluaqutigalugu pikkorissartitsinikkut, aamma apeqqutit taakku paasisaqarfiginissaannut qitiusumit tapersorneqarnissaq pisinnaassaaq, assersuutigalugu Qitiusumik Siunnersuisarfiup, kommunit sulianik ingerlatsineranni tapersuereersup, Paarisamit ilanngutitneqarneratigut. Tamanna pillugu nunap immikkoortuini aqutsisoqatigiinnik aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnermik ataqatigiissaarisunik oqaloqateqarnerup atuutilersitsineq aamma piginnaasanik attassiinnarnissaq, inunnt paasissutissanik suliarinnittarneq pillugu inatsisip iluani, pisinnaalersissavaa.

Ilinniaqqinnikkut aamma pikkorissarnikkut pissarsiat sulinermi atornissaannik ilinniartitsineq aamma atortussat

Nalilersuinerup matuma aamma siusinnerusukkut nalilersuinerit takutimassuk, suliassa qarfimmi suliallit amerlasuut piginnaanerilikkatik, pikkorissartitsinernit aamma ilinniaqqinnernit pissarsiatik, sulinerminni atornerq ajoraat, inassutigineqarpoq pikkorissartitsinernik aamma ilinniaqqinnernik neqerooruteqartartut peqataasut ataasiakkaat sulinerminnut uteqqikkaangamik ilisimalikkaminnik qanorpiq atuisinnaanerat aamma sammisassagaat. Tamanna pikkorissartitsinerup ingerlanneqarnerani pisinnaalluarpoq, aammali kingorna, assersuutigalugu attaveqarfiit ataatsimeeqatigiinnerini suliassa qarfimmi suliallit allat ingerlaavartumik oqaloqatigisarnerisigut aamma misilittakkanik paarlaasseqatigiittarnikkut.

9.3 Siusinaartumik Iliuuseqarnerup eqqarsaatigeqqinneqarnissaanik inassuteqaatit

Sulianik isumaginnittunik amerlililneq

Nalilersuinerit takutippaat, sumiiffinni suliassa qarfinni assigiinngitsuni sulisoqarnikkut isumalluutininik unammilligassaqartoqartoq, taakku ilaatigut suliassaralugit ilaqutariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik innersuussineq aamma suliassamik suliarinnineq, aamma katsorsarneqarnissamik neqerooruteqarnissaq. Tamannali sulianik isumaginnittut akornanni annertuneruvoq, taakku amerlanertigut kisimiillutik kommunimi meeqqat pillugit suliassat suliarisarmatigut, taamaalillutillu Siusinaartumik Iliuuseqarnerup salliutinissaa ajornakusoortittarlugu. Inassutigineqarpoq sumiiffinni sulianik isumaginnittut amerlineqarnissaasa salliutinneqarnissaa, sulianik Siusinaartumik Iliuuseqarnermut tunngasunik aalajangersimasumik suliaqartussanik, taamaaliornikkut ilaqutariit piffissap naammaginartup iluani neqeroorfigineqartarniassammata.

Kommunip iluani suliat ingerlanneqartarnerannik aqqissuusseqqinneq

Siusinaartumik Iliuuseqarnerup aqqissuuteqqinneqarnissaa eqqarsaatigineqarsinnaavoq, taamaalilluni inunnik isumaginninnermi siunnersorti ataaseq imaluunniit arlallit pingaarnertut nunap immikkoortuini illoqarfinni innersussisarlutillu ilaqutariinnik ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisunik tamanik eqimattanut assigiinngitsunut immikkoortiterisarlutik. Tamanna ima paasineqassaaq, suliat Siusinaartumik Iliuuseqarnermut tunngasut takkuttut tamarmik inunnik isumaginninnermi siunnersortimit ataatsimit imaluunniit arlalinnit innersuunneqartassapput, tamatumalu kingorna illoqarfinni nunaqarfinnilu suliat oqinnerit suliassaqaarfinni allani sulialinnut, inunnik isumaginninnerup iluani suliqaarnermik tunuliaqutalinnut, suliassanngorlugit agguanneqarsinnaallutik. Tamanna oqilisaataasinnaassaaq, aammali suliat sularineqartarnerannut qaffassaataassalluni, taamaalilluni ilaqutariit ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisut tamarmik pitsaanerpaamik neqeroorfigineqarsinnaassallutik, naartunerup nalaanili tamanna pereersinnaanngorlugu aamma kingusinnerpaamik meeqqap marlunnik ukioqalinnginnerani. Inassutigineqarpoq, Alaskami misilittakkat itinerusumik misissorneqassasut, taakku iluatsilluartumik ilaatigut ilaqutariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut assersuutigalugu kulturikkut naleqquttumik naartunerup nalaani, erninermi aamma ernereernerup kingorna tapersersuinissamik nunaqqatigiinnut ilitsersuisimallutik.

Peqataasunut sammisumik Siusinaartumik Iliuuseqarnermik aamma inunnut ataasiakkaanut aqqissuussaannerusumik katsorsaanermik neqerooruteqarnissamik ineriartortitsineq

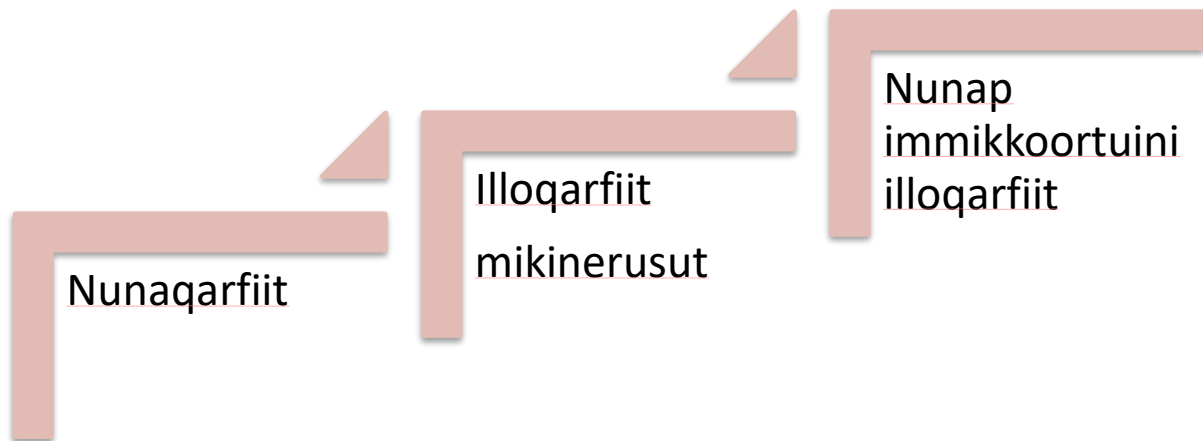
Paasissutissanik pissarsiffiit misigisarpaat, ilaqutariit ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisut amerliartortut, taakku unammilligassaat oqimaanneruleriartortut aamma assigiinngitsorujussuullutik, aammalu taamaattumik Siusinaartumik Iliuuseqarnek nutaamik eqqarsaatigeqqinneqartariaqartoq, pingaartumik katsorsaanissamik neqeroorutit samminerullugit. Inunnut ataasiakkaanut aqqissuussaannerusumik katsorsaanermik neqerooruteqarnissamut periarfissaqarnissaaq, aamma ilaqutariit innersuunneqarnissaannut periarfissat eqaannerunissaat kissaatigineqarpoq. Tamanna ilaatigut ilaqutariit suliassaqaarfiit marluk akornanni annaaneqaratarsinnaanerannik annikillisisinnaavoq, innersuussinissamut piumasaqaatit atuuttut pisut ilaanni Siusinaartumik Iliuuseqarnermut peqataanissamut akornutaasinnaammata. Tamatuma saniatigut ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut, annikinnerusumik artukkerneqartut, annertunerusumik sammineqartariaqaraluarput, taamaaliornikkut isumassuinnikkut sumiginnaaneq siusinnerusukkut pitsaaliorneqarsinnaaniassammat, taamalu aamma sunniuteqarnerulluni. Inassutigineqarpoq, Siusinaartumik Iliuuseqarnerup ineriartorteqqinneqarnerani suliassaqaarfinni suliallit, ilaqutariit eqqorneqartut kiisalu utoqqaat aamma nunap immikkoortuini illoqarfinni, illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni innuttaasut allat peqataatinneqassasut. Tamanna sumiiffinni naleqartitat, nakooqutit aamma unammilligassat naapertorlugit Siusinaartumik Iliuuseqarnerup ingeriartortinnissaanut assigiinngissitaartumik tunngaveqarnissamik periarfissaqalersitsissaaq. Tamanna Inuuneritta III-mi periutsitigut tunngavinnut naapertuuppoq.

Nunap immikkoortuini illoqarfinni, illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni Siusinaartumik Iliuuseqarnermut tunngaviit assigiinngissitaartut

Inassutigineqarpoq, Siusinaartumik Iliuuseqarnermik suliniut tamakkerlugu allanngortiterneqassasoq, taamaalilluni nunap immikkoortuini illoqarfinni, illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni sumiiffimmi tunniussinnaasat naapertorlugit ilusilersorneqarnera ineriartortillugu. Siusinaartumik Iliuuseqarneq sumiiffinni periarfissat malillugit aaqqissuunneqartariaqaraluarpoq, taamaalilluni suliniut sumiiffinni nakooqqutinit, unammilligassanit aamma sulisutigut isumalluutinit pigineqarsimasinnaasunit tunngavilerlugu. Ullumikkut Siusinaartumik Iliuuseqarneq nunaqarfinni atuutinngilaq. Taamaattumik Siusinaartumik Iliuuseqarneq nunaqarfinnut aamma isumalluutitut tassani pigineqartunut naleqqussarlugu suliaqarnissaq pisariaqartinneqarpoq. Taamaattumik illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni tunniussinnaasanik ineriartortitsinissaq pingaaruteqarpoq. Ilaqutariinnut naartusortalinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut katsorsaanissamik neqeroorutitik naleqquttunik periarfissat misissorneqarnerusariaqarput, aamma nunap immikkoortuini illoqarfiit, illoqarfiit mikinerusut aamma nunaqarfiit akornanni webinarit (attaveqaatit) aqputigalugit sulisunik aamma inunnik nukissaqarluartunik sumiiffinni ilinniartitsisoqarluni. Inassutigineqarpoq Norgep avaannaani, Canadami aamma Alaskami Telemedicinimik atuinermik misilittakkat misissorneqarnissaat.

Siusinaartumik Iliuuseqarnerup nutaamik eqqarsaatigeqqinneqarnissaanut qallikkut tunngavissaq takussitissiaq 4-mi takutinneqarpoq. Nunap immikkoortuini illoqarfinni, illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni suliniutip imarisassai Siusinaartumik Iliuuseqarnermi anguniakkat aallaavigalugit, aamma illoqarfinni nunaqarfinnilu sumiiffinni nukissaqassuseq, sumiiffinni suliassaqarfimmi suliallit aamma innuttaasut isiginninnerat ilanngullugit ilanngunneqassapput. Taamaalilluni Siusinaartumik Iliuuseqarneq suliniutitut sumiiffinni periarfissat malillugit ineriartortinneqarsinnaassaaq, sulinermi ingerlanneqarsinnaanngitsumik suliassaqarfimmi sulialinnit inassuteqaatigineqartussatut isigineqarneranut taarsiullugu. Siusinaartumik Iliuuseqarneq oqaloqatigiinneq aamma innuttaasunik akuutitsineq aqputigalugit allanngortiterneqassaaq, taamaalilluni suliniut sumiiffinni nakooqqutinit, naleqartitanit aamma unammilligassanit tunngaveqassalluni. Anguniagassaq aamma tassaasariaqaraluarpoq, sapinngisamik kommunimi illoqarfinni aamma nunaqarfinni ataasiakkaani ilaqutariit naartusortallit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut sumiiffimminni ikiorneqarnissaannik, tapersorneqarnissaannik aamma ilitsersorneqarnissaannik periarfississallugit.

Taamaattumik suliniutip Siusinaartumik Iliuuseqarnerup nutaamik eqqarsaatigeqqinneqarnissaanut tunngavissamik, akuutitsineq, oqaloqatigiinneq, isumalluutit aamma attaveqaatit atorlugit aaqqiissutit tunngavigalugit inerartortinneqartussamik takussutissiaq 4 takutitsissaaq.

Takussutissiaq 4. Atuutilersitsinerup qaffasissusianik agguataarineq.

9.4 Ilaqutariinnut naartusortalinnut Siusinaartumik Iliuuseqarnerup kulturikkut naleqqussusianut tunngatillugu inassuteqaatit

Sumiiffimmi tunniussinnaasat, oqaatsit, atassuteqarfiit aamma pinngortitap sammineqarnerunissaat

Sumiiffinni inuit nukissaqarluartut Siusinaartumik Iliuuseqarnermik sulinermi annertunerusumik akuutinneqarsinnaapput, pingaartumik illoqarfinni mikinerusuni aamma minnerunngitsumik nunaqarfinni. Taakku tassaasinnaapput utoqqaat aamma kajumissutsiminnik sulerusussuseqartut allat. Inuit isumalluutit aamma kinguaarinni ilisimasanik ingerlatitseqqittarnermiipput. Tassani eqqumaffigissallugu pingaaruteqarpoq, inuit kulturiat suliniuterpassuit ineriartortinneqartarfiini skandinaviamiut kulturianit allaanerummat, taamaattumillu kalaallit suliassaqarfimmi suliallit danskinik imaluunniit nunani avannarlermeersunik suliassaqarfimmi sulialinnik naapitsineranni angajoqqaajunissamut aamma meeqqanik perorsaanikkut pisariaqartitsinerat aamma naatsorsuutigisaqarnerat allaanerusinnaallutik. Ataatsimoorussamik paasinnineq oqaloqatigiinneq aamma ataqqeqatigiinneq aqqutigalugit anguneqarsinnaavoq. Sumiiffinni inunnik nukissaqarluartunik (doulanik imaluunniit *paaliortinik*) ilitsersuinissaq eqaarsaatigineqarsinnaavoq, ilaqutariit naammattumik artukkerneqarsimasutut imaluunniit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisutut nalilerneqannginnertik pissutigalugu amerlasuutigut tapersersorneqarnissamik aamma ikiorneqarnissamik neqeroorfigineqarneq ajortut ikiornissaannut aamma tapersersornissaannut nalinginnaasunik piginnaasaqalersinnaasut.

Aammattaaq sumiiffinni naleqartitat, nakooqqudit aamma unammilligassat illoqarfimmiit illoqarfimmut, aamma nunaqarfimmiit nunaqarfimmut assigiinnginnerinik paasinninnissaq pingaaruteqarpoq. Taamaattumik pitsaaliuinermik aamma peqqissutsimik siuarsaataasumik suliaqaraanni illoqarfiit aamma nunaqarfiit ataasiakkaat nakooqqutaat aamma unammilligassaat ilisimasaqarfigissallugit pisariaqarpoq. Naleqartitat aamma nakooqqudit qulaajarneqarnerinik sulineq Inuuneritta III-p suliarinerata ilaatut massakkut ingerlanneqalereerpoq, aamma Siusinaartumik Iliuuseqarnerup ineriartorteqqinneqarnissaanut innuttaasut isummersuutaat aamma isiginninnerat tassanngaannersut iluaqusiisumik iluaqutigineqarsinnaapput.

Oqaatsit kulturilu ataqqillugit

Inassutigineqarpoq, sapinngisamik pisuni tamani, ilaqtariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut ilaaffigisaanni, tunngaviusumik kalaallisut oqalunneq ataqqineqarlunilu inissaqartinneqassasoq, aamma suliassaqarfimmi sulisunut kalaallisut oqaaseqanngitsunut nutserisumik najuuttoqartassasoq. Taamaattumik ilaqtariinnik innersuussinermut atatillugu ernisussiortumik oqaloqateqarnernermi, suliap ingerlanneqarnerani aamma katsorsaanerup ingerlanneqarnerani atuuttussamik kalaallisut oqalunnissamik periarfissaqarnissaq piunasaqaataasariaqarpoq. Suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni ataatsimeeqatigiinnermi suliassaqarfimmi suliallit danskit nutserisulerlugit kalaallisut oqalunnissamik periarfissaqarnissaq aamma suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnermi periarfissaasariaqarpoq.

Ilaqtariit, atassuteqarfiit aamma ataatsimoornerup sammineqarnerunissaat

Ilaqtariinnik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik innersuussinermut, iliuusissatut pilersaarusiornermut aamma katsorsarneqarnissamik neqerooruteqarnermut tunngatillugu Siusinaartumik Iliuuseqarnerup suliniutitut ilaqtariit tamaasa aallaaviginerussagai pingaaruteqarpoq. Innersuussinerup aallartisarneqarnerani, suliap ingerlanneqarnerani aamma katsorsartinnerup ingerlanerani qanigisap imaluunniit qanigisat arlallit peqataasinnaanerannik periarfissalimmik ilaqtariinnik akuutitsineq, utoqqarnik aamma inuusunnerusunik, katsorsaanerup ingerlanneqarneranut tamanut taamaallaat iluaqutaanani aammali ataatsimoornermik aamma ilaqtariit pineqartut atugarissaarnissaannik ataatsimoorluni akisussaaffeqarneq misigisimaneqassaaq.

Pinngortitap Siusinaartumik Iliuuseqarnerup ilaatut ilaatinera

Inassutigineqarpoq, kulturikkut ilisimasamik ingerlatitseqqittarneq, kulturikkut piginnaasat aamma pinngortitaq ilaqtariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut aamma taakku isumassuinikkut isumaginnittuinut neqeroorutinut atuuttunut nalinginnaasumik ilaasutut ilanngutitinneqarnissaat. Pinngortitaq inuppassuit timikkut, tarnikkut aamma anersaakkut peqqissutsimik paasinninnerannut tunngaviuvoq. Qangarsuaaniilli pinngortitaq issittoqarfinni inunni tamani uumaannarnissamut tunngaviusimavoq, pinngortitap tunniussinnaasai pinngitsoorneqarsinnaanngimmata. Assersuutigalugu nunani issittoqarfinni inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannik siuarsaataasunut tunngasut aamma pissutaaqataasut pillugit allaaserisat ilaatigut takutippaat inuusuttut kulturikkut ilisimasaqarnerat aamma piginnaasaqarnerat eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut illersuutaasunut pissutaaqataasut. Taamaattumik inassutigineqarpoq, ilaqtariinnut

ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunut sammisassaqartitsinikkut neqeroortigineqartartunut ilaatillugu pinngortitap sammineqarnerullunilu nalinginnaasutut atorineqartarnissaa.

10. Najoqqutat

- ADAMS, L. V. & DOROUGH, D. S. 2022. Accelerating Indigenous health and wellbeing: the Lancet Commission on Arctic and Northern Health. *J Lancet*, 399, 613-614.
- ALLORFIK 2018. Statusrapport 2017 - Tidlig indsats overfor gravide familier. Videncenter om Afhængighed, Departementet for Sundhed.
- ALLORFIK 2019. Overdragelsesnotat for Tidlig Indsats i forbindelse med ressortændring per 31. juli 2019. Allorfik.
- ANDERSON, M. & HEALEY, G. K. 2012. Inunnguiniq Parenting Support Program for Nunavummiut: Evaluation Report. Kugluktuk, NU: Qaujigiartiit Health Research Centre.
- BERLINER, P. & STENDER, A.-K. 2013. Glæde og Styrker - En undersøgelse af værdier hos ældre mennesker i Paamiut *Psyke & Logos*, 34, 559-575.
- BEST START BY HEALTH NEXUS 2019. Atuaqsijut: Following the Path, Sharing Inuit Specific Ways. Resource for Service Providers Who Work With Parents of Inuit Children in Ontario. Toronto, Ontario.
- BJERREGAARD, P. 2019. Regional studies of indigenous health: Europe and Russia. *Oxford Research Encyclopedia of Global Public Health*.
- BRINKMANN, S. & TANGGAARD, L. 2010. *Kvalitative metoder: en grundbog*, Hans Reitzels Forlag.
- CIDRO, J., DOENMEZ, C., SINCLAIR, S., NYCHUK, A., WODTKE, L. & HAYWARD, A. 2021. Putting them on a strong spiritual path: Indigenous doula responding to the needs of Indigenous mothers and communities. *International journal for equity in health*, 20, 1-11.
- CUEVA, K., RINK, E., LAVOIE, J. G., STOOR, J. P. A., HEALEY AKEAROK, G., GLADUN, E. & LARSEN, C. V. L. 2021. Diving below the surface: A framework for arctic health research to support thriving communities. *Scand J Public Health*, 14034948211007694.
- CURTIS, T. 2001. *Kommunikation mellem læge og patient i Grønland-en kvalitativ undersøgelse af interaktionen mellem parterne i den tolkede konsultationssamtale*, Syddansk Universitet. Statens Institut for Folkesundhed.
- DATATILSYNET 2016. Anordning om ikrafttræden for Grønland af lov om behandling af personoplysninger.
- DYRLØV, C. 2012. Det fremtidige samarbejde omkring risikofamilier uden for "tidlig indsats". PAARISA.
- FLETCHER, C., RIVA, M., LYONNAIS, M.-C., SAUNDERS, I., BARON, A., LYNCH, M. & BARON, M. 2021. Definition of an inuit cultural model and social determinants of health for Nunavik. Nunavik Regional Board of Health and Social Services.
- FREDERIKSEN, K. & OLSEN, C. 2017. Det grønlandske sprog i dag: Rapport over det grønlandske sprog, standpunkt og anbefalinger. Nuuk: Saammaateqatigiinnissamut Isumalioqatigiissitaq.
- HANSEN, B. & SKAFTE, I. 2009. Tidlig Indsats overfor gravide familier.
- HEALEY AKEAROK, G., CUEVA, K., STOOR, J., LARSEN, C., RINK, E., KANAYURAK, N., EMELYANOVA, A. & HIRATSUKA, V. 2019. Exploring the Term "Resilience" in Arctic Health and Well-Being Using a Sharing Circle as a Community-Centered Approach: Insights from a Conference Workshop. *Social Sciences*, 8, 45.
- INGEMANN, C. & LARSEN, C. V. L. 2018. Evaluering af Grønlands Sundhedsreform: Oplevede og målbare effekter 2017.

- IRELAND, S., MONTGOMERY-ANDERSEN, R. & GERAGHTY, S. 2019. Indigenous doulas: a literature review exploring their role and practice in western maternity care. *Midwifery*, 75, 52-58.
- KELLEY, M. N. & LOWE, J. R. 2018. A culture-based talking circle intervention for native American youth at risk for obesity. *Journal of community health nursing*, 35, 102-117.
- KVALE, S. & BRINKMANN, S. 2009. *Interview: introduktion til et håndværk*, København, Hans Reitzel.
- LARSEN, C. V. L., HANSEN, C. B., INGEMANN, C., JØRGENSEN, M. E., OLESEN, I., SØRENSEN, I., KOCH, A., BACKER, V. & BJERREGAARD, P. 2019. Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2018. Levevilkår, livsstil og helbred: Oversigt over indikatorer for folkesundhed.
- MACDONALD, J. P., FORD, J. D., WILLOX, A. C. & ROSS, N. A. 2013. A review of protective factors and causal mechanisms that enhance the mental health of Indigenous Circumpolar youth. *International journal of circumpolar health*, 72, 21775.
- MONTGOMERY-ANDERSEN, R. 2006. Tidlig indsats overfor gravide familier Direktoratet for sundhed.
- MONTGOMERY-ANDERSEN, R. 2013. *Faces of Childbirth: The Culture of Birth and the Health of the Greenlandic Perinatal Family*. Nordic School of Public Health NHV Göteborg, Sweden.
- MULVAD, G. & AAGAARD, T. 2020. Familier og velfærd: Mere udvikling - mindre behandling. In: AAGAARD, T., HOUNSGAARD, L. (ed.) *Mennesker - Sundhed, samfund og kultur*. Aarhus: forfatterne og Klim.
- MØLLER, J. 2002. Hvad er kompetenceudvikling? In: LARSEN, H. H. & SVABO, C. (eds.) *Fra kursus til kompetenceudvikling på jobbet*. Djøf Forlag.
- NAALAKKERSUISUT. 2014. *Der er kommet flere familiecentre i Grønland* [Online]. Available: <https://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Nyheder/2014/06/250614-Der-er-kommet-flere-familiecentre-i-Groenland> [Accessed 2021].
- NAALAKKERSUISUT. 2021a. *Behandlingstilbud* [Online]. Available: https://allorfik.gl/emner/behandlingstilbud?sc_lang=da [Accessed].
- NAALAKKERSUISUT 2021b. Kortlægning af personaleressorcerne i den sociale sektor. Naalakkersuisut - Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke.
- OLESEN, I., HANSEN, N. L., INGEMANN, C., ARNARULUK, L. & LARSEN, C. V. L. 2020. Brugernes oplevelse af det grønlandske sundhedsvæsen - En pilotundersøgelse.
- OLSEN, A. R. 2021. *En antropologisk undersøgelse af kulturmøder mellem danske gymnasielærere og de grønlandske elever* Ilisimatusarfik - Grønlands Universitet
- OQAASILERIFFIK. 2022. *Dictionary DAKA* [Online]. Available: <https://iserasuaat.gl/daka/> [Accessed].
- OTTENDAHL, C. B., BJERREGAARD, P., SVARTA, D. L., SØRENSEN, I., OLESEN, I., NIELSEN, M. S. & LARSEN, C. V. L. 2021a. Mental sundhed og helbred blandt 15-34 årige i Grønland: Betydningen af opvækstvilkår, beskyttende faktorer og risikofaktorer. Center for Public health in Greenland National Institute of Public Health.
- OTTENDAHL, C. B., BJERREGAARD, P., SVARTÁ, D. L., SØRENSEN, I. K., OLESEN, I., NIELSEN, M. S. & LARSEN, C. V. L. 2021b. Mental sundhed og helbred blandt 15-34-årige i Grønland - Betydningen af opvækstvilkår, beskyttende faktorer og risikofaktorer. Statens Institut for Folkesundhed, SDU.
- OTTENDAHL, C. B., SVARTÁ, D. L., BJERREGAARD, P., OLESEN, I. & LARSEN, C. V. L. 2021c. Kommunal sundhedsprofil Kommuneqarfik Sermersooq.
- PEQQISSAANERMIK ILINNIARFIK. 2021. *Familiekonsulent uddannelse* [Online]. Available: <https://pi.gl/da/Kurser/Oversigt/Familiekonsulent-uddannelse> [Accessed].
- PAARISA 2010. Tidlig Indsats overfor Gravide Familier - Midtvejsevaluering og status 2010. Styrelsen for Sundhed og Forbyggelse
- REIMER TRÓNDHEIM, G. A. 2012. Den moderne grønlandske familie. *Tidsskrift for forskning, fagkritik og teoretisk debat*.

- RINK, E. & REIMER, A. G. 2018. Population Dynamics in Greenland
- SOCIAL OG INDENRIGSMINISTERIET, JUSTITSMINISTERIET & NAALAKKERSUISUT 2020. Grønlandsk-Dansk tværgående arbejde for en styrket indsats for udsatte børn og unge i Grønland
- STATESTIKBANKEN. 2020. *Befolkningens bevægelser 1950-2020 [BEDSAT2]* [Online]. Available: https://bank.stat.gl/pxweb/da/Greenland/Greenland_BE_BE10/BEXSAT2.PX/ [Accessed].
- WISTOFT, K. 2009. *Sundhedspædagogik - viden og værdier*, Hans Reitzels Forlag
- WISTOFT, K. 2012. Værdier og mening med sundhed. *In: SIMOVSKA, V., JENSEN, J, M. (ed.) Sundhedspædagogik i sundhedsfremme*. Gads Forlag.

Ilanngussaq 1

Ilaqutariinnut
naartusortalinnut
Siusinaartumik
Iliuuseqarneq pillugu
nalilersuineq –

**Allaaserisanik
misissuineq**

Astrid Beck aamma Christine Ingemann

Tunuliaqutaq

Siusinaartumik Iliuseqarneq pillugu nalilersuinermit atatillugu suliniutit assingusut pioreersut paasisaqarfigiumallugit allaaserisanik misissuisoqarpoq. Allaaserisanik misissuineq una Siusinaartumik Iliuseqarneq pillugu nalilersuinermit ilisimatusaatigalugu apeqqutit tallimaat tunngavigalugu suliarineqarpoq, taannalu tassaavoq: *Suliniutini assingusuni sunniutit sorliit ilisimatusarnikkut allaaserisani uppersararparpat, aamma sunniutaasinnaasut siunissami nakkutigineqarnissaat siunertaralugu sunniutinut uuttuutit sorliit Siusinaartumik Iliuseqarnermut aqqissuusaanerusumik ilanngunneqarsinnaappat?*

Periuseq

Allaaserisanik misissuineq scoping reviewit (sammissat arlallit tunngavigalugit misissuinerup) ingerlanneqarpoq. Systematisk reviewip (aaqqissuussamik misissuinerup), ilisimatusaatigalugu apeqqutinik nassuiaqqissaakkamik aamma killilimmik tunngavilimmik kiisalu ilisimatusarnermi periutsimut naleqquttumik ingerlanneqartartup akerlianik scoping review (sammissat arlallit tunngavigalugit misissuineq) arlalinnik sammisaqarfiusinnaallunilu peqatigitillugu misissuinermi periutsit assigiinngitsut tunngavigalugit ingerlanneqarsinnaavoq. Allaaserisanik ujarlernermi, scoping reviewip (sammissat arlallit tunngavigalugit misissuinerup) tunngaviata allaaserisat piusut annertussusiisa qulaajarnissaat pisinnaalersippaa (Arksey & O'Malley, 2005).

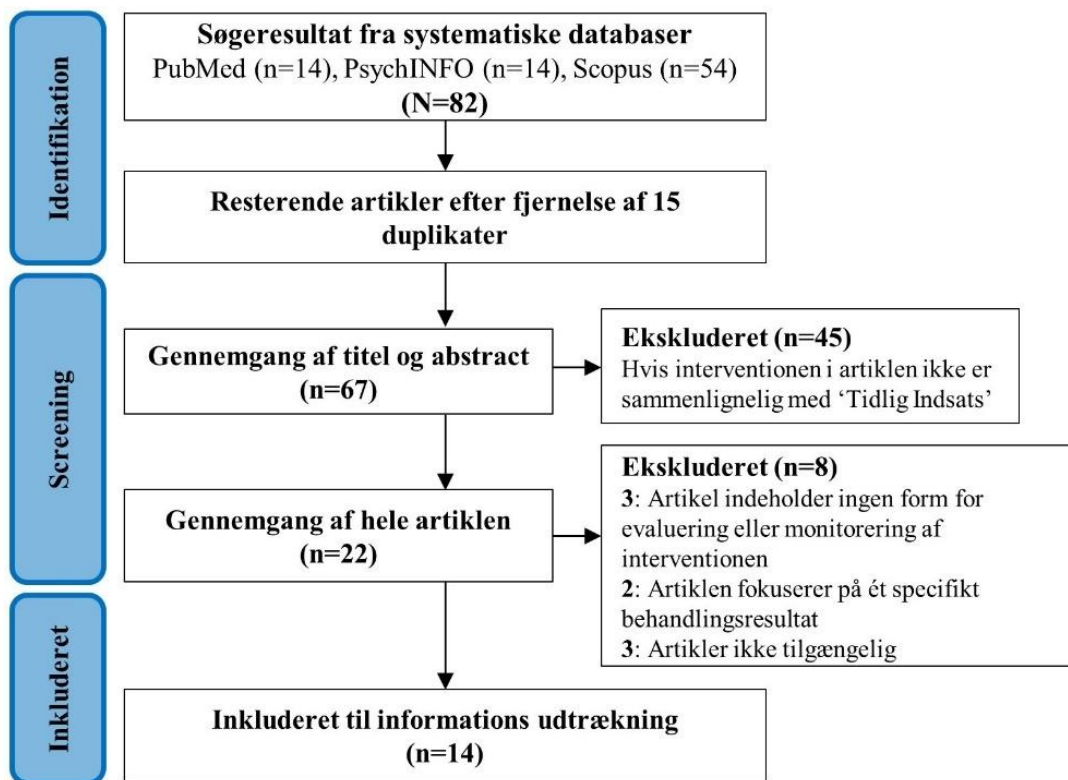
Allaaserisanik misissuineq databasit aaqqissuussat PubMed, PsychINFO aamma Scopus atorlugit immikkoortunut agguataarlugu ingerlanneqarpoq. Siusinaartumik Iliuseqarneq annertullunilu immikkuualualuttortaqarluarmat suliniutit assingusut pillugit aallaaserisanik nassaarniarluni ujarlernermi oqaatsit aamma aqutit arlallit atorlugit misileraasoqarpoq. Inaarutaasumik ujarlernerq immikkoortunut pingasunut ukununga avinneqarpoq "vulnerable families", "parental support" aamma "intersectoral collaboration". Immikkoortuni pingasuni taakkunani taaguutit atorneqartut tabeli 1-imi takutinneqarput. Immikkoortut pingasut taakku ujarlernermi aqqummik ataatsimoorussamik, databaseni pingasuni tamani atorneqartumik, pilersitsippat, allaaserisap ukioq suna saqqummersinneqarsimaneramik killilernerqanngitsumik. Ujarlernerq ulloq 16. oktobari 2020 naammassineqarpoq, aammalu ilisimatusaatigalugu allaaserisanik immikkoortunik 67-inik nassaarfiulluni.

Tabeli 1. Ujarlerfigineqartut aamma ujarlernermi oqaatsit atorneqartut

Immikkoortoq 1. Anguniakkat: Vulnerable families	Immikkoortoq 2. Akuliuffiginninnermi pineqartut: Parental support	Immikkoortoq 3. Akuliuffiginninnerup qanoq ittuunera: Intersectoral collaboration
Vulnerable families	Parental support	Intersectoral collaboration
Single parent	Maternal health service*	Public-private sector partnerships
High-risk parent*	Social service*	Interprofessional collaboration
At-risk parent*	Parenting*	Cross-sector approach
Adolescent mother*	Perinatal	Collaboration
Adolescent parent*	Prenatal education	Interdisciplinary*
Teenage pregnanc*	Parent education	Transdisciplinary*
	Parent training	

Parent-child relation*

Allaaserisat nassaarineqartut 67-it taakku taaguutaat aamma eqikkaaffigineqarnerat misissorneqarput, allaaserisallu akuliuffiginninnernut tunngasut, Siusinaartumik Iliuseqarnermut assersuunneqarsinnaasutut nalilerneqartut, ilanngunneqarlutik. Tamanna allaaserisat 22-t ilanngunneqarnerannik kinguneqarpoq. Allaaserisat 22-t taakku imarisai tamakkerlugit paasissutissanik makkuningga imaqarnerisut misissorneqarput: 1) suliniutit assingusut sunniutaasa nalilersuiffigineqarnerat, 2) suliniutinut assingusunut nakkutiginninnissamut atortussat, aamma 3) suliniutit assingusut pillugit misilittakkat. Tassunga killinnermi allaaserisat arfineq-pingasut peerneqarput, taakkunanga pingasut imarisai tamakkiisumik pissarsiarisinnaanatigit. Allaaserisanik misissuineq najoqqutanut programmi EndNote X9 atorlugu suliarineqarpoq, paasissutissanillu toqqaaneq Excelimik suliarineqarluni.

Takussutissiaq 1. Misissuinerup ingerlanneqarneranut takussutissiaq

Inerniliussat

Nunat tamalaat akornanni allaaserisanik aqqissuussamik ujarlerneq allaaserisanik 14-inik, siunertamut matumunnga naleqquttut nalilerneqartunik, nassaarnermik kinguneqarpoq. Immikkoortumi aamma tabelini tulliuttuni allaaserisat ilisarnaataat aamma misissuinermit matumunnga naleqqussusiat takussutissiarineqarpoq.

Allaaserisat ilaatigut nunanit ukunannga pisuupput, Canada (n=5)¹⁻⁵, USA (n=3)⁶⁻⁸, Tuluit Nunaat (n=2)⁹⁻¹⁰, Tyskland (n=2)¹¹⁻¹², Australien (n=1)¹³ aamma Danmark (n=1)¹⁴. Pisoqaanersaat 1982-imeersuuvoq, nutaajunerpaarluni 2020-meersuulluni. Allaaserisanit ilanngunneqartunit qulit ilisimatusaatigalugu allaaserisaapput¹⁻²⁻⁵⁻⁷⁻⁹⁻¹⁴, pingasut ph.d.-nngorniutigalugu allaaserisaallutik³⁻⁶⁻⁸, ataaserlu siusinnerusukkut misissuinermit tunngavilimmik atuakkami kapitalimit ilanngussaalluni⁴. Immikkoortumi tulliuttumi allaaserisat allaaserisatut, misissuinerit imaluunniit ilisimatusaatigalugu allaaserisatut ataatsimut taaneqassapput. Ilisimatusaatigalugu misissuinerit arfinilinni kisitsisitigut ilisimatusaatigalugu misissuieriaaseq atorineqarpoq²⁻⁴⁻⁷⁻⁹⁻¹⁰⁻¹⁴, tallimani itisiliilluni misissuieriaaseq atorineqarluni¹⁻³⁻⁶⁻¹²⁻¹³, aamma pingasuni periutsit, kisitsisitigut aamma itisiliilluni misissuieriaatsit, akuleriisillugit atorineqarlutik⁵⁻⁸⁻¹¹. Misissuiffiqarneqartut toqqakkani periutsit atorineqartut tabeli 2-mi takutinneqarput.

Tabeli 2. Allaaserisani toqqarneqartuni periutsinut atorineqartunut aamma nunamit sumingnaanernerinut takussutissiaq (pisoqaanerpaaniit nutaajunerpaanut)

Allaaserisaq	Nuna	Iluseq	Periutsit
Nelson et al. (1982)	USA	Kisitsitit	Piviusunit assersuutit-nakkutiginninneq-misissuineq
Onyskiw et al. (1999)	Canada	Akuleriit	Apersuinerit aamma nalunaarsuiffinnik misissuineq
Drummond et al. (2008)	Canada	Kisitsisit	Nalaatsornikkut toqqakkannik nakkutiginnilluni misissuieqqarneq
Fonseca (2010)	Canada	Itisiliineq	Apersuinerit, malinnaaffiginninneq aamma suliap ingerlanneqarneranik misissuineq
Clavier et al. (2012)	Canada	Itisiliineq	Suliap ingerlanneqarneranik misissuineq aamma apersuinerit
Ayerle et al. (2012)	Tyskland	Akuleriit	Nalunaarsuiffinnik misissuineq aamma apersuinerit
Coleman (2015)	USA	Itisiliineq	Apersuinerit aamma suliap ingerlanneqarneranik misissuineq

Longhi et al. (2016)	Tuluit Nunaat	Kisitsisit	Nalaatsornikkut toqqakkanik nakkutiginnilluni misissuineq
Moss et al. (2018)	Canada	Kisitsisit	Nalaatsornikkut toqqakkanik nakkutiginnilluni misissuineq
Renner et al. (2018)	Tyskland	Itisiliineq	Suliap ingerlanneqarneranik misissuineq, apersuinerit aamma sammisaqartitsinerit
Slade et al. (2019)	Tuluit Nunaat	Kisitsisit	Nalaatsornikkut toqqakkanik nakkutiginnilluni misissuineq
Williams (2020)	USA	Akuleriit	Apersuinerit aamma apeqquiti akissasiat
Aarestrup et al. (2020)	Danmark	Kisitsisit	Nalaatsornikkut toqqakkanik nakkutiginnilluni misissuineq
Eastwood et al. (2020)	Australien	Itisiliineq	Apersuinerit

Akuliuffiginninnerit, ilisimatusaatigalugu misissukkanit 14-init ilanngunneqartunit misissorneqartut, Siusinaartumik Iliuseqarnermut assersuunneqarsinnaasutut nalilerneqarput. Akuliuffiginninnerit ataasiakkaarlugit tabeli 3-mi naatumik nassuiarneqarput. Akuliuffiginninnerit ilaqutariinnut^{1 4 5 8 11 13 14} ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisutut imaluunniit tarnikkut inooqataanikkullu ajornartorsiutilittut imaluunniit peqqinnissakkut unammilligassalittut nalilerneqartunut, imaluunniit anaananut inuusuttunut^{2 3 6 7 9 10} siunnerfilimmik suliniutaapput. Taamaattorli Renner et al.¹²-ikkut misissugaanni akuliuffiginninneq tamanut neqeroorutitut tunniunneqarpoq, suliniummik atuinikkut naqissuserneqarnissaq pinngitsoortinniarlugu. Suliniutit tamarmik ataatsimoorutigivaat, atugarliornermik pitsaaliuinissamik, meeqqat ineriartornissaannik aamma meeqqat ilaqutariillu eqqarsartaatsimikkut peqqissuunissaat tapertaaffigerusullu kissaateqaramik. Ilisimatusaatigalugu misissuinerit sisamat akuliuffiginninnerminni anaananut inuusuttunut siunnerfillit aamma arnat inuusuttut meeraanermiit angajoqqaajunerit ikaarsaerneranni tapersersuinissamik suliagarfiupput, ilinniartitaaneq pitsaaliuineri pingaarutilittut ilaallunilu ataatsimoorutaasutut isigineqarluni^{2 3 6 7}.

Akuliuffiginninneri assigiinngitsuni suliassaqarfiit assigiinngitsut akunnerminni aamma /imaluunniit ingerlatsiviit assigiinngitsut akunnerminni suleqatigiinnerat assigiinngissitaarpoq. Peqqinnissaqarfinni aamma peqqinnissaqarfinni- aamma inunnik isumaginnittoqarfinni suliassaqarfiit akunnerminni suleqatigiinnerat pingaarnertut nassuiarneqarput^{1 2 5-14}. Tamatuma saniatigut aamma ilinniartitaanerit ingerlatsiviit^{1 3 6 7 12}, inunnik isumaginninnermi ingerlatsiviit^{3 4}, inatsiseqarnermut tunngasut^{5 13} allallu¹ suleqatigineqartarlutilluunniit akunnerminni suleqatigiittarput. Suleqatigiinnermi taamaattumi naalagaaffiit aamma suliniatigigiiffiit naalagaaffinnut attuumassuteqanngitsut amerlasuutigit akuusarput. Suliniutini suliniutinut ilanngunneqartut tassaasarput angajoqqaanik ilinniartitsineq, naartunerup nalaani isumassuineq, angerlarsimaffinnut pulaarneq, ilinniarnermut atatillugu siunnersuineq, tapersersortit imaluunniit tapersersoqatigiiffiit, kiisalu inooqataanikkut tunngavileeqataasut ikiorsiullugit sullississutit pissarsiarisinnaanerisa ajornannginnerulersinneqarnissaat.

Tabeli 3. Allaaserisani toqqarneqartuni akuliffiginninnernut misissorneqartunut takussutissiaq

Allaaserisaaq	Akuliuffiginninneq	Naatsumik nassuiarnera
Ayerle et al. (2012)	<p>Familiejordemødre</p> <p><i>(Ernisussiortut ilaqutariinnik sullissisut)</i></p> <p>(Family midwives)</p>	<p>Neqeroorummi tassani siunertarineqartoq tassaavoq, naalungiarsuit ilaqutariinni tarnikkut inooqataanikkullu aamma peqqinnissakkut unammilligassaqarfiusuni inunngorsimasut timikkut eqqarsartaatsikkullu peqqissuunissaasa ikorfartorneqarlunilu qulakkeerneqarnissaa. Naartunerup aallartinneraniit meeqqap ataatsimik ukioqalerneru tikillugu ilaqutariit pisariaqartitaat aallaavigalugit tapersersuinissamik aamma ingerlaavartumik angerlarsimaffimmut pulaartarnissaq neqeroorutigineqarluni. Neqeroorut ilaqutariit iluanni meeraq aarlerinartorsiornerpaatut isigalugu meeqqap aamma ilaqutariit ataatsimut isigalugit sapinngisamik pitsaanerpaamik peqqissuseqarnissaannut siuarsaataavoq. Peqqinnissaqarfimmi- aamma inunnik isumaginnittoqarfimmi suliaassaqarfimmi suliallit allat suleqatiginerisigut peqqinnissakkut naligiimmik aamma ilaqutariinnut taakkununnga naligiimmik periarfissaqarnissaq sulissutigineqarpoq, kiisalu pitsaaliuinnermut tunngasutigut atuisinnaaneq kisiat pinnagu aammali neqeroorutigineqartunik atuineq aqqutigalugit.</p>
Clavier et al. (2012)	<p>Integreret tilbud til udsatte familier i den perinatale periode og tidlige barndom (SIPPE)</p> <p><i>(Naartunerup nalaani aamma meeqqap inunngoqqaarnerani ilaqutariinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsilersinnaasunut neqeroorutit akuleriit)</i></p> <p>(Integrated Perinatal and Early Childhood Services)</p>	<p>SIPPE Quebecimi peqqinnissakkut isumaginninnikkullu ministeriaqarfimmit pilersinneqarpoq, ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsilersinnaasut ikiorniarlugit, angajoqqaat inooqataanikkut akuulernissaasa ajornannginnerulersinnissaa aamma meeqqat pitsaanerpaamik ineriartornissaasa qulakkeernissaat siunertaralugu. Tamanna suliniutit marluk atorlugit pisarpoq. Siullermi neqeroorutigineqartut tassaapput naartunerup nalaani, ernereermermi aamma naalungiarsunnut tunngasutigut sullississutit, ilutigitillugulu ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsilersinnaasut nakorsaanikkut</p>

	for Families Living in Vulnerable Situations (SIPPE)	inunnut ataasiakkaannut pingaarnertut peqqinnissakkut sullississutit iluini tapersersuinissamik neqerooruteqarluni. Ilisimatusaatigalugu misissuinermi tassani suliniutip aappaa taaneqartoq "the SIPPEeHE programme" pingaarnertut sammineqarpoq, taanna sumiiffinni suliffeqarfiit, ingerlatsiviit assigiinngitsut akornanni peqqinnissamut tunngasutigut ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsilersinnaasut inooqataanikkut tunngaviinik suliaqartut, aningaasaqarnikkut aqqutissiuunnerannik suliaqarfiuvoq.
Coleman (2015)	Tulsa Margaret Hudson Program (TMHP)	TMHP tassaavoq periuseq naammassineqarsinnaasoq, anaanat inuusuttut meeraanermiit angajoqqaajunermut ikaarsaarnerisa ajornakusoortup nalaani ikiorsiissutaasoq. TMHP ilinniartitaanikkut sullississutinik, inunnik isumaginninnikkut sullississutinik, siunnersuinermik, peqqinnissakkut sullississutinik aamma meeqqanik paarsinikkut sullississutinik ilaqarpoq. Suliniutit allat taaguuteqartut "Healthy Start" aamma "Pointers for Parenting" ujartuilluni sullississutinik, siunnersuinermik aamma arnanut, inoorlaanut aamma meeqqanut sullississutinik imaqarput. Ataatsimut isigalugu suliniut aamma periuseq inuusuttuaqqat naartusut ilinniarnerminnik naammassinninnissaannut aamma angajoqqaajunissaminnut piareersimanissaannut ikiuutaasoq.
Drummond et al. (2008)	Programmet "Keys to Caregiving" <i>(Suliniut "Isumassuinissamut aqqutissat")</i> (Keys to Caregiving Program)	Suliniut Keys to Caregiving angajoqqaat ilisimasaqarnerulersinnissaannik aamma piginnaasaqarnerulersinnissaannik siunertaqarpoq. Angajoqqaat aqqissuussamik ilinniartitsineq aqqutigalugu inoorlaap ersersitsiniutaanik paasinninnissamut ilinniartinneqartarput, aamma meeqqap pisariaqartitaanik malussarissuseqartuarnissamik ikiorneqartarlutik. Suliniut suliassaqarfimmi ilisimasalimmit atuutilersinneqartarpoq, aammalu angajoqqaat inoorlaallu akunnerminni attaveqarlualernissaat anguniarlugu isumalluutit pisariaqartinneqartut angunissaannut suliniutinut tallimanut isertikkiartuaarneqartarlutik.

		Suliniuummi atuartitsissutit akuliuffiginninnernik inooqataanikkut tapersersuinertalinnik sivikitsunik ilaneqartarput. Ataatsimut isigalugu suliniut anaanat inuusuttut ilisimasassanik aamma angajoqqaatut piginnaasassanik pissarsineq aqputigalugu anaanaanissaannut piareersarneqartarput.
Eastwood et al. (2020)	<p>Stedbaserede initiativer under det integrerede omsorgsprogram (PBI) Sunde hjem og nærmiljøer (HHAN)</p> <p><i>(Isumassuinnermut suliniutit akuleriit iluanni suliniutit sumiiffinnit aallaavillit (PBI) Angerlarsimaffiit aamma qanittumik avatangiiserisat peqqinnartut)</i></p> <p>(Healthy Homes and Neighbourhoods (HHAN) Integrated Care Program's place-based initiatives (PBI))</p>	<p>PBI ilaqutariit suleqatigalugit sumiiffik aallaavigalugu ataatsimut isiginnilluni akuliuffiginninnermik ineriartortitsisimavoq. Piginnaasat pingaarnerit tassaapput, ilaqutariit ataatsimut isigalugit nukittuffii tunngavigalugit periuseqarfiginninneq, ilaqutariit iluminni inissisimaffii aamma imminnut sunniivigeqatigiittarnerat isiginiarneqartarluni. Tamanna suliassaqaarfimmi suliallit, assersuutigalugu nakorsamut misissortikkiartarluni takkunnermi peqqissutsimut inooqataanikkut tunngavileeqataasut sunniuteqarsinnaanerannik, tassunga ilanngullugit atisassanik aamma nerisassanik pissarsisinnaanermut tunngasutigut takunnissinnaalersillugit.</p>
Fonseca (2010)	<ol style="list-style-type: none"> 1) Unge mødre 2) Håbets søstre 3) En ny start <p><i>(Anaanat inuusuttut) (Neriuteqarnissamut ikiortit) (Nutaamik aallartinneq)</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Young Moms 2) Sisters of Hope 3) New beginnings 	<p>Akuliuffiginninnerit ilinniartoqarfinnut attuumassutilinnik sullississutinik neqerooruteqarfiusut, inuusuttunut naartusunut aamma anaananut tapersersuiniutitut neqeroorutigineqartut.</p>
Longhi et al. (2016)	<p>Pas godt på dit barn (MTB)</p> <p><i>(Meeqqat paarilluaruk)</i></p> <p>(Minding the Baby (MTB))</p>	<p>MTB tassaavoq suliassaqaarfinnit assigiinngitsunit angerlarsimaffinnut pulaartarnermik aqqqissuussa, inuusuttunut siullermeerlutik anaananngortunut tapersersuinissaq siunertaralugu ineriartortinneqarsimasoq. Aqqqissuussa peqqinnissakkut aamma eqqarsartaatsikkut</p>

		<p>peqqinnissamut pingaarnertut sullississutitut periuseqarfiginninnerit ataatsimoortillugit peqqissaarulluinnakkamik akuliuffiginninneruvoq, naartunermi qaammatit kingullit pingasut aamma meeqqap marlunnik ukioqalernissaa tikillugu ingerlanneqartartoq. Akuliuffiginninnerup pingaarnertut siunertaa tassaavoq, isumassuinissamut malussarissutsip siuarsarneqarnissaa, aamma tulliatut meeqqap aamma anaanaasup inooqataanikkut misigissutsitigullu inissisimaffiannik siuarsaanissaq.</p>
<p>Moss et al. (2018)</p>	<p>Video og feedback om tilknytning (AVI)</p> <p><i>(Attaveqarneq pillugu video aamma utertitsiffiginninneq)</i></p> <p>(Attachment Video-Feedback Intervention (AVI))</p>	<p>AVI angajoqqaanut aamma taakku meeraannut 0-iniit 5-inik ukiulinnut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsilersinnaasunut ineriartortinneqarsimavoq. Akuliuffiginninnermut siunertarineqartoq tassaavoq, angajoqqaat malussarissusiisa siuarsarneqarnissaat, meeqqat attaveqarnissaminnut toqqissisimanissaasa annertunerulersinnissaat aamma meeqqat aamma angajoqqaat, meeqqanik naalliutsitsisutut aamma/imaluunniit isumassuinikkut sumiginnaasutut nalunaarutigineqarsimasut, akunnerminni attaveqarnissaannut akornusersuutaasinnaasut annikillisinneqarnissaat. Akuliuffiginninnermut ilaapput angerlarsimaffimmut pulaarnerit arfineq-pingasut, minutsinik 90-inik sivisussusillit, sisamanut immikkoortiterneqarsimasut: 1) Angajoqqaat-meeqqap-attaveqatigiinneranni meeqqap pisariaqartitaannut tunngasunik allattorsimaffik malillugu sammisaq angajoqqaanit toqqarneqartussaq malillugu minutsini 20-ni oqaloqatigiinneq. 2) Sunniivigeqatigiinnermik minutsini 10-ni videoliaq, sammisaqarneq aamma ilitsersuineq meeqqap ukiui sapinngisaalu malillugit suliassaqarfimmi suliaqartumit toqqarneqartoq. Assersuutigalugu issuaanerit aamma paarlaakaajaalluni tiguisutut tunniussisutullu sunniivigeqatigiinneq, isikkut attaveqatigiinnermik pilersitsineq imaluunniit angajoqqaat angajoqqaajusinnaanerminnik tiguisinissaminnut piginnaasaat pillugit oqaloqatigiinneq. 3) Minutsit 20-t atorlugit</p>

		<p>utertitsiffiginninneq, suliassaqarfimmi suliallip videomut immiussaq isiginnaartillugulu angajoqqaat meeqqallu misigissusiat aamma namminneq meeqqamillu akunnerminni sunniivigeqatigiinnertik pillugu maluginiagaat pillugit oqaloqatigiinnermik aallartitsisuullutik. Suliassaqarfimmi sulialik pisut pitsaasut pingaarnerutillugit utertitsiffiginnissaaq, taamaaliornikkut angajoqqaat meeqqamut malussarissusiat, aamma meeqqap pissusilersuutaanut sunniuteqarnera annertusarneqarluni. 4) Minutsit 10-15-it atorlugit eqikkaaneq, ineriartorneq erseqqissarneqarluni aamma angajoqqaat meerartik peqatigalugu sapaatip akunnerani tulliuttumi assingusumik sammisaqarlutik ingerlatsiinnarnissaannik kajumissaarneqarlutik.</p>
Nelson et al. (1982)	<p>Teen-Tot-klinik (<i>Nakorsiartarfik Teen-Tot</i>) (Teen-Tot Clinic)</p>	<p>Nakorsiartarfik Teen-Tot tassaavoq, suliassaqarfiit assigiinngitsut nakorsiartitsisarfia, sulisut tassaallutik meeqqanut nakorsat, meeqqanut peqqissaasut, inunnik isumagininnermi siunnersortit aamma nerisaqarnermut siunnersortit. Tassani meeqqap inuunerata qaammataani siullerni 18-ini inoorlaanut aamma anaanaasunut peqqinnissakkut sullississutit pingaarnerit neqeroorutigineqartarput. Meeqqap timikkut, misigissutsitigut aamma inooqataanikkut ineriartorerani siuarsaataasumik suliniutit aallartinneqartarput. Anaanat inuusuttuaqqat suliniutinik angajoqqaatut piginnaasaminnik nakussassaataasussatut siunertalinnik, siunissami ilaqutariittut pilersaarusiornissaannut kajumissaarutaasunik, aamma ilinniakkaminnik naammassinnissaaannut tapersersuinissamik ikiuunnissamillu neqeroorfigineqartarput. Sullississutit taakku, anaananut aamma meeraannut inoorlaanut neqeroorutigineqartut, ataasiakkaarluni aamma ataatsimoorluni peqataasunut aamma suliassaqarfimmi suliallit akornanni naapeqatigiinnertut ingerlanneqartarput.</p>
Onyskiw et al. (1999)	<p>Sammen for børnene (<i>Meeqqat pillugit ataatsimoorneq</i>)</p>	<p>"Together for Kids" tassaavoq meeqqanik isumassuinikkut sumiginninnaanissamik pitsaaliuilluni suliniut, Canadami sumiiffinni marlunni illoqarfinni anngajaani meeqqanut</p>

	(Together for Kids)	<p>aamma ilaqtariinnut neqeroorutaasoq. Suliniut peqqinnissaqarfimmi, inunnik isumaginnottoqarfimmi aamma eqqartuussisoqarfimmi suleqatigiissitat assigiinngitsut akornanni suleqatigiissutigineqarpoq, taakku peqatigiillutik ilaqtariinnik tapersersuineq aamma pilersaarusiorneq atorlugit meeqqanik isumassuinikkut sumiginnaanissamut pitsaaliuineramik pingaarnertut aallussisuullutik. Suliniummi siunertarineqartoq tassaavoq, sullississutinik pissarsiariumartuullutillu sumiiffinni pisariaqartitanut tunngatillugu nikerarsinnaasunik meeqqanut ilaqtariinnullu sullississutinik akuleriinnik tunniussinissaq. Sullississutit taakku suliffeqarfinit aallaaveqarnerupput, aammali ataasiakkaat angerlarsimaffiitut pulaartoqarsinnaalluni. Suleqatigiissitaq aamma sumiiffimmi najugalinnik pitsaaliuinnikkut periusissianik aamma inunnut ataasiakkaanut aamma ataatsimoortunut suliniutinik (soorlu angajoqqaanik ilinniartitsineramik aamma ikorfartoqatigiinnik, atuartut akornanni isumassuinikkut sumiginnaanissamik pitsaaliuineramik kiisalu meeqqanut aamma inuusuttunut atuarunnaariartuaartunut ikinngutitut/tapersersuisutut tapersersoqatigiinnik) nassaarniarnermi suleqateqartarpoq. Isumassuinikkut sumiginnaanermik suliaqarnermi suleqatigiissitaq sumiiffimmi peqqissaasunik, inunnik isumagininnermi siunnersortinik, tarnip pissusiinik ilisimasalinnik, politiimik ataatsimik aamma paasiniaasartumik ataatsimik inuttaqarpoq.</p>
Renner et al. (2018)	<p>Intervention i den tidlige barndom (ECI)</p> <p><i>(Meeraanermi siusissukkut akuliuffiginninneq)</i></p> <p>(Early Childhood Intervention (ECI))</p>	<p>ECI tassaavoq Tysklandimi kommunip ataani suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiiffik. Taanna naartusunut aamma ilaqtariinnut mikisunik meerartalinnut tamanut sullississutinik neqerooruteqarpoq, kiisalu tarnikkut inooqataanikkullu sunniivigeqatigiinnerup iluani ilaqtariinnut tapersersorneqarnissamik pisariaqartitsisunut immikkut tapersuisoqartarluni. Neqeroorutit</p>

		<p>atorusunnerlugit nammineq aalajangigassaavoq, aamma ilaqutariit ajornartorsiutillit nassaarinissaannut misissuisoqarneq ajorluni, tamanna sullinniakkatut siunnerfigineqartut naqissuserneqarnerannik kinguneqarsinnaammat. ECI-attaveqarfiit kommunini ataasiakkaaniittut sumiiffinni pisunut aamma pisariaqartitanut naleqqussarlugillu ilusilersorneqarlutillu atuutilersinneqarsimapput, nuna tamakkerlugu tunngaviliussami pitsaassuseq, suliassaqarfimmik ilinniagaqarsimanissaq aamma piginnaasanik ineriartortitsineq kiisalu akisussaassuseq qulakkeerneqarlutik, ataatsimut siunertarineqarluni ilaqutariinnut sullississutit sukkaasuumik eqaatsumillu sularineqartarnissaasa qulakkeerneqarnissaat.</p>
Slade et al. (2019)	<p>Pas godt på dit barn (MTB) (Meeqqat paarilluaruk) (Minding the Baby (MTB))</p>	<p>(Ilisimatusaatigalugu misissuineq alla suliniutip siusinnerusukkut taaneqareersup assinga) MTB-p ataani siullermeerlutik anaanangortunut, naalungiarsunnut aamma taakku ilaqutaannut angerlarsimaffinnut pulaartarnerit peqqissaarulluinnakkat ingerlanneqartarput, naartunerup qaammataasa siullit arfinillit ingerlaneranni aallartinneqartartoq. Ilaqutariit naartunerup nalaani, ernereernermi aamma meeqqap inuunerata ukiuani siullermi sapaatip akunnikkaartumik, kiisalu meeqqap inuunerata ukiuata aappaani ataasiakkaariarlutik pulaarneqartarput. MTB suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnit, peqqissaasunik aamma napparsimmavimmi isumaginninnermut siunnersortinit inuttaqartumit, neqeroortigineqartarpoq. Taanna atassuteqarneq tunngavigalugu suliniutaavoq, tamannalu ima isumaqarpoq, neqoorutip pitsaassusianut suliassaqarfimmi suliallip anaanaasumut aamma ilaqutariinnut atassuteqarnerminik qanoq ineriartortitsinera apeqqutaasartoq.</p>
Williams (2020)	<p>Partnerskab mellem sygeplejerske og familie (NFP)</p>	<p>NFP-p siunertarivaa, anaanat aarlerinaataasinnaasunik pasitsaassereernissaannik, aamma anguniakkaminnik angusisinnaanissaminnut piginnaasaqarnissamik ineriartortitsinissaannik</p>

	<p><i>(Peqqissaasup ilaqutariillu akornanni suleqatigiinneq)</i></p> <p>(Nurse-Family Partnership (NFP))</p>	<p>ikiussallugit. Suliniut NFP siullermeerlutik anaanangortunut isertitakitsunut ilusiligaavoq, aammalu ukiut 30-t sinnerlugit misilittakkanit, aamma sumiiffinni assigiinngitsuni innuttaasut akornanni nalaatsornikkut toqqakkanik misissuinerit angisuunit pingasunit inerniliussanit tunngaveqarluni. Suliniut ullumikkut USA-mi naalagaaffinni 41-ni atuutilersinneqarsimavoq, aamma ilaqutariit 309.000-it ikiorneqarsimallutik. Suliniut angajoqqaat isumassuinerannik pitsanngoriartitsinermut aamma misissuinermi aallaqqaammut pisumi peqataasut akornanni naartunermut tunngatillugu ingerlaavartumik sunniuteqartoq takuneqarsinnaavoq. Sunniutit annikinnerulaartut misileraaqqinnermi inerniliussat takutippaat, tamannalu sumiiffinni suliffeqarfiit il.il akornanni suleqatigiinnerup allaanerumik katitigaanerannik pissuteqartutut oqaatigineqarsinnaavoq.</p>
<p>Aarestrup et al. (2020)</p>	<p>Forældreprogrammet Tryghedscirklen (COSP)</p> <p><i>(Angajoqqaanut suliniut Toqqissimanerup nigalia)</i></p> <p>(Circle of Security Parenting Program (COSP-Program))</p>	<p>Akuliuffiginninneq taanna naartunerup nalaani aallartittumik aammalu ernereernerup kingorna qaammatit qulingiluat tikillugit sivisussuseqartumik pingaarnernik sisamanik immikkoortoqarpoq. Taanna arnanut tarnimikkut imaluunniit inooqataanikkut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsilersinnaasunut neqeroorutigineqartarpoq. Immikkoortut ilagivaat 1) tarnikkut nappaateqarnermik ersiutininik misissuinissaq, aamma ajornanngippat katsorsaanermik aallartitsinissaq, 2) peqqissaasumit ingerlanneqartumik inummut ataasiakkaamut angajoqqaatut atassuteqarnermik pilersitsinissamik suliniummik aallartitsinissaq, 3) periutsinik aamma iliusissanik ilinniartitsinikkut milutsitsinissap sivisussusissaanik il.il aalajangernissamut tapersersuinissaq, aamma 4) ingerlatsiviit assigiinngitsut akornanni ilaqutariinnut katsorsaanermik ilisimasanik ingerlatitseqqillunilu aqqissuussineq, naartusunut aamma anaanangorlaanut naartunerup nalaani aamma ernereermermi paaqqutarinnikkut kinguaattoortoqarnissaa pinngitsoortinniarlugu. Akuliuffiginninnerup</p>

immikkoortui napparsimmavimmi ernisussioortumik oqaloqateqarnermi aamma anaanat angerlarsimaffiitut pulaarnermi ingerlanneqartarput. Tamatuma saniatigut milutsitsinerup pingaarutaa aamma tamanna qanoq iluatsinnerusinnaanersoq pillugit anaanat, aamma taakku inooqataasa, ilinniartinneqarnissaat sulissutigineqarpoq. Tamanna ernisussioortup aamma peqqissaasup angerlarsimaffimmut ornigulluni nalunaquttap akunnerata ataatsip missaanik sivilissusilimmik naapeqatiginerisigut ingerlanneqartarpoq, tassanilu iluatsilluartumik milutsitsinissaq sammineqartarluni.

Sunniutit aamma uuttuinnermut periutsit

Immikkoortumi uani akuliuffiginninneq misissuiffigineqartoq iluatsissimanersoq imaluunniit iluatsilluartussatut naatsorsuutigineqarnersoq pillugu nalilersuinnermut uuttuutit qanoq ittut atorineqarsimanersut naatsumik oqaatigineqassapput. Uuttuutit atorineqartut sanilliussinnaajumallugit akuliuffiginninnermi immikkoortut imminnut assingusunut agguataarneqarput.

Angerlarsimaffimmut pulaartarneq

Ayerle et al.¹¹-ikkut malugeqqaat, angajoqqaat akuliuffiginninnermut "Family midwife"-mut peqataanerisa pitsaasumik inerineqarnerat, anaanat sivikinnerpaamik qaammatini arfinilinni angerlarsimaffimminnut pulaarneqartartut "parent-child relationship"-imik aamma "maternal care for child"-imik pitsaasumik naliliinerisa annertuseriaateqarnera pissutigalugu. Tamatuma saniatigut, anaananik, akuliuffiginninnermut peqataasunik, ilassutitut apersuinerit takutippaat, suliassaqarfimmi sulialinnit tapersorsorneqarnertik, aamma immikkoortortat assiginngitsut¹¹ akornanni pisariitsumik ingerlatitseqqittarneq nuannaarutigigaa.¹¹ Longhi et al.⁹ -ikkut aamma Slade et al.¹⁰-ikkut akuliuffiginninneq "Minding the Baby" nalaatsornikkut toqqakkanik nakkutiginnilluni misissuineq atorlugu misissorpaat. Longhi et al.⁹-ikkut pingaarnertut "quality of maternal sensitivity" sammillugu, aamma tulliatut atassuteqarnermi toqqissimaneq, meeqqap paasinnittarnermigut/oqaatsimigut ineriartornera, pissusilersuutimigut ajornartorsiuteqarnera, kinguartinneqartumik/kinguaattoorluni inunngornera, anaanaasup eqqarsartaatsimigut peqqissusia aamma meeqqap isumannaassusiaata qulakkeerneqarnissaanik oqartussat suliniutaat sammillugit misissorpaat. Slade et al.¹⁰-kkunnit ilisimatusaatigalugu misissuinnermi "parental reflective functioning"-ip, "quality of dyadic affective communication"-ip, atassuteqarnerup pitsaassusiaata, erninnermut atatillugu isumatsassimanagerup aamma sakkortuumik misigisaqareernermi kingunerluutit (posttraumatisk stress) annertussusiat uuttorneqarput.

Angajoqqaanik ilinniartitsineq, siunnersuineq aamma tapersersuineq

Angajoqqaanik ilinniartitsineq iluatsilluarsimanersoq Drummond et al.²-ikkut assersuutigalugu angajoqqaat akuliuffiginninnermut peqataasut angajoqqaanut peqataanngitsunut sanilliullutik piffissap ingerlanerani "maternal-infant contingent response"-imik annertunerusumik takutitsisutut ersersitsinermikkut uuttorpaat. Aarestrup et al.¹⁴-ikkut nalaatsornikkut toqqakkanik nakkutiginnilluni misissuinnerminni pingaarnertut "maternal sensitivity"-p inerneris kisiat uuttorniarpaa, inerniliussallu tulliatut naalungiarsuit inooqataanermikkut aamma misigissutsitigut ineriartornerat, angajoqqaat misigissutsimikkut eqqarsartaatsimikkullu paasinninnerat, angajoqqaat uippakajaarnerisa annertussusiat, isumatsaqqaanermut ersiutaat aamma angajoqqaat atugarissaarnerat ilanngunneqarput.

Akuliuffiginninnerni anaananut inuusuttunut pingaarnertut samminniffiusuni, anaanaasup ilinniarnerninik naammassinninnissaanut tapersersuinissamik neqerooruteqarfisuni, Coleman⁶-ip apersuinikkut paasivaa, pitsaasumik sunniuteqartutut peqataasut akornanni misigisimaneqartoq. Fonseca³-p ilisimatusaatigalugu misissuinerani nalilernerqarpoq, anaanat inuusuttut atuartitaanikkut akuliuffiginninnernut peqataasimasut nakussatsissimasutut neriuuteqartutullu ittut. Ilutigitillugu aamma akuliuffiginninnerni misissorneqartuni pingasuni suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnermut tapertaallutillu unammilligassanut pissutaasut misissuinerami erseqqissarneqarput. Meeraq akiuussutissamik kapitinnissamik inassutigineqartunik tamanik kapitissimanersoq, meeqqap arfinilinnik qaammateqarnermini oqimaassusianik, naartunaveersaatinik atuinerup, ilinniartitaanermut peqataanerup aamma naartusarnerup akulikissusianik uuttuinnermikkut Nelson et al.⁷-ikkut akuliuffiginninneq iluatsilluarnersoq naliliipput.

Ingerlatsiviit assigiinngitsut akornanni suliniutit

Ingerlatsiviit assigiinngitsut akornanni suliassaqarfimmi suliallit aamma akuliuffiginninnermut peqataasut apersorneqarnerat pingaarnertut tunngavigalugu suliniutit sunniutaatut misigineqartut uuttorneqarput. Clavier et al.¹-ikkut misissorsimavaat, suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suliniutit sorliit akuliuffiginninnermit SIPPE-mit taperserneqartumik ineriartortinneqarsimanersut. Aallarniisut amerlasuut misissuinerami oqaatigivaat, suleqatigiit, suliniummut ilaatinneqartut, akornanni oqaloqatigiinneq, annikitsunnguusimasoq, tamannalu akuliuffiginninneq ataatsimut isigalugu qitiusumik sammineqarsimalluni.¹ Eastwood et al.¹³-ikkut nassuiaapput, ingerlatsiviit assigiinngitsut akunnerminni suliniutaata atorneqarnerata sunniutai pitsaasuusut suliassaqarfimmi suliallit misigisimagaat, suliniutip eqaatsumik pissuseqarnera aamma atorsinnaassuseqarnera pissutigalugit, aammalu ilaqutariit misigisimasut, suliniut namminneq pisariaqartitaminnik annertunerusumik aallussinermik kinguneqartoq, taamalu sullississutit neqeroorutigineqartut tatiginerulersimallugit. Onyskiw et al.⁵-ikkut misissuinerannit apersuinerup inernerisa takutippaat, "Together for Kids"-imik atuisut siusinnerusukkut neqeroorutitut pissarsiarisartakkaminnut sanilliullugu sullississutit pissarsiuminarnerusutut, inunnut ataasiakkaanut tunnganerusutut aamma atuisut ataasiakkaat pisariaqartitaannik akuersaarnersutut misigisimagaat. Suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiit piffissap sivikitsup iluani attavigineqarsinnaanerit erseqqissarneqarpoq.

Suliniuummi "Early Childhood Intervention"-imi assigiinngitsut arlallit Renner et al.¹²-ikkunnit misissuinerami nalilersorneqarput. Suliap ingerlanneqarneranik misissuinermit aamma apersuinermit inerniliussat ilaatigut takutippaat, suliniutit tamanut atuuttussaanerannut sanilliullugu nammineq toqqagassatut neqeroorutigineqaraangata ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsilersinnaasut anguniarnerisa iluatsittarnerat annertunerusoq. Akuliuffiginninnermi nakooqut tassaavoq atuutilersitsinermi eqaatsumik periuseqarneq, kommunini¹² ataasiakkaani suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni sumiiffinni suleqatigiinnut naleqqussaannissamik periarfissaqalersitsisoq. Akuliuffiginninnermi "Nurse-Family Partnership"-imi peqqinnissaqarfiup- aamma inunnik isumaginnittoqarfiup akornanni suleqatigiineq apeqqutit akisassiat atorlugit Williams⁸-imit misissorneqarpoq, suleqatigiinnerup annertussusia aamma sunniutai qulaajarneqarlutik. Tamatuma kingorna inerniliussat taakku akuliuffiginninnermi peqataasut peqataaginnarnissaasa, pujortassaarnissap aamma meeqqat ajutoornerinik/ajouusernerinik inerniliussanut kattunneqarput.

Eqikkaaneq

Allaaserisanik misissuineq ilisimartusaatigalugu allaaserisanik naleqquttunik 14-inik nassaarfiuvoq, suliniutinik Siusinaartumik Iliuseqarnermut atatinneqarsinnaasunik misissuiffiusut, taakkununga ilaallutik aallaaserisat Canadameersut, USA-meersut, Tuluit Nunaanneersut, Tysklandimeersut, Australiameersut aamma Danmarkimeersut. Akuliuffiginninnermi ilutsit aamma periutsit immikkut ittut taakku tamarmik atugarliulernissamik pitsaaliuinnermik, meeqqat ineriartorerisa siuarsarneqarnissaannik aamma meeqqap ilaqutariillu eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannik tapertaasussanik siunertaqarnermikkut ataatsimooruteqarput.

Suliniutit assigiinngitsut akornanni angajoqqaanik ilinniartitsinerit, naartunerup nalaani paaqutarinninnerit, angerlarsimaffimmut pulaartarnerit, ilinniarnermut atatillugu siunnersuisarnerit, siunnersorteqarnerit aamma tapersersoqatigiiffiit ilanngunneqarput. Tamatuma saniatigut inooqataanikkut tunngavileeqataasut ikiorsiullugit sullississutit pissarsiariuminarnerulernissaat aamma sulissutigineqarpoq. Ilisimatusaatigalugu misissuinerne assigiinngitsuni suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni imaluunniit ingerlatsiviit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinneq assigiinngissitaartumik annertussusilik takuneqarpoq. Peqqinnissaqarfiup- aamma inunnik isumaginnittoqarfiup akornanni suleqatigiinneq pingaarnertut nassuiarneqarpoq, suliniutilli ilaanni ilinniartitaanermut ingerlatsivik aamma inatsiseqarnermut tunngasut, suliniuteqarfissatut siunnerfigineqartut sorliit pineqarnersut apeqqutaatillugu, ilanngunneqarput. Ataatsimut isigalugu ilisimatusaatigalugu misissukkat suliniutit angerlarsimaffinnut pulaartarnermik, ilinniartitsinerneq aamma angajoqqaanut siunnersuilluniluni tapersersuinerneq aamma suliassa qarfiit assigiinngitsut akornanni suliniutinik ilaqartut pitsaasumik sunniuteqarnerat nassuiaatigivaat.

Allaaserisani pingaarnertut sammineqartut tassaapput akuliuffiginnilluni suliniutit killilikkat aamma aalajangersimasut, aamma nuna tamakkerlugu suliniutinut Siusinaartumik Iliuseqarnermut ittunut, neqeroorutinik assigiinngitsunik arlalissuarnik imaqartunut aamma sumiiffimmiit sumiiffimmut assigiinngitsorujussuarmik tunniunneqartartunut, toqqaannartumik assersuunneqarsinnaanatik. Allaaserisalli suliniutinik ilusilersuinissamut isumassarsiorfiupput, kiisalu ingerlatsiviit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinneq aamma misissuinerneq periutsit pillugit misilitakkanik tunniussa qarlutik.

Najoqquat

1. Clavier, C., Gendron, S., Lamontagne, L. et al. Understanding similarities in the local implementation of a healthy environment programme: Insights from policy studies. *Social Science and Medicine* 2012;75(1):171-78. doi: 10.1016/j.socscimed.2012.02.044.
2. Drummond, J.E., Letourneau, N., Neufeld, S.M. et al. Effectiveness of teaching an early parenting approach within a community-based support service for adolescent mothers. *Research in nursing & health* 2008;31(1):12-22. doi: 10.1002/nur.20235 [udgivet online første gang: 2008/01/01].
3. Fonseca, S. An analysis of discourses within the context of school-linked integrated services for pregnant and parenting young women. University of Ottawa, 2010.
4. Moss, E., Tarabulsky, G.M., Dubois-Comtois, K. et al. The attachment video-feedback intervention program: Development and validation. *Steele, Howard [Ed]; Steele, Miriam [Ed] (2018) Handbook of attachment-based interventions (pp 318-338) xvii, 526 pp New York, NY, US: Guilford Press; US 2018:318-38.*
5. Onyskiw, J.E., Harrison, M.J., Spady, D. et al. Formative evaluation of a collaborative community-based child abuse prevention project. *Child Abuse and Neglect* 1999;23(11):1069-81. doi: 10.1016/S0145-2134(99)00080-0.
6. Coleman, G.M. A descriptive case study of the comprehensive services provided to pregnant adolescents and adolescent mothers by the Tulsa Margaret Hudson Program. Oral Roberts University, 2015.
7. Nelson, K.G., Key, D., Fletcher, J.K. et al. The Teen-Tot clinic. An alternative to traditional care for infants of teenaged mothers. *Journal of Adolescent Health Care* 1982;3(1):19-23. doi: 10.1016/S0197-0070(82)80023-5.
8. Williams, V.N. A mixed-methods approach to characterizing cross-sector collaboration and its effects in nurse-family partnership. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering* 2020;81(9-B):Ingen sideinddeling angivet.
9. Longhi, E., Murray, L., Hunter, R. et al. The NSPCC UK Minding the Baby® (MTB) home-visiting programme, supporting young mothers (aged 14-25) in the first 2 years of their baby's life: Study protocol for a randomised controlled trial. *Trials* 2016;17(1) doi: 10.1186/s13063-016-1618-4.
10. Slade, A., Holland, M.L., Ordway, M.R. et al. Minding the Baby®: Enhancing parental reflective functioning and infant attachment in an attachment-based, interdisciplinary home visiting program. *Development and psychopathology* 2019;32(1):123-37. doi: 10.1017/S0954579418001463.
11. Ayerle, G.M., Makowsky, K., Schücking, B.A. Key role in the prevention of child neglect and abuse in Germany: continuous care by qualified family midwives. *Midwifery* 2012;28(4):E469-77. doi: 10.1016/j.midw.2011.05.009 [udgivet online første gang: 2011/07/26].

12. Renner, I., Saint, V., Neumann, A. et al. Improving psychosocial services for vulnerable families with young children: Strengthening links between health and social services in Germany. *BMJ (Online)* 2018;363 doi: 10.1136/bmj.k4786.
13. Eastwood, J., Barmaky, S., Hansen, S. et al. Refining program theory for a place-based integrated care initiative in Sydney, Australia. *International Journal of Integrated Care* 2020;20(3):1-16. doi: 10.5334/ijic.5422.
14. Aarestrup, A.K., Skovgaard Væver, M., Petersen, J. et al. An early intervention to promote maternal sensitivity in the perinatal period for women with psychosocial vulnerabilities: study protocol of a randomized controlled trial. *BMC psychology* 2020;8(1):41. doi: 10.1186/s40359-020-00407-3 [udgivet online første gang: 2020/04/30].